

Innehållsförteckning

Vreta klosters kyrkas restaurering.....	6
Ritningarne godkända af K. m:t.	6
Påbörjas tidigast den 1 mars 1915.	7
<i>För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.</i>	7
Historik t.o.m. 1762.....	9
<i>För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.</i>	9
1. Den äldsta kyrkan.....	9
2. Kyrkan enligt Suecia antiqua et hodierna.	10
Kyrkorestaureringen 1763-1767.....	11
<i>För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.</i>	11
Restaureringsförslaget	13
<i>För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.</i>	14
Det antagna restaureringsförslaget.	14
Kyrkans anordnande som gudstjänstlokal.....	14
Yttre förändringar.....	15
Inre förändringar.	15
Kommissionens sammanträde den 27 februari 1915.....	16
Restaureringen påbörjad [1915]	17
Inventarier.	17
<i>Historiska anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.</i>	17
1. Läktare.....	17
2. Altartaflor.	18
3. Hertig Magnus kyrkstol.....	19
Nya frågor under kommissionens behandling.	19
<i>För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.</i>	19
Inventarier [(forts.)].....	21
<i>Historiska anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.</i>	21
4. Henrik och Gustaf Koskulls donationer.	21
Arbetet afslutadt för året [1915].	24
<i>För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.</i>	24
Östra korväggen bör återställas.	25
<i>Fönsteranordningen i mycket olika den ursprungliga.</i>	25
Ändringar i restaureringsplanen.	26
<i>[För Östgöta Correspondenten. af Oskar Klockhoff.]</i>	26
Historien om det forna nunneklostrets återuppbyggande.	28
<i>För Östgöta Correspondenten af Oskar Klockhoff.</i>	28
Öfverintendentsämbetet tillstyrker den begärda ändringen.	28
<i>(Från vår korrespondent)</i>	28

Statens kontrollant om arbetena under augusti [1916].	29
Arbetet avslutadt för året [1916].	30
<i>För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.</i>	30
Vreta klosters kyrka i ny och värdig gestalt	32
- ett storverk av pietetsfull kyrkorestaurering [1917].	32
Restaureringens förutsättningar och syftemål.	33
En intressant rekonstruktion av fönstren.	34
Södra portalen	34
Kalkstenen	34
Vapenhuset	35
Vapenhuset i väster, en tillbyggnad från 1816 års restaurering [renovering], har bibehållits. Visserligen blottades på den innanför liggande västmuren spåren av en borttagen portal med ett triangulärt krön. Men som man i övrigt ej i detalj kan rekonstruera denna, och ett nytt för interiören störande vindfång skulle blivit nödvändigt, har denna del, som i mångas ögon ej är någon prydnad, fått stå kvar, och bildar numera det egentligen enda minnet från sagda olyckliga restaurering [renovering].	35
Tornet på Douglas'ka gravkoret ombyggt.	35
Dörrar och fönster	35
Flera intressanta fynd i kyrkans inre.	36
Vad de gamla gravkoren hittills dolt.	37
Artificiell belysning och elektrisk uppvärmning.	38
Många storslagna bidrag till arbetets utförande	38
Vreta klosterkyrka i ny gestalt.	39
<i>Restaureringsarbetet i går demonstrerat för pressen.</i>	39
<i>– Intressanta utgrävningar av det gamla klosterområdet.</i>	39
Vreta klosters kyrka[s återinvigning 1917]	41
<i>Vreta klosters kyrka torde komma att tagas i bruk i medio av aug.</i>	41
<i>Vreta Klosterbor!</i>	41
Gravyrer av Vreta klosters kyrka.	42
<i>Ett godt uppslag av Henric Carlsons bokhandel.</i>	42
Sker om söndag i närvaro av kronprinsparet och prins Carl.	42
<i>Biskop [John] Personne förrättar det högtidliga öppnandet.</i>	42
En vacker gåva till Vreta klosters kyrka.	43
<i>Två ljuskronor</i>	43
VRETA KLOSTERS KYRKA HÖGTIDLIGT ÖPPNAD	44
EFTER RESTAURERINGEN	44
Biskop Personne förrättar den stämmingsfulla akten.	44
En ståtlig procession till kyrkan.	44
Biskopen förklarar kyrkan åter öppnad.	45
John Personnes invigningstal	46
Högmässogudstjänst	47
Lunch i Vreta Klosters skola.	48
En cisterciensisk sånggudstjänst.	48
Panik i Vreta Klosters kyrka [1918].	49

<i>Framkallad juldagen genom överslag i strömtransformatorn.....</i>	49
Vreta klosters stämningsfulla tempel	49
<i>En kyrka som själv är den bästa predikaren</i>	49
Kungagravarna i Vreta kloster	50
Medeltidsfynd i Vreta kloster.....	50
<i>Inge d. y:s och prins Magnus skelett funna vid kyrkan.</i>	50
Fornfynden i Vreta kloster.....	51
<i>Riksantikvariens påyrkar fortsatt, ingående undersökning.</i>	51
Medeltidsfynden i Vreta kloster.	51
<i>Undersökningen av gravarna återupptagen.</i>	51
Ingen klarhet kring kung Inges grav.....	52
<i>Man kan endast fastslå att den döde varit en ung, förnäm man.</i>	52
Undersökningarna ha bekräftat hypoteserna.	52
<i>De kungliga kvarlevorna nedlagda i kopparkistor</i>	52
En säregen högtid i Vreta kloster kyrka igår.	53
<i>Kungagravarna åter slutna sedan undersökningarna slutförts.</i>	53
Nya undersökningar om kungagravarna i Vreta.....	54
<i>Av Olof Söderqvist.....</i>	54
Traditionen om Ragnv. Knaphövdes grav.....	56
<i>För Östgöta Correspondenten av lektor Olof Söderqvist.</i>	56
Släkten Douglas gravkor	58
Restaureringen af Douglas'ska grafkoret I.....	58
<i>Den bortgångne riksmarskalkens sista ämbetskrifvelse?</i>	58
Restaureringen af det Douglaska grafkoret II.....	58
Släkten Douglas gravkor.....	59
Marmorurna av Carl Milles	59
Utgrävningarna vid Vreta kloster	59
Betydande resultat efter tre års utgrävningar [1917-1919].....	59
<i>En redogörelse av fil. kand. Erik Lundberg.</i>	59
Intressanta lämningar bragta i dagen i sommar [1920]	62
Vackra fynd även i år [1920].....	63
<i>För Ö. C. av arkitekten fil. kand. Erik Lundberg.</i>	63
En 400 meter lång vattenledning har anträffats [1923].	67
Stenmuseet.	67
Klosterhuset vid Vreta klostrets kyrka.	67
Användandet av Vreta gamla klosterhus.	67
<i>(Från vår korrespondent.).....</i>	67
Restaureringen af Vreta klosterhus.....	68
3. Klosterhuset.....	68

<i>Anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.</i>	68
Restaureringen af Vreta klosterhus.....	70
<i>Arbetet afslutadt för året.</i>	70
Klosterhuset i Vreta kloster.	70
Klosterhuset i Vreta blir museum.	70
<i>Skall inrymma värdefulla klosterfynd. Anslag på 6.000 kr. begäres.</i>	70
Klostermuseet i Vreta blir verklighet.	71
<i>Kyrkostämman beviljar det äskade anslaget på 6.000 kronor.</i>	71
Kyrkogården.....	71
Kyrkogårdskonst	71
Kyrkogården förfallen	72
Utvidgningen av Vreta klosters kyrkogård.....	72
Jätteben på Vreta klosters kyrkogård.....	72
<i>Ett apropos till kyrkans återöppnande.</i>	72
Kyrkogård, kalkstensmur & uppfartsväg.....	73
<i>Extra kyrkostämma</i>	73
Kalkstensmur.....	73
<i>Ordinarie kyrkostämma</i>	73
Kyrkoherde Krantz' gravvård avtäckt.	74
Prästgården.....	74
Källare & brunn.....	74
<i>Gemensam kyrkostämma</i>	74
Vreta kloster och Ekbacken.....	75
Berättelser & sägner	78
Vreta klosterrof I.	78
<i>För Östg[öta] Corr[espondenten] af O[skar] Klockhoff.</i>	78
1. Sune Folkesson.	78
Vreta klosterrof II.	80
<i>För Östg[öta] Corr[espondenten] af O[skar] Klockhoff.</i>	80
2. Laurens och Bengta.....	80
3. Folke Algotsson.....	80
Gudrun i Vreta.....	82
<i>(Folksägen från Vreta kloster.)</i>	82
Helge Nils Biskop [Nils Hermansson].	83
<i>Av Birger Mörner.</i>	83
När välsignelsen uteblev.....	85
<i>Folksägen från Vreta kloster.</i>	85
Hos Birger Brosa i medeltidens Östergötland	87
<i>För Östgöta Correspondenten av lektor Elias Wessén</i>	87

Diverse	88
Medeltida kalkmålningar i Östergötland	89
<i>"ETT KAPITEL UR DET ÖSTGÖTSKA MÅLERIETS HISTORIA"</i>	89
En intressant förfalskning.....	91
Visningsavgifter, anordning för daglig morgon- & aftonklämtning	92
<i>Kyrkorådssammanträde</i>	92
Kyrkoskrudsinvigning i Vreta.	92
<i>En stämningsfull högtid vid gårdagens högmässa.</i>	92
En ny mässkrud till Vreta kloster.	93
<i>Åter en vacker vit skrud skänkt till kyrkan.</i>	93
250.000 kronor för restaureringen i Vreta kloster	94
Arbetena med kyrkan och klostermuséet slutförda [1926].....	94
<i>De förefintliga tillgångarna lätta utgifterna.</i>	94

Vreta klostrets kyrkas restaurering

ÖC 1914-06-09 (ti) nr. 130, sid. 3

Ritningarne godkända af K. m:t.

K. m:t har nu gillat och stadfäst professor I[*sak*] G[*ustaf*] Clasons [(1856-1930)] ritningar till restaurering av Vreta Klosters kyrka.

Restaureringsarbetet skall ombesörjas af en kommission, bestående af landshöfdingen i Östergötland, ordförande, och fem ledamöter, som utses[:] en af domkapitlet i Linköping, två af Vreta Klosters församling, en, som tillika är arkitekt, af öfverintendentsämbetet och en af vitterhetsakademien. Som närmaste ledare af restaureringsarbetet skall fungera den af öfverintendentsämbetet utsedda ledamoten.

Arbetet i sin helhet får icke utbjudas på entreprenad. För viss del får dock entreprenör anlitas, såvida detta anses vara fördelaktigt för arbetet. Vid restaureringsarbetets utförande skall anställas en särskild kontrollant med skyldighet att dagligen följa arbetets gång och därunder med vaksamhet tillvarata alla tillfällen till undersökningar och ingående studier af byggnadens detaljer och dyl., som vid arbetet yppa sig. Vid arbetet skall noga aktgifvas på alla äldre anordningar o. dyl.

Efter restaureringsarbetet åläggas det Vreta Klosters församling att för framtiden ansvarsfullt underhålla kyrkan och därunder ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som kunna meddelas af vederbörande myndighet och icke lägga hinder i vägen för en eventuell uppgräfnings och konserverings af möjligen befintliga, nu dolda fornlämningar i och i närheten af kyrkan samt icke vidtaga någon åtgärd, som kan inverka på eller skymma af det intill kyrkan belägna s. k. klosterhuset.

[Isak Gustaf Clason]

[Grön text inom hakparenteser och ev. tillhörande bilder är tillägg av Arne Land i samband med avskrivningen]

ÖC 1914-09-12 (lö) nr. 211, sid. 4

Påbörjas tidigast den 1 mars 1915.

För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.

I.

Vreta klosterkyrkas läge invid en af våra förnämsta turistleder, hvarigenom den mycket ofta erhåller besök af in- och utländska turister, hvilka önska taga i betraktande detta märkliga minne af cisterciensisk byggnadskonst i vårt land, i förening med vår tids sträfvan i allmänhet att vårda och bevara våra minnen från äldre tiders kultur, har gjort, att länge en liflig önskan närts ej blott af Vreta Klosters församling utan af alla, som intressera sig för det märkliga templet, att det skulle försättas i ett värdigare skick. Denna önskan nalkas nu sin uppfyllelse.

Sedan ett tidigare förslag till restaurering af kyrkan af år 1900 ej ledt till någon vidare åtgärd, hufvudsakligen af det skälet, att de verkställda undersökningarne varit alltför ytliga för att lämna någon säker utgångspunkt för en restaurering, återupptogs frågan år 1906 af öfverintendentsembetet. På dess framställning beviljade k. m:t anslag för en grundligare undersökning af Vreta Klosters kyrka och uppdrog åt prof. I[sak] G[ustaf] Clason [(1856-1930)] att med biträde af arkitekten, nu mera prof. S[igurd] Curman [(1879-1966)] verkställa den föreslagna undersökningen. Det blef sedan den sistnämnde, som blef den ledande kraften såväl vid anställandet af undersökningarna som vid utarbetandet af ritningar m. m. År 1908 hade han det vidlyftiga arbetet färdigt, och den 12 nov. samma år öfverlämnade öfverintendentsembetet till k. m:t dels prof. Curmans redogörelse för undersökningsarbetet, dels därtill hörande 29 st. hvitkopior af uppmättningsritningar, dels 6 st. å kalkerväf uppgjorda ritningar till restaurering af kyrkan, dels ock ett häfte, innehållande arbetsbeskrifning och kostnadsberäkning med bilagor. Hvar och en som haft tillfälle att se dessa handlingar, torde vara villig att instämma i det påståendet, att knappast någon kyrkorestaurering i vårt land föregåtts af en så ingående, på den grundligaste sakkunskap hvilande undersökningar, som nu äro i fråga.

Kostnadsförslaget slutade enligt prof. Curmans beräkning år 1907 på en summa af 89.000 kr. – om arbetet nu kan utföras för denna summa, är mer än tvifvelaktigt. Af riksdagen begärdes ett anslag af 64.000 kr., hvaraf för år 1914 14.000 kr. med villkor, att församlingen bidroge med minst 25.000 kr. att tagas i anspråk före statsanslaget. Riksdagen beviljade endast 54.000 kr., hvaraf för 1914 12.000 kr., och ökade församlingens eventuella bidrag till minst 35.000 kr.

Vid kyrkostämma den 11 sept. 1913 iklädde sig Vreta Klosters församling dels det af riksdagen vid anslaget fästade villkoret i fråga om församlingens bidrag, dels vissa förbindelser med afseende å kyrkans framtida underhåll, tillvaratagande af fornlämningar omkring och i närheten af kyrkan samt bevarandet af det intill kyrkan belägna s. k. klosterhuset.

Vid ärendets föredragning den 23 maj 1914 har k. m:t dels gillat de af öfverintendentsembetet den 12 nov. 1908 öfverlämnade, af prof. S. Curman uppgjorda ritningarna till kyrkans restauration, dels ställt det af riksdagen för år 1914 beviljade anslaget af 12.000 kr. till öfverintendentsembetets förfo- gande för det med anslaget afsedda ändamålet, dels ock föreskrifvit,

att restaureringsarbetet skall ombesörjas af en kommission, bestående af landshöfdingen i Östergötlands län, ordförande, och fem ledamöter, som utses, en af domkapitlet i Linköping, två af Vreta Klosters församling å kyrkostämma, en, tillika arkitekt, af öfverintendentsembetet samt en af Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien;

att denna kommission, som sammanträder på kallelse af ordföranden, skall hafva att förbereda och utföra restaureringsarbetena efter en af kommissionen upprättad plan i öfverensstämmelse med de af k. m:t gillade ritningarna och därtill hörande arbetsbeskrifning, dock att smärre ändringar i det fastställda restaureringsförslaget, hvilka under arbetets gång visa sig nödvändiga och lämpliga, må vidtagas, om

öfverintendentsembetet och riksantikvarien gemensamt, på framställning af kommissionen, godkänna desamma;

att det skall åligga kommissionen att i god tid före arbetets påbörjande därom göra anmälan hos såväl öfverintendentsembetet som riksantikvarien;

att kommissionen skall till k. m:ts nådiga pröfning insända i tillräcklig skala utförda ritningar till kyrkans inredningsföremål, innan dessa komma till utförande;

att såsom närmaste ledare af restaureringsarbetena skall fungera den af öfverintendentsembetet utsedda ledamoten af kommissionen;

att arbetet i sin helhet icke må på entreprenad utbjudas, men att för de i arbetsbeskrifningen såsom lämpliga för entreprenad angifna delarne

däraf sådan må anlitas, för så vidt detta anses vara för arbetet fördelaktigt;

att det skall åligga Vreta Klosters församling att vid restaureringsarbetets påbörjande ställa till kommissionens förfogande det belopp af 35.000 kr., som församlingen förbundit sig att för arbetet tillhandahålla;

att öfverintendentsembetet eger att, sedan församlingens nyss berörda bidrag blifvit använt, i mån af arbetets fortgång och efter rekvisition af kommissionen, tillhandahålla denna medel från statsanslaget, börande hvarje dylik rekvisition vara åtföljd af redogörelse för värdet af utfördt arbete;

att den ledamot af kommissionen, som har att leda arbetena och förty uppgöra nödiga arbets- och detaljritningar m. m. eger att härför af de för restaureringen afsedda medlen bekomma godtgörelse efter räkningar, som blifvit af öfverintendentsembetet efter granskning godkända;

att vid restaureringsarbetenas utförande skall anställas en särskild dagkontrollant med skyldighet att under arbetstiden dagligen och stundligen följa arbetets gång och därunder med vaksamhet tillvarata alla de tillfällen till undersökningar och ingående studier af byggnadens detaljer och dylikt, som vid restaureringsarbetet yppa sig, äfvensom öfvervaka utförandet af de åtgärder, som skola vidtagas;

att nämnda dagkontrollant skall tillsättas af öfverintendentsembetet och riksantikvarien, hvilka jämväl böra för honom utfärda instruktion, skolande af de för restaureringsarbetet tillgängliga medel utgå aflöning åt dagkontrollanten med belopp, som af nyssnämnda myndigheter bestämmes, under iakttagande af nödig sparsamhet och att den beräknade kostnaden för restaureringsarbetet ej öfverskrides; samt

att vid arbetets utförande skall nogsamt aktgifvas på alla äldre anordningar och dylikt, hvilka, för så vidt sådant icke redan skett, böra inläggas på de upprättade uppmättningsritningarne, åliggande det kommissionen att efter arbetets afslutande aflämna en i två exemplar uppgjord redogörelse för arbetets utförande och därunder gjorda iakttagelser, af vilken redogörelse det ena exemplaret skall tillställas öfverintendentsembetet och det andra vitterhetsakademien.

Tillika har k. m:t funnit godt förklara, att det skall åligga Vreta Klosters församling, jämlikt eget åtagande, att, sedan restaureringsarbetet utförts, för framtiden omsorgsfullt underhålla kyrkan utan och innan och därutinnan ställa sig till efter rättelse de föreskrifter, som i sådant hänseende kunna komma att meddelas af vederbörande myndighet, att ej lägga hinder i vägen för en eventuell uppgräfning och konservering af möjligen befintliga, nu dolda fornlämningar omkring och i närheten af kyrkan, äfvensom att ej vidtaga några åtgärder, som kunna i ett eller annat afseende inverka på eller skämma anblicken af det intill kyrkan belägna s. k. klosterhuset.

Kommissionens ledamöter äro: landshöfding E[ric Birger] Trolle, af k. m:t förordnad ordförande, lektor O[skar] Klockhoff, Linköping, utsedd af domkapitlet i Linköping, kyrkoherden G[ustaf] A[dolf] Krantz, Vreta Kloster, utsedd af Vreta Klosters församling, disponenten O[lof] G[erman] Svensson, Malfors, utsedd af Vreta Klosters församling, prof. S[igurd] Curman, Stockholm, utsedd af öfverintendentsembetet, arbetsledare, antikvarien P[er] E[mil] C[ornelius] Ekhoff, Stockholm, utsedd af Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.

Kommissionen hade i går sitt första sammanträde. Därvid beslöts, att kyrkorestaureringen skulle påbörjas tidigast den 1 mars 1915, vid hvilken tidpunkt församlingen hade att till kommissionens förfogande ställa den summa af 35.000 kr., med hvilken den förbundit sig att bidraga. Under vintern skulle vissa förberedande åtgärder vidtagas, såsom anskaffande af nödiga byggnadsmaterialier m. m.

Åt arbetets ledare, prof. Curman, lämnades i uppdrag att anställa lämplig person som verkmästare samt föranstalta om utredning angående lämpligaste värmeledningssystem. Då man måste befara att arbetet ej skulle kunna utföras enligt den för sju år sedan uppgjorda kostnadsberäkningen, beslöt

kommissionen att låta sakkunnig person afgifva utlåtande, huruvida och i så fall i hvilka afseenden den beräknade kostnaden måste öfverskridas.

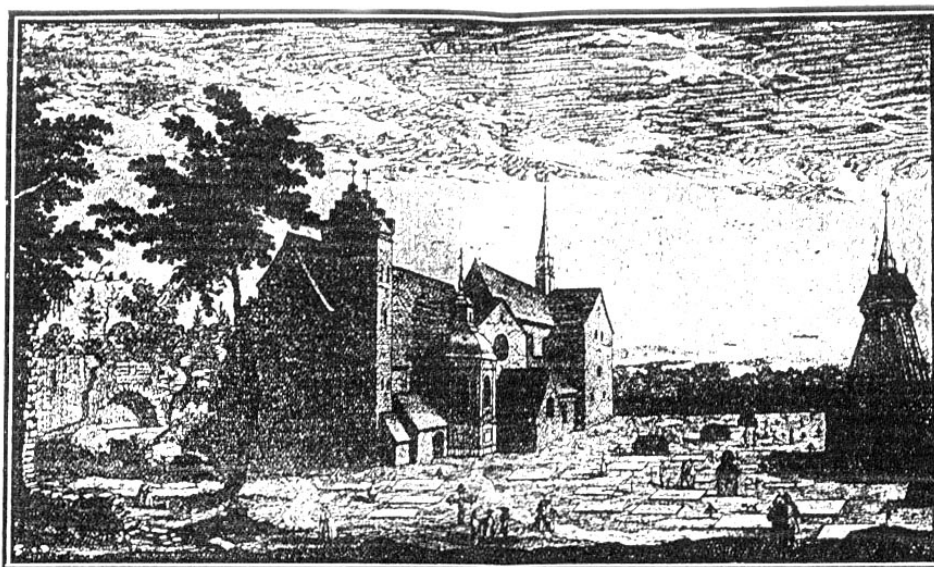
Till kommissionens sekreterare utsågs kyrkoherde Krantz.

ÖC 1914-09-17 (to) nr. 215, sid. 4

Historik t.o.m. 1762

För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.

II.

Kyrkan enligt Seecia antiqua.

1. Den äldsta kyrkan.

Då prof. [Sigurd] Curman hösten 1907 afslutat de undersökningar af Vreta Klosters kyrka, hvilka blefvo uppslaget till den nu förestående restaureringen, höll han inför intresserade medlemmar af Vreta församling ett föredrag, hvori han redogjorde för de rön, han gjort beträffande den gamla kyrkan. Ur detta föredrag, som finnes refererat i denna tidning för den 18 okt. 1907 och i Österg. Fornminnesförenings meddelande för samma år, må här meddelas några uppgifter rörande kyrkans äldsta historia med tillägg af sedan denna tid gjorda nya iakttagelser.

När Vreta klosterkyrka grundades, kan ej bestämdt uppgifvas, men att det skedde i förra hälften av 1100-talet är säkert. Den kyrka, som då uppfördes var betydligt mindre än den nuvarande. Genom uppbyggnad af stengolfvet och gräfningar därunder kunde prof. Curman framkonstruera denna äldsta kyrkas grundplan. Den bestod af ett treskeppigt långhus och ett kor i öster afslutadt med en halfrund absid. Från långhuset utgingo korsarmar, äfven de försedda med halfrunda absider. Koret räckte ett stycke öster om den pelare, vid hvilken predikstolen nu befinner sig. Långhuset var åtskilligt kortare än det nuvarande. Det är troligt, att denna kyrka täcktes af ett trätak. Den hade alltså den tämligen enkla form som utmärker de äldsta stenkyrkorna i vårt land. Sedan klostret blivit anlagdt – enligt de tillförlitligaste uppgifterna år 1162 – behöfde kyrkan utvidgas, för att nunnorna, såsom tillbörligt var en-

ligt tidens åskådning, skulle få en från församlingen afskild del af kyrkan åt sig upplåten. Först tillbyggdes i öster ett nytt kor utanför det gamla. Då detta blef färdigt, refs det förut befintliga koret. Trätaket ersattes med ett hvälfdt stentak, hvarvid yttermurarne höjdes. Något senare förlängdes långhuset åt väster, kyrkan hvälfdes äfven här, och de smäckra pelare, som uppburit trätaket, ersattes med de nu befintliga tunga pelarne. Men långhusets hvalf erhöll ej samma höjd som koret, och yttertaket å det förra var därför ända till 1700-talet 10 alnar lägre än kortaket, hvilket också synes å afbildningen i [Erik] Dahlberg[h]s Suecia. Genom de nu nämnda förändringarne erhöll kyrkan i det hela den enkla karaktär, som är utmärkande för de circenciensiska [cisterciensiska] kyrkorna. Inga skulpturer, inga rikare arkitektoniska prydnings, inga målningar voro tillåtna.

Utom Vreta klosterkyrka har i Östergötland funnits endast en circenciensisk [cisterciensisk] kyrka, nämligen Alvastra. De märkligaste i öfriga delar af vårt land voro Nydala i Småland, Varnhem i Västergötland och Roma på Gotland [Gotland]. Af dessa och andra, som funnits, äro endast Vreta och Varnhem bevarade.

Curman har räknat fem byggnadsperioder i Vreta klosterkyrkas byggnadshistoria under medeltiden. De viktigaste äro de, under hvilka de nu nämnda tillbyggnaderna i öster och vester tillkommo. En större tillbyggnad synes vara afslutad 1289, ty detta år säges kyrkan hafva blivit invigd af biskop Bengt i närvaro af konung Magnus Ladulås och hans drottning [Helvig af Holstein]. Förändringen var troligen så väsentlig[t], att man ansåg en ny invigning af kyrkan behöflig.

2. Kyrkan enligt Suecia antiqua et hodierna.

Den äldsta afbildningen af kyrkan finnes i [Erik] Dahlberg[h]s Suecia antiqua et hodierna, grave-rad af E[rik] Reitz 1694. Ritningen är förmodligen tillkommen något tidigare. Som synes, är bilden tagen från sydväst. De utbyggda koren säges vara, från öster räknad, konungarna Sverkers, Magnus Nilssons och Ragnvald Knaphöfdes samt grefve Robert Douglas grafkor. Någon konung Sverker finnes ej begravnen i Vreta Kloster, ty båda konungarne med detta namn hafva enligt säkrare vittnesbörd fått sina grafställen i Alvastra klosterkyrka. Däremot skall Sverker d. y:s son Sune Dyk [Sik?] vara begravnen i Vreta, och hans grafsten, förfärdigad liksom de öfriga kungastenarna på Johan III:s befallning, finnes ännu i det förstnämnda koret, som dock ifrån början icke var något grafkor utan en utbyggnad af högkoret i söder, där en del af nunnorna hade sina platser under gudstjänsterna. Fyra af deras stolar stå ännu kvar där. Dessutom förrättades där messor vid ett nu borttaget altare, hvilket synes däraf, att en s. k. piscina (uttömningsplats för [vigt] vatten) ännu finnes i muren. Till detta ämne skall jag sedan återkomma i sammanhang med redogörelse för kyrkans inre skick. På södra sidan, vester om Douglaska grafkoret, finnes å Dahlberg[h]s teckning en utbyggnad, som utgjort ett nu borttaget vapenhus. I stället har där ett fönster upptagits. I öfrigt öfverensstämmer södra sidan i det hela med det nuvarande utseendet, och Dahlberg[h]s teckning synes alltså böra tillmätas ganska stor tillförlitlighet. Denna teckning visar vidare, såsom synes, i vester eller rättare sydväst ett tämligen lågt torn med trappgaflar. Tornet vilar delvis på hvalfven, hvadan det måste hafva uppförts, sedan långhusets tak blifvit hvälfdt. Det anses vara byggdt i slutet af medeltiden. Det bör anmärkas att cisterciensernas kyrkor ej fingo hafva mer än ett mindre torn med en enda klocka. Då tornet i Vreta klosterkyrka blef för bräckligt för kyrkoklockorna, byggdes på 1600-talet en särskild klockstapel af trä söder om kyrkan. Äfven denna finnes å Dahlberg[h]s teckning. Emedan den var rödfärgad, kallades den röda tornet.

Vid denna tid synes kyrkan hafva varit ganska förfallen. I handlingar, förvarade i domkapitlets arkiv, klagas ofta däröfver, men endast mindre reparationer omtalas. År 1692 erhöll församlingen k. m:ts tillstånd att upptaga en kollekt i hela stiftet för reparation af kyrkan, hvars vestra gafvel samt torn voro remnade, samt för anskaffande af en altartafla. Kollekten inbragte endast 202 dal. 29 öre (s:mt?), hvilken summa man beslöt att använda uteslutande till inköp af en altartafla. År 1736? tillkännagifver kyrkoherden i Vreta A[ndreas] Wibjörnsson [(1658-1733)], uti en till Linköpings domkapitel ingifven berättelse om Vreta klostrets tillstånd, att kyrkobyggnaden skötes med omsorg och att man under juni och juli månader detta år låtit ”späna” (spånbekläda) den ena kungagrafven, med tjära bestryka hela tornet, den största kungagrafven och mesta delen af det öfriga kyrkotaket. Således inskränkte man sig denna gång till reparation af taken. Strax därefter slog åskan ned i det nytjärade tornet och gjorde en stor skada, hvars reparation kostade mycket pengar. År 1737 anmäler d. v. kyrkoherden A[nton] Münchenberg [(1680-1743)], att kyrkan under 1735 och 1736 undergått nödortftiga reparationer, men att

ännu ansenliga brist- och bofälligheter förefunnos, till hvilkas afhjälpande dock medel saknades, hvarför församlingen anhöll om domkapitlets förord till en kollekt, i synnerhet som i kyrkan funnes trenne utmurade kungliga begravningskor med tak och murar att underhålla. En besiktning af de befintliga bristerna blef verkställd och en tablå uppgjordes öfver kyrkans inkomster och utgifter, hvaraf framgick, att församlingen saknade medel till bristernas afhjälpande, men någon större reparation synes dock ej hafva blifvit verkställd, hvilket bestyrkes däraf, att 25 år därefter kyrkan säges vara i ett bedröfligt tillstånd.

ÖC 1914-09-23 (on) nr. 220, sid. 2

Kyrkorestaureringen 1763-1767.

För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.

III.

Kyrkan i nuvarande tid.

År 1744 hade Tiburtz Tiburtius [(1706-1787)] blifvit utnämnd till kyrkoherde i Vreta Kloster och tillträdde sin befattning den 1 maj året därpå. Denne var en i mycket märklig man. Han var en ifrig politiker; såsom riksdagsman i presteståndet för sin ort deltog han i riksdagarne 1755-56 och 1760-62 samt var en af hattpartiets blindaste anhängare. Det var han som, sorgligt att nämna, först föreslog införandet af den kungliga namnstämpeln. Dessutom hade han visat vetenskapligt intresse; dels därigenom, dels genom den gunst, i hvilken han stod till det härskande partiet, blef han medlem af vetenskapsakademien 1756, i hvars handlingar åtskilliga uppsatser finnas af honom, bland hvilka "Beskrifning öfver Vreta kyrka och socken" ännu i dag eger ett visst värde. Han dog 1787. Hvad som Tiburtius särskildt intresserade sig för, var Vreta klosterkyrka, och på dess restaurering arbetade han med den kraft och ihärdighet, som var utmärkande för honom. Oaktadt många "illviljare" funnos, som ville göra företaget om intet, lyckades han dock bringa verket till fullbordan. Man han ville ock låta vederbörande veta, hvad han uträttat. I fyra särskilda skrivelser till biskop och domkapitel – den 10 aug. 1763, den 24 nov. och två skrivelser den 28 nov. 1767 – redogör han dels för kyrkans usla tillstånd vid hans tillträde, dels för de förbättringar, som den under hans ledning undergått åren 1763 – 1767. År 1763, säger han, var klockstapeln, som var byggd av trä, alldeles förfallen och oduglig samt själfva kyrkan ganska bofällig, i synnerhet till taklaget, men ock till en del ställen af muren. Tiburtius hade

ock förmått församlingen att besluta om nedrivning af klockstapel'n o. att ersätta den med ett nytt stentorn vid kyrkans vestra gafvel. Det gamla, låga stentornet, som synes å [Erik] Dahlberg[h]s teckning, hade genom åskeld blifvit mycket skadadt, så att det var "till all ting obrukbart". I sammanhang därmed borde västra kyrkans sidomurar höjas till samma höjd som den östra, så att hela kyrkan kunde komma under ett tak. Skälet till den sistnämnda förändringen var, att det vid vestanregn och i synnerhet vid sidoregn var omöjligt att skydda hvalfven för dropp, så länge östra taket var 10 alnar högre än det vestra. Vidare borde det spetsiga trätornet, som stod midt på kyrkans tak (se Dahlberg[h]s teckning), nedbrytas, emedan det orsakade dropp på hvalfven, vid stormväder sönderrystade hela taklaget samt utsatte kyrkan för förstörelse genom åskeld, hvarpå man hade ett kännbart prof i mannaminne.

Erik Dahlbergh: Suecia Antiqua et Hodierna, band 3

Slutligen omnämner Tiburtius vapenhuset på södra sidan, enligt Dahlberg[h]s teckning, beläget strax vester om Douglasska grafkoret. Detta säger han vara till väggar och tak alldeles fördärfvad, och borde därför rivas.

Hvad som beslutats, sattes också i verket. Man uppgjorde kontrakt med kyrkobyggmästaren Peter Frimodig och anskaffade ritning till det nya tornet. Denna finnes ej kvar, men det antydes, att tornet skulle blifva ganska olik det dåvarande, "ej ett torn med en liten huf på". Denna ritning blef emellertid ej följd ty öfverintendenten C[arl] J[ohan] Cronstedt [af Fullerö (1709-1777)] sände en annan, som han ansåg bättre passande, och denna lände till efterrettelse.

Sedan man under år 1763 anskaffat materialier och vidtagit vissa byggnadsanstalter, påbörjades restaureringsarbetet 1764 med nedrivande af dels det midt på kyrkan befintliga gamla trätornet dels behöflig del af stentornet i vester. Vidare började man gräfv grund för det nya tornets tvenne stödjepelare, hvarmed man fortsatte hela sommaren, så att det nya stentornet var färdigt hösten samma år. Under sommaren hade storklockan, som varit sprucken alltsedan 1757, omgjutits i Linköping, och den upphängdes nu jämte den andra klockan i det nya tornet.

År 1765 påmurades vestra kyrkan till lika höjd med den östra och täcktes, så att hela kyrkan kom under ett tak.

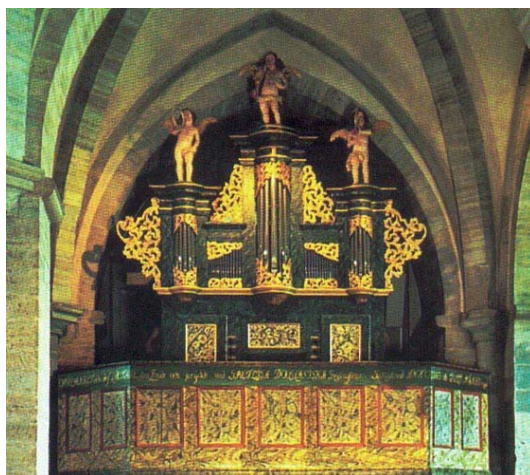
Enligt Cronstedts råd byggde man med ohuggen kalksten, emedan det blifvit dyrare och gått långsammare med huggen. Då det blef fråga om rappning, yttrade Cronstedt den mening, att det var ett fåfängt och ovaraktigt arbete att rappa nybyggnaden, ty erfarenheten hade visat, att rappning på sandsten hade ganska litet bestånd och merendels föll utaf. Därföre vore intet annat att göra för att arbetet skulle få ett vackert utseende, än att stryka öfver det med någon gul färg, uppblandad med vitriol och kalk, sedan alla fogningar vore väl och jämnt strukna. Rådet följdes icke, ty år 1766 rappades och hvitlimmades enligt Tiburtii uppgift hela kyrkan med kungagrafvarne, och denna rappning finnes kvarsitande ännu i dag. Samma år ändrades graftaket på D'Albedyhlska grafven, så att kyrkan fick igen södra högkorsfönstret, som alltsedan prosten [Sven] Sithelii tid (1669-1685) varit förbyggdt. Några af konungagrifternas täcktes ånyo och kyrkans sönderspruckna murar lagades.

År 1767 täcktes ånyo södra och norra korskyrkan, och i tornet uppsattes ett genom sammanskott åstadkommet slagur, så att nu var tornet alldeles färdigt enligt "riksbyggmästaren" Cronstedts ritning, och sådant står det liksom kyrkan i dess helhet ännu i dag. En minnestafla, som redogör för restaureringen, finnes anbragt öfver hufvudingången. När den gamla klockstapel'n och vapenhuset refvos, nämnes icke i för mig tillgängliga handlingar. Det skedde utan tvifvel samtidigt med restaureringen.

Hvad norra sidan af kyrkan beträffar, så synes den ej varit föremål för några större ändringar under nu nämnda år, men Tiburtius nämner, att enligt Cronstedts mening skulle mera ljus kunna vinnas i kyrkan genom fönstrens upphuggande på norra sidan och på den södra öfver vapenhuset. Dessa upphuggningar torde hafva företagits ej långt därefter. I protokollet för en prostvisitation omkring år 1700 heter det, att man då fått mera ljus i kyrkan genom att upptaga ett fönster "framanföre predigstolen". Därmed afses väl ett fönster på norra sidan. Man hade alltså redan då börjat uphugga fönstren på denna sida.

För de inre förändringarne af kyrkan skall jag redogöra i en följande artikel.

Den afslutade restaureringen belöpte sig på en summa af 22.112 dal. 23 öre kopparmynt, hvari ingingo omgjutning av storklockan och nytt slagur i tornet. Då vid denna tid en daler kopparmynt torde gällt i vårt mynt omkring 22 öre, motsvarar nämnda summa omkring 4.865 kr., oberäknadt myntvärdets fall. Men till de kontanta utgifterna kommo 50 tolfter bräder, 12 tolfter plank, 20 tolfter bjälkar, 1.000 öke- och 12.000 arbetsdagsverken, hvilket allt utgjordes in natura. Hela restaureringen skedde med kyrkans och församlingens egna medel. Att den ställde stora kraf på församlingens offervillighet är tydligt, och att den kunde genomföras, berodde, som det heter i Tiburtii redogörelse för restaureringen, genom "allmän enighet, drift och berömligt förtroende mellan både höga och låga". Det var under sådana förhållanden naturligt, att invigningen af det nyrestaurerade templet skulle komma att förrättas under stort jubel den 29 nov. 1767. Ur redogörelsen för densamma må följande anföras.

Jonas Wistenius: Läktarorgel 1747-1865

Sedan biskopen ([[Petrus](#)] [Filenius](#) [1761-1780]) på söndagsmorgonen blifvit med "anständig" heder samt pukor och trumpeter ifrån det nybyggda tornet emottagen af församlingen, skedde under sammanringningen procession ifrån prestgården till kyrkan af biskopen och tio prester. Så snart de kommit till första korsgången vid stora kyrkodörren, började biskopen själf psalmen 86: "Min själ skall lofva Herran", hvilken sjöngs under musik af orgelverket samt pukor och trumpeter. Sedan församlingens prester i messkrud gått för altaret och förrättadt messan, höll biskopen själf en härlig predikan till församlingens uppmuntran i böner och lofsånger och slöt med psalmen 6: "O Gud, vi lofva dig", hvilken han själf begynnade och som sjöngs under stark musik af orgelverket, pukor, trumpeter, valthorn och flere andra instrumenter samt åtta kanoner, lossade i två omgångar. Då gudstjänsten var slut, började visitationsakten, som slöts på aftonen med ps. 3 o. 5: "Nu tackar Gud allt folk". Därpå följdes biskopen, socknens herrskaper, samtliga närvarande prester och ståndspersoner och en del allmoge till prestgården, där de förplägades med en måltid och de "höga skålarne med underdånighet" under musik och kanonskott blefvo ihågkomna, hvarpå alla glada och förnöjda åtskildes.

ÖC 1914-10-22 (to) nr. 245, sid. 6

Restaureringsförslaget

För Östgöta Correspondenten af lektor O[skar] Klockhoff.

IV.

Det antagna restaureringsförslaget.

Huru ett arkitektoniskt minnesmärke, som tarfvar restaurering, bör behandlas, har varit föremål för helt olika uppfattningar under olika tider. Om vi bortse från sådana ändringar, som företagits uteslutande, för tillgodoseende [tillgodoseende] af praktiska behof och hvarvid det icke kan vara tal om någon viss stilriktning, kan man säga, att hufvudsakligen tre olika principer kommit till användning. En af dessa har gamla anor och visar sina verkningar i nästan alla våra gamla kyrkor alltifrån medeltiden ända in i våra dagar. Man har vid de företagna ändringarna eller tillbyggnaderna tillämpat den stil, som då varit rådande. Så är fallet just med Vreta klosterkyrka. Den ursprungliga lilla sockenkyrkan har, sedan den blef klosterkyrka, utvidgats åt öster och väster, om- och tillbyggt, allt under olika tider och i sin tids smak. Den sista större ändringen gjordes på 1760-talet, då det n. v. [nuvarande] tornet, som också är ett barn af sin tid, ersatte den gamla medeltida tornbyggnaden. På denna restaureringsprincip följde en annan, som i Helgo Zettervall [(1831-1907)] hade sin förnämste representant i vårt land. Man borde återställa kyrkan, menade man, såvidt möjligt var, i det skick, som den haft från begynnelsen. Allt måste således aflägnas, som icke tillhörde den stil, i hvilken den hade blifvit uppförd. Ett exempel på detta förfaringssätt erbjuder Lunds domkyrka, som efter restaureringen enligt Zettervalls förslag framstår som en ren romansk kyrkobyggnad. Äfven det gotiska tornet på Linköpings domkyrka har tillkommit i enlighet med denna princip men härvid är att märka, att kyrkan ursprungligen ej hade något [väst]torn och att det som fanns före det nuvarande, byggdes på 1700-talet, hufvudsakligen för att stödja den västra gafveln, som visade tecken till att vilja ramla. Mot denna restaureringsprincip hafva på den sista tiden skarpa anmärkningar framställts. Man har bland annat framhållit att genom allt för genomgripande förändringar en kyrka förlorar den individuella karaktär, som den under tidernas lopp erhållit. Numera torde icke heller detta förfaringssätt hafva några anhängare. Hufvudsyftet har i vår tid blifvit att afhjälpa bristerna och endast aflägsna sådana i senare tider vidtagna ändringar, som icke utgöra något karaktäristiskt för den tid, då de tillkommit, samt i öfrigt ej vidtaga andra förändringar, än sådana, som betingas af det ändamål, för hvilket kyrkan är afsedd. Det är i enlighet med denna grundsats, som restaureringen af Vreta Klosters kyrka kommer att genomföras. Genom denna varsamma restaurering har en annan fördel vunnits. Omkostnaderna hafva kunnat nedbringas till ett belopp, som står i rimligt förhållande till de anslag, som voro att påräkna vid förslagens uppgörande.

Jag går nu att redogöra för de viktigaste förändringarna i kyrkans yttre och inre skick.

Kyrkans anordnande som gudstjänstlokal.

En fråga, hvarpå synnerligen ingående arbete nedlagts, är, huru kyrkan på lämpligaste sätt skall kunna disponeras för gudstjänständamål. Härvid har man ansett sig hafva två alternativ att välja emellan. Enligt det ena skulle i regeln därtill användas endast *koret med dess korsarmar*. En ny predikstol utan ljudtak skulle anbringas på vänstra sidan af altaret med en mindre orgel i koret och bänkarne placerade tvärs öfver midtkoret och högra korsarmen – den vänstra skulle som nu användas till sakristia. På detta sätt komme plats att beredas för 172 åhörare, af hvilka dock 30 ej skulle se prästen vid altaret och 20 icke se prästen på den nya predikstolen. Enligt det andra skulle endast *långhuset med sitt tvärskepp* användas för gudstjänsten med ett altare midt under triumfbågen[,] i hvilket fall utrymme skulle finnas för 175 åhörare, af hvilka 59 ej skulle kunna se prästen vid altaret och 54 icke se prästen på predikstolen. Denna borde i båda fallen flyttas till långhusets nordöstra pelare, där den förut befunnit sig.

Det förra alternativet har föreslagits af prof. [Sigurd] Curman och gillats af k. m:t, i all synnerhet som denna del af kyrkan är ljusare och gladare och utrymmet skulle kunna utökas genom placering af lösa bänkar eller stolar i långskeppet, då de kyrkobesökandes antal öfverskrede det beräknade. I sådana fall borde den gamla predikstolen användas. De lösa sittplatserna skulle, då de ej användas, förvaras i norra tornsidobyggnadens bottenrum. Långhuset med sitt tvärskepp fingo då i regeln vara fritt och

möjligen användas vid högtidligare begrafningar. Onekligen skulle kyrkan genom denna anordning erbjuda en tilltalande anblick med pelarne fritt höjande sig ur golfytan. Men praktiskt skulle det medföra stora olägenheter. Det vore ju svårt, ja omöjligt att på förhand veta, huru talrikt en gudstjänst skulle komma att besökas och att vid talrikare besök vid gudstjänstens början i hast skaffa fram det nödiga antalet bänkar eller stolar vore störande och de åhörare, som sutte i koret, komme då att vända ryggen mot prästen på predikstolen, hvilket vore mycket olämpligt. Tider kunna för öfrigt komma, och *det* är att hoppas, då gudstjänsterna blefve talrikare besökta än nu, och då blefve ju de lösa sittplatserna ständigt stående, hvilket ej vore tilltalande i en protestantisk kyrka, i hvilken man vant sig vid fasta bänkar. Detta påpekades ock vid kommissionens första sammanträde, och den meningen gjorde sig gällande, att man borde bibehålla den nuvarande anordningen med bänkar och predikstol, hvarför man uppdrog åt prof. Curman att till nästa sammanträde inkomma med nytt förslag i denna riktning, hvilket om det gillades af kommissionen skulle underställas vederbörande myndigheters pröfning och godkännande.

Yttre förändringar.

Den omgifvande marken, som nu ligger högre än kyrkogolfvet, skall bortschaktas till ett djup af 0,15 m. under golfvet och dränering verkställas rundt kyrkan. De rester af den gamla, norr om kyrkan belägna klosterbyggnaden, som därigenom blottas, konserveras på lämpligt sätt. Det som med afseende på kyrkans yttre kommer att vid restaureringen ådraga sig största uppmärksamheten, är murverkets behandling. För närvarande är hela kyrkan spritputsad med hörn och omramningar kring fönster och dörrar slätputsade. Ursprungligen har hela kyrkan varit oputsad utom tornet samt Magnus Nilssons [Nielsens], Rogvald [Ragvald] Knapphöfdes [Knapphöfdes] och Douglasska grafkoren, hvilka alla troligen från början varit rappade. I detta skick kommer kyrkan nu att återställas. De stenar, som äro skadade eller förvittrade, komma att ersättas med andra, som, för att kyrkan ej skall synas fläckig, tagas ur kyrkogårdsmuren. Kyrkan erhöle därigenom ett både från konstnärlig och arkeologisk synpunkt tilltalande yttre skick, som ej skulle förringas däraf, att en del fasadytor komme att synas illa åtgångna af tidens tand.

I afseende på fönster och dörrar göras inga andra väsentliga förändringar än att det vid tornets södra sidobyggnad befintliga fönstret igensättes och de två ursprungliga blindnischerna, hvardera med ett litet fönster högt uppe, återställas, hvarigenom väggen åter erhöle sitt ursprungliga skick.

Taket har ursprungligen varit täckt med täljd ekspån, hvilken på 1890-talet utan kungl. maj:ts tillstånd utbyttes mot svartplåt. Samma har förhållandet varit med tornets och Douglasska korets svängda hufvar upp till lanterninen, under det att dessas hattar varit och äro kopparklädda. Ektaket kommer nu att återställas.

Inre förändringar.

De väsentligaste af dessa äro följande:

Bänkinredningarna, läktarne i södra tvärskeppet och koret, orgelläktaren m. m. borttagas; likaså det i norra korarmen befintliga stengolfvet under trägolfvet, hvarvid den i detsamma liggande gamla altarskifvan tillvaratages och noga förvaras.

Kalkstensgolfvet skall försiktigt upptagas, för att därunder befintliga grafvar icka skadas. Grafstenarne, som hittills legat i långhuset, återinläggas på sina platser. De som finnes i koret, läggas på ställen, där de äro bäst skyddade för nötning, d. v. s. närmast altarpartiet.

Med väggarne förfäres som utvändigt, d. v. s. de rengöras från rappningen. Hvalf och hvalfkupor däremot få förbliva putsade, såsom de varit ursprungligen.

Predikstolen, som 1802 flyttades till triumfbågens norra sida, rengöres från den hvita och svarta färgen och återflyttas till långhusets nordöstligaste pelare; den gamla trappbarriären, som repareras, uppsättes vid den nya predikstolstrappan. Orgelfasaden från 1865, som saknar konstnärligt värde, ersättes med den i kyrkans museum förvarade gamla [från Jonas Wistenius orgel].

Epitafierna lämnas orörda på sina platser, vapen, taflor m. m. i museet konserveras och upphängas eller uppställas på lämpliga platser i kyrkan. Om det n. v. museet kommer att bibehållas i södra korar-

men, torde bero på utgången af frågan om bänkanordningarne, hvarom förut talats. Plats för äldre föremål kan beredas bakom orgelläktaren. Riksvapnet i korets norra vägg kalkeras, och genom knackning undersökes, om därunder finnes någon äldre målning. Finnes någon sådan, bortknackas putsen och målningen restaureras; i annat fall uppmålas vapnet åter efter kalkeringen på sin förra plats.

Angående gången af arbetet har bestämts, att början göres med kyrkans yttre samt korets inre, som medelst en hvitmålad trävägg i triumfbågen afskiljes från långhuset, så att detta under tiden kan användas som gudstjänstlokal med ett provisoriskt altare framför träväggen. Därefter restaureras långhuset, och koret blir då gudstjänstlokal. På detta sätt behöfver ej något afbrott göras i kyrkans användning för sitt ändamål.

* * *

Under de af prof. Curman företagna undersökningarna af kyrkan hafva märkliga upptäckter gjorts, såsom t. ex. nischerna på ömse sidor om altaret, två till höger, den ena försedd med ett vattenuttömningsbäcken (piscina), den andra afsedd till förvaring af altarkärl, samt en till höger [vänster?] för kyrkoskrudar. Det är att förmoda att under restaureringsarbetets fortgång andra intressanta fynd skola göras.

ÖC 1915-03-01 (må) nr. 49, sid. 3

Kommissionens sammanträde den 27 februari 1915

Kommissionen för Vreta Klosters kyrkas restaurering hade ett nytt sammanträde den 27 febr. i Malfors. I enlighet med vid föregående sammanträde fattadt beslut hade genom annonsering kommissionen infordrat anbud å leverans af takspån af ek, men då de inkomna anbuden icke vore antagliga, beslöt kommissionen att själf gå i författning om spånens tillverkning. En kronopark af ekar inköptes och under ledning af kommissionens medlem, disponenten O[lof] G[erman] Svensson å Malfors, [(1863-1926)], har bearbetningen af det inköpta ekvirket fortgått under vintern, och en del af spånen är redan färdig. Genom denna åtgärd har dels arbetsförtjänst kunnat beredas ortens befolkning, dels priset kunnat hållas vid det i kostnadsförslaget beräknade beloppet.

Vid sammanträde den 27 febr. tog kommissionen i öfvervägande frågan om kyrkans uppvärmning, och det beslöts att anmoda prof. [Sigurd] Curman att verkställa utredning angående kostnaderna för de två system, som kunde komma i fråga, nämligen uppvärmning med lågtrycksånga eller med elektricitet.

Sedan vid denna sammankomst församlingen till kommissionens förfogande ställt den för statsanslagets beviljande bestämda summan, 35.000 kr., beslöt kommissionen, att restaureringsarbetet skulle taga sin början så snart lämplig väderlek inträdde, dock ej förr än den 15 inst. april. Början skulle göras med taket.

Den från förra sammanträdet uppskjutna frågan om ändring af sittplatsernas fördelning m. fl. därmed sammanhängande frågor upptogs nu till förnyad behandling, och beslöt kommissionen för sin del att antaga ett af prof. Curman framlagdt förslag, att bänkarna hufvudsakligen skulle få sin plats, såsom nu, i långskeppet och att endast en predikstol skulle användas, nämligen den nuvarande, men att i regeln, då gudstjänsterna voro fåtaligt besökta, ett prydligt och stilenligt gallerverk skulle anbringas under triumfbågen, hvar, igenom korpartiet vid dylika tillfällen???? afskildt och oanvänt, och framför detta gallerverk ett altare uppställas, så anordnadt, att det med lätthet kunde borttagas, då de kyrkbesökandes större antal kräfde användning äfven af koret, där af denna anledning äfven bänkar skulle finnas. Frågan om bänkorrdningen går nu till öfverintendentsämbetet och riksantikvariern, som enligt k. maj:ts beslut har att i sista hand godkänna hvarje förändring i den stadfästade restaureringsplanen, som kunde ifrågakomma.

O. K.

ÖC 1915-05-14 (fr) nr. 109, sid. 3

Restaureringen påbörjad [1915]

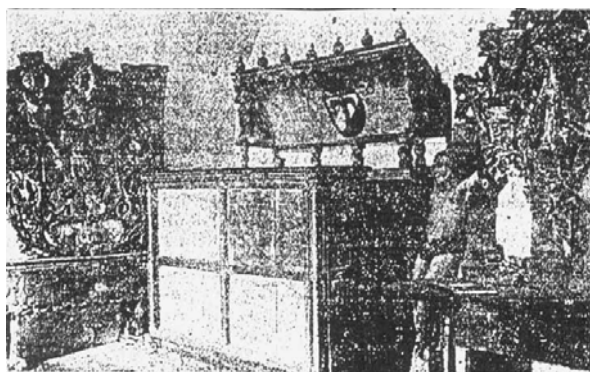
Restaureringen af Vreta Klosters kyrka har nu påbörjats med takets och rappningens aflägsnande.

Vid borttagandet af plåten på tornet befanns den gamla takspånen kvarsitta i sådant skick, att den anses kunna användas, hvilket medför en afsevärd besparing.

ÖC 1915-09-17 (fr) nr. 215, sid. 4

Inventarier.

Historiska anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.

Hertig Magnus kyrkstol i Vreta Klosterkyrka.

1. Läktare.

”Det värsta med denna kyrkia är trängseln; ty då församlingen mangrant kommer tillsammans är rum knapt för två tredjedelar deraf”, säger Vreta församlings kyrkoherde Tiburts Tiburtius [(1706-1787)] i ”Ödmjukaste Ämbetes Memorial” vid biskopsvisitationen den 29 nov. 1767 samma dag som kyrkan invigdes efter den då avslutade genomgripande restaureringen (se denna tidn. 1914, n:r 220). Då man vet, att Vreta klosterkyrka äfven oafsedt läktarne är mycket rymlig och att det till och med varit fråga om att endast använda halfva kyrkan vid de vanliga gudstjänsterna, så skulle man frestas tro, att i Tiburtius [Tiburtii] yttrande ligger en stor öfverdrift. Men detta är icke fallet. Vid hans tid var det så godt som ett nödtvång för hvar och en att hvarje söndag infinna sig i kyrkan och deltaga i gudstjänsten. I annat fall blef man misstänkt för att hysa förakt för predikan eller vara förfallen till separatism. Den misstänkte blef inkallad för förhör inför pastor och kyrkoråd.

Denna trängsel i kyrkan hade man sökt afhjälpa redan 1688, ty vid prostvisitationen den 1 nov. s. å. befanns det nödigt att läktare gjordes öfver västra dörren för ”torpare och inhysesfolk”. Detta tyder gifvetvis på att dessa ej fingo rum nere i kyrkan. Arbetet med denna läktare synes hafva genast påbörjats och redan året därefter fullbordats, ty kyrkans räkenskaper för år 1689 utvisa, att detta år utbetalts

till dem som byggt den nya läktaren och reparerat tornet 78 daler. Vid prostvisitationen den 5 april 1691 talas om stolindelning på den nya läktaren.

Såsom synes af Tiburtii ofvan anförda yttrande, hade dock denna åtgärd icke varit till fyllest för afhjälpande af trängseln. Denne föreslog därför, att man skulle bygga läktare på *norra* och *södra sidan*, men tillägger, att "så länge kyrkan är ofärdig utanpå, lär man nödgas innehålla med sådana byggnader inom murarne". Det dröjde också enligt [Frans Oskar] Vågmans beskrifning öfver Vreta klosterkyrka ända till år 1801, innan dessa läktare, som hittills befunnit sig på ömse sidor om koret, blefvo uppförda. Enligt den nu fastställda restaureringsplanen kommer orgelläktaren att ombyggas och sidoläktarne, såsom obehöfliga och dessutom vanprydliga, att borttagas.

2. Altartaflor.

År 1692 erhöll Vreta församling kungl. maj:ts tillstånd att upptaga en kollekt öfver hela Linköpings stift för verkställandet af åtskilliga nödvändiga reparationer samt anskaffandet af en ny *altartafla*. Kollekten inbragte endast 202 dal. 29 öre, och man beslöt att använda denna summa för det som syntes "för tiden nödvändigast vara, som är en Altartafla, efter dhen som nu är, så aldeles otienligh är uti så förnämt och härligit Herrans Tempel". Dessutom hade man gjort ett sammanskott inom socknen – en daler af hvarje gård – men icke ens denna insamling var tillräcklig för en *ny altartafla*. Därföre ville en del församlingsbor, att man skulle nöja sig med att endast "stoffera up och illuminera dhen gamla tafflan". Andra däremot ansågo det rådligast att höra efter, om man icke kunde komma öfver en redan färdig, fastän något gammal tafla, som kunde erhållas för lindrigare pris. Detta förslag blef gilladt. Man beslöt först att höra efter i Norrköping, o. en altartafla kunde också därifrån erhållas, men det befanns, att denna icke var "skickad" efter det rum, som fanns öfver altaret. Sedan fick man höra, att i Linköpings domkyrka fanns en tafla, som mer efter rummet "proportionerat" var, och man vände sig genom skrifvelse den 25 juli 1693 till biskop och domkapitel med begäran att få köpa denna för en "lindrig penning". Vid sammanträde den 9 aug. s. å. behandlades saken i domkapitlet. Man får af hvad som då yttrades, veta, att det var fråga om den altartafla, "som står i domkyrkans kor". Domkapitlet ansåg, att detta hade någon svårighet med sig och att dessutom denna tafla blefve dyrare än församlingen hade medel till, *ty den torde blifva värderad till 1 000 daler*. Menas därmed daler s:mt, så motsvarar denna summa i vårt mynt 2.000 kr., oberäknadt myntvärdets fall. Det var alltså en dyrbar tafla. Någon annan tafla i domkyrkans kor fanns väl icke än [Maarten van] Heemskercks berömda målning, och af priset att döma synes det just varit denna, som Vreta församling sökte förvärfva. Då detta icke lät sig göra, föreslog domkapitlet i stället en annan tafla, som satt på norra sidan af kyrkan och kunde fås för billigare pris. Prosten i Vreta, [Zacharias] Reuserus, [(1634–1694)], skulle anmodas att resa till Linköping och se på taflan. Något köp blef det emellertid ej af. Hvilken tafla det var fråga om, är mig obekant. I domkyrkan finnes den ej kvar. Vid prostvisitation år 1697 återupptogs frågan. Man ansåg, att en ny altartafla borde anskaffas, emedan den gamla var förfallen, och man skulle inhämta biskopens råd. Vid en följande prostvisitation 1699 kunde man upplysa, att man redan gått i författning om taflans anskaffande och talat med en person, som biskopen givit anvisning på, men den kunde ej blifva färdig samma år. Emellertid beställdes och aflämnades taflan, men några utgifter för densamma behöfde ej församlingen vidkännas, ty vid nästa prostvisitation 1701 eller 1702 meddelas, att "generalmajoren och dess fru" förärat församlingen en ny altartafla. I [Carl Fredric] Broocman, Beskrifning öfwer [the i] Östergötland [befintelige städer, slott, sokne-kyrkor, soknar, säterier, öfwer-officers-boställen, jernbruk och prestegårdar, med mera. 1760], II, s. 121, heter det om densamma: "Altartaflan uti konstigt Bildthuggare-Arbete (afser ramen) med Crucifix, är så väl inrättad, att hon icke skymmer Gafvelfenstret öfwer Altardisken, och skal en Öfwerste wid namn Ulfsparre, som ägt en Lejonhufwud till Fru, hafwa förärat henne och sticka i koppar samt aftrycka uti berörda werk" (Svec[ia] Ant[iqua] et Hod[ierna], blad III:29). Denna altartafla är längesedan borttagen. Om den finnes bevarad, känner jag icke.

3. Hertig Magnus kyrkstol.

Gustaf I:s son hertig Magnus af Östergötland bodde under de sista åren af sin lefnad på Kungsbro, där han ock dog 1595. Då han under denna tid bevistade gudstjänsten i Vreta klosterkyrka, hade han en särskild kyrkstol, som stod i koret. Enligt Dahlberg[h]s teckning af koret i Svec. Ant. et Hod. hade den sin plats vid södra korsväggen. Den är på ryggstycket prydd med vasavapnet och bokstäfverna M. D. (Magnus Dux = hertig Magnus) målade. Stolen har varit undansatt i det s. k. Sune Siks grafkor, men fråga har blifvit väckt, att den skall åter förflyttas till sin förra plats. Angående dess förflyttning från koret finnes följande antecknad.

År 1693 hade biskop [Haqvin] Spegel [(1645-1714)] ingifvit till kungl. maj:t ett memorial angående visa [vissa] önskningsmål rörande stiftet. Bland dessa rörde två Vreta kloster, det ena nämnda kyrkstol, det andra drottning Gunillas moders(?) liksten. Därpå svarade kungl. maj:t den 16 nov. 1693: ”§12, Angående kyrkoherdens i Vreta förfrågan om Hertig Magnus stol finge flyttas från koret till något af hvalfven öfver de gamla konungagrafvarne, och drottning Gunillas moders (rättare: farfaderns o. farmoderns) liksten, som ligger något upphögd när [här] vid altaret må flyttas bättre in till muren och göras jämn med golvet, så vill Kungl. Maj:t gifva sitt bifall så till det ena som till det andra.

CAROLUS.

Piper.”

ÖC 1915-09-18 (lö) nr. 216, sid. 3

Nya frågor under kommissionens behandling.

För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.

Under den gångna sommaren har restaureringen af Vreta klosterkyrka bedrifvits med kraft under ledning närmast av arkitekten [Erik] Fant [(1889-1954)]. Den gamla rappningen har sålunda både in- och utvändigt blifvit aflägsnad, och därvid hafva många intressanta nya rön rörande kyrkans byggnadshistoria blifvit gjorda, hvilka jämte åtskilliga ekonomiska frågor voro föremål för behandling vid kommissionens sista [senaste] sammanträde den 13 i denna månad.

Vid rappingens borttagande å norra ytterväggen har det befunnits, att norra och alltså äfven södra sidoskeppet ursprungligen varit endast hälften så högt och att det varit försedt med ett par små fyrkan-

tiga fönster, som spridt ett sparsamt ljus i kyrkans inre. Någon tanke på att återställa sidoskeppen i deras ursprungliga skick finnes naturligtvis icke, utan de nämnda fönstren komma att åter igenmuras och deras plats endast antydast i murytan.

Litet längre åt öster har man gjort iakttagelser, som äro värda ännu större uppmärksamhet. Ett stycke uppe på ytterväggen af norra korarmen har bragts i dagen en fönsterliknande öppning. Mening- en med denna inser man lättast inifrån. Invid denna korarms västra vägg synas i muren märken efter en lösbruten stentrappa, som ledt upp till nyssnämnda öppning i norra väggen. Då man vet, att klostret varit byggdt invid kyrkans norra sida, är det tydligt, att öppningen varit den dörr, genom hvilken nun- norna begifvit sig direkt från sina celler i dormitoriet (sofrummet) ned i kyrkan för att delta i mässor och andra andaktsöfningar, som höllos nästan hela dygnet om, till och med midnattstid. Och att denna väg varit flitigt i bruk, visar dörröppningens kalkstenströskel, som bär tydliga spår af nötning. En dylik förbindelse mellan koret och dormitoriet förekommer i regeln uti cistercienserklostren, t. ex. Alvastra och dess moderkloster Fontenay [mellan Bordeaux och Nantes] i Frankrike. Den i den senare före- kommande uppgången till dormitoriet skulle kunna tagas till mönster, om det blefve fråga om en re- konstruktion af trappan i Vreta klosterkyrka.

Viker man sedan af om kornörnet, ser man å östra väggen först en dörröppning nere vid golfvet, som från kyrkan ledt ut i det fria. För hvilket ändamål denna utgång användts, kan vara omtvistadt, men mest plausibel synes arkitekten Fants åsikt vara, att den ledt ut till klostrets kyrkogård, som antag- ligen legat strax utanför. Detta bestyrkes däraf, att just utanför dörren påträffats medeltida grafvar, som dock ännu ej blifvit undersökta.

På norra korarmens östra vägg finnes nu ett stort fönster från ganska sen tid. Men före detta har där funnits ett mindre och med kyrkans stil öfverensstämmande. Man har naturligtvis i senare tider tyckt, att belysningen i denna del af kyrkan var svag och därför upptagit detta stora fönster.

Den intressantaste af de senast gjorda upptäckterna ät utan tvifvel, att å högkorets östra vägg ur- sprungligen funnits tre fönster i bredd, som i sen tid blifvit ersatta af de nuvarande högst stilvidriga, och öfver dessa ett igensatt litet korsformigt fönster. Äfven härutinnan framträder den ursprungliga cisterciensiska byggnadsstilen, som i Sverige återfinnes t. ex. i Nydala och i Frankrike uti Noirlac [dans le Cher].

Vid kommissionens sammanträde togs i öfvervägande, huru man skulle förfara med dessa nya upptäckter. Beträffande de tre gamla fönstren och den lilla gluggen öfver dem i koret syntes det ej komma att möta några större hinder att återställa dessa, då kostnaderna därför skulle uppgå till endast 7 å 8 hundra kronor. Onekligen skulle kyrkans helhetsintryck därigenom betydligt ökas. Någon fara för otillräcklig belysning i koret skulle ändringen ej medföra, då man hade ljus ej blott genom de tre fönstren utan ock genom det götiska fönstret å södra korväggen, hvilket nu blifvit återställt i sin ur- sprungliga storlek.

Svårare ställer sig lösningen af frågan om trappan och dörren mellan kyrkan och dormitoriet. Det skulle ju verka ganska stämmingsfullt att genom deras återställande erinras om nunnornas dagliga vandring mellan dormitoriet och kyrkan. Professor [Sigurd] Curman framställde ock vid sammanträdet ett förslag om deras återställande, som kommissionen fann mycket tilltalande. Man borde utanför nor- ra korarmen göra en liten stilenlig utbyggnad, som i bottenvåningen kunde inrymma värmekammaren eller event. elektriska anordningar och en tr. upp sakristian med arkivrum, till hvilka man skulle kom- ma samma väg, som nunnorna en gång i tiden vandrat. Därigenom vunnes ock en annan fördel, nämli- gen att norra korarmen ej behöfde afstängas till sakristia och värmekammaren placeras under kyrkan i något grafhvalf. I sammanhang därmed skulle ock fönsteranordningen å samma korarms östra vägg återställas i sitt äldre skick. Visserligen blefve därigenom belysningen i denna del af kyrkan svagare, men då kyrkan i öfrigt erbjuder så stort utrymme, betyder det föga, om något hörn ej med fördel kom- me till användning af kyrkobesökande. Dessa ändringar skulle kräfva betydande kostnader, till hvilka nu tillgängliga medel ej äro tillräckliga. Dock hoppas kommissionen att kunna öfvervinna denna svår- ighet. Låter det sig däremot ej göra, så återstår endast att åter aptera norra korarmen till sakristia, i hvilket fall dörren till dormitoriet finge tjänstgöra som fönster, och hvarje minne af dess ursprungliga bestämmelse snart försvinna. Detta vore en stor skada, ty skedde ej återställandet nu, komme det nog aldrig att ske.

Slutligen tog kommissionen i öfvervägande, huruvida n. v. portal i väster från så sen tid som 1846 borde borttagas, såsom prof. Curman vid sammanträdet föreslog, och det efter ritning af [Carl Johan] Cronstedt [af Fullerö (1709-1777)] 1764 byggda tornet återställas i sitt gamla skick. Portalen af år

1846 gör en [ett] smaklöst intryck, inklämd som den är mellan tornets tvänne sträfpelare, och därför beslöt kommissionen att uppdraga åt prof. Curman att uppgöra förslag till tornets återställande i dess ursprungliga gestalt med användande af Cronstedts ritning, om den kan återfinnas, eller af prof. Curman uppgjord ny sådan.

Alla dessa förslag skola underställas öfverintendenten och riksantikvariern, hvilka enligt k. m:ts beslut hafva att granska och eventuellt gilla afvikelser från den fastställda restaureringsplanen.

ÖC 1915-11-11 (to) nr. 262, sid. 2

Inventarier [(forts.)].

Historiska anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.

4. Henrik och Gustaf Koskulls donationer.

Odensfors i Vreta socken ägdes i början af 1600-talet af en Henrik Frankelin [o.1550-1610]. Dennes dotter [Maria] Katarina blef gift med den lifländske adelsmannen Anders Koskull (d.y.) [*1594], hvilken dog som landshöfding och kommandant i Dorpt [Tartu (Dorpat), Estland]. Dödsåret har jag ej sett uppgifvas, men han lefde ännu 1663 [† trol. 1673]. Med sin fru ärfde han bl. a. Odensfors. Anders Koskull hade utom andra barn söner Henrik [*1624] och Gustaf [*1636], hvilkas verkliga eller förmenta donationer till Vreta klosterkyrka skola blifva föremål för denna artikel.

Henrik Koskull var först kaptenlöjtnant vid lifgardet och blef sedan major vid Östgöta infanteri samt dog 1656. Hans födelseår [1624] och ort känner jag ej. Han var gift med Maria Margareta Klingspor till Ryd (i S:t Lars socken), hvilken efter mannens död gifte om sig med sin sväger öfverjägmästaren Erik Boije af Gennäs i Finland, hvilken därstädes ägde flere egendommar. Gustaf Koskull var född 1636 på Odensfors, blef major, sedan e. o. bankokommissarie, öfverstelöjtnant och kommandant på Vadstena slott 1678; till sist öfverste; han lefde ännu 1690. Han var gift med Anna Kristina Klingspor, syster till hans broder Henriks hustru.

Enligt [Carl Fredrik] Broocman, Beskrifning öfwer [the i] Österg[ötland befintelige städer, slott, sokne-kyrkor, soknar, säterier, öfwer-officers-boställen, jernbruk och prestegårdar, med mera. 1760], II. s. 121, har Henrik Koskull skänkt till Vreta klosterkyrka den där ännu använda predikstolen; samma uppgift lämnas af Anrep i hans ättartaflor och [Frans Oskar] Vågman i hans Vägledning uti Vreta Kloster, s. 87. Om Gustaf Koskull nämnes af Broocman, s. 188, att han till kyrkan i Ledberg – där han ock hade egendommar – år 1673 skänkt en ljuskrona med 6 pipor, som hade på "klotet" den originella inskriften: "Gud och Konungen till æhra, fienden och andra lögenhundar till förtret", samt år 1676 en predikstol. Densamma uppgifves äfven t. ex. af Vågman, s. 86, not. 1, hafva år 1667 till Vreta klosterkyrka skänkt ett s. k. positiv (en mindre orgel [utan självständig pedal]), som fordom var uppsatt på en läktare, hvilken gick tvärs öfver triumfbågen.

Öfverste Gustaf Koskull synes hafva varit af ett trätgirigt lynne; åtminstone visa urkunder från hans tid, att han befann sig i delo än med den ene, än med den andre, hvarigenom han skaffade sig fiender, som utspreddo förklenande rykten om honom. År 1671 blef han enligt sin egen uppgift i en inläga till Linköpings domkapitel bl. a. beskylld för att vara "ateist", "kyrkoförstörare" och "prästeförföljare". Ett par år därefter kom han i delo med kyrkoherden i Vreta, Sven Sithelius. Med landshöfding A[nders] Liljehöök råkade han i en svår rättegång och dömdes till dryga böter. Slutligen synes han äfven hafva stått i spändt förhållande till sin äldre broder Henrik och dennes änka, såsom vi skola se af det följande.

Angående Henrik Koskulls donationer till Vreta klosterkyrka innehåller ett bref af år 1663 till Linköpings domkapitel från Erik Boije några upplysningar. Boije skriver, att Henrik Koskull före sin död [†1656] i Vreta kyrka påkostat "Graff, Predikstol samt Positiv och Lecktare, hvarpå allenast Målningen feladhe dhen wälb:te Gustaff Koskull hafwer förfärdiga och sitt namn uppå sättia låtit, träng-

iande i så måtto sigh till dhen heder i kyrkian, hwilken hans Salige Broder skäligen åthniuta böör och dher igenom williandes sin framlidne Broders reputation och namn i be:te kyrkia alldeles dödha och uthsluta, jämwäl dhet samma oförmodeligen under hwariehanda prætext sig tillägna". Med rätta kallar Boije detta ett sällsamt och på en broders döda mull otjänligt "procedere", som han icke trodde af den skulle "drifvas", förrän han genom bref från sin hustru – hon bodde således kvar i Sverige – och själf genom en resa till Vreta fått visshet därom. Boije anhöll därför, att domkapitlet, som hade att döma om kyrkohandlingar, ville inkalla Gustaf Koskull, för att han måtte få förklara, hvad rätt han hade att tränga sin sal. broder ifrån den ära, som honom i Vreta kyrka tillkommer. Skrifvelsen remitterades till Gustaf Koskull, som den 4 mars 1663 afgaf sin förklaring. Han säger i denna till en början, att det gäller "något Bygge i Wreta kyrkia, som min Swägerska Wälb. Fru Maria Klingspor befinner sin Sal. förre man min K. Brodher Wälb:ne Hr Hindrik Koskull vara till Præjuditz (oförrätt) på dhess dhöda Mull". Angående sakens behandling anser G. Koskull at den icke hörde under konsistorialrätt utan "wår Families jus dominii öfwer dhe tingh som förmedelst adellige Præwilegier Odenfors sättegårdz så wäll i dess Socken Kyrkia Wretta som dhen älste Sättegårdh dersammastädes och eliest i dess wällfångna lägenheter och rättigheter widkomma Inseparabel". Detta synes innebära, att Koskull såsom innehafvare af Odenfors säteri ansåg sig hafva att bestämma öfver saker, som rörde den Koskullska familjen. Vidare säger han, att han erkänner hvarken Boije eller dennes fru vara "målsmän, förmyndare heller inspectores öfwer min Sal. Broders i så måtto handlingar, hwarken att Disponera öfwer dhe Tingh han Tanquam (såsom) Adminstrator öfwer min H. Fadhers sanker här i Swäriet (Sverige) gjort och driffwitt haffwer, eller ellist angående dess Reputation och Renumä (renommé), emedan dhe sigh intet så emot wår Familia förhållit som detta effter lagh billigt hadhe bort, i dhet dhe all min Sahl. Broders egendom - - sigh tillwällat". Han påstår vidare, att han icke vet af någon annan förman i sin "familia än sin kära fader, hwilkens order han var skyldig att efterlefva" (denne lefde således ännu, men var bosatt i Dorpt). Af dessa och andra skäl förklarar G. Koskull slutligen, att han i denna sak ej vill svara inför konsistorium utan hänskjuta saken under behörigt forum, d. v. s. världslig rätt. Huru det slutligen gick med detta mål, upplysa ej för mig tillgängliga handlingar. Domkapitlets protokoll saknas för år 1663. Af Boijes bref är det ej fullt klart, att han beskyller G. Koskull att hafva velat tillägna sig äran att hafva donerat till Vreta kyrka allt som gifvits af brodern, men antagligen gäller anklagelsen läktaren med positivet, och i afseende på dessa lyckades verkligen Gustaf Koskull tränga sig till den heder i kyrkan, som hans broder skäligen borde åtnjuta, såsom det heter i Boijes ofvannämnda bref, ty Vågman m. fl. uppgifva Gustaf Koskull såsom donator af "positivet". Men denna ursurperade ära har ej räckt till våra dagar, ty positivet med dess läktare tvärsöfver triumfbågen borttogs 1747, och endast Henrik Koskulls predikstol står kvar som vittnesbörd om dennes omsorg om sin sockenkyrka.

I sammanhang härmed må några ord sägas om Vreta kyrkas orgelverk. Redan i början af 1700-talet fann man, att det s. k. positivet var oändamålsenligt. I skrifvelse till domkapitlet år 1736 klagar d. v. kyrkoherden Anton Münchenberg öfver dess brister, i det han om detsamma yttrar: "thet gamla öfvermåttan lilla werket, hwilket i thenna stora församlingen (kyrkan) under sången alls intet höres", och föreslår anskaffandet af ett nytt för 1.200 dal. k:mt. Detta blef dock då intet utaf, ty först 1747 fick Vreta kyrka genom Tiburtii försorg en ny orgel. Denna fortfor att användas till 1865, då den nya af L[arsson] P[er] Åkerman förfärdigade orgeln uppsattes. Den gamla orgelfasaden nedtogs och undansattes i Sune Siks kor, där den hittills förvarats. Det är meningen, att orgelfasaden af år 1865, som saknar konstnärligt värde, skall borttagas och den af år 1747 återuppsättas på sin förra plats.

Ur Erik Dahlberg[h]: *Suecia Antiqua et Hodierna*

I [Erik] Dahlberg[h]s Svec[ia] Ant[iqua] et Hod[ierna] synes i afbildningen af koret i Vreta kyrka en orgel uti en af dess norra hvalfbågar. Men någon orgel har, så vidt man af äldre handlingar kan döma, icke funnits [funnits] å denna plats. Det af A. Koskull före år 1656 skänkta positivet hade, såsom förut är nämnt, sin plats på en läktare, som gick tvärs öfver triumfbågen, i hvars södra pelare under den borttagna rappingen synes den igenmurade dörr, som ledde till densamma. Münchenberg talar 1736 endast om detta lilla orgelverk; likaså Tiburtius: ”Anno 1745 d. 1 maj”, säger han, ”då under tecknad (Tiburtius) tillträdde, var inuti kyrkan emellan predikstolen och altaret en liten läktare tvärs öfver kyrkan och derpå ett litet positive, som på några år ej varit i gång — — — anno 1747 bortogs den lilla läktaren med positivet och uppsattes ett nytt orgelverk”. Predikstolen fanns då vid långhusets nordöstligaste pelare. Hade något annat orgelverk funnits på 1600-talet jämte positivet, hade det säkerligen blifvit omnämndt, och i så fall hade väl icke Henrik Koskull behöft skänka något sådant. Dahlberg synes således hafva satt orgelverket på orätt plats. Detta kan han ej hafva gjort på stället. Antagligen har han sedermera erinrat sig, att ett sådant fanns och insatt det på sin teckning, men på orätt plats. Triumfbågen finnes ej å denna.

Bland de verk, som Boije i sitt ofvannämnda bref tillräknar Henrik Koskull, är äfven en *graf*. Denna graf är det s. k. *d’Albedyllska grafkoret*, som ligger under jorden utom kyrkans sydöstra vägg med ingång från Sune Siks grafkor. Det var förr försedt med en hög öfverbyggnad, som täckte dels det runda fönstret i östra väggen af Sune Siks kor, dels nedre delen af det gotiska fönster, som finnes på högkorets södra sida. År 1846 bortogs denna öfverbyggnad, och grafven täckes nu af ett platt tak af kalkstenshällar och grästorf. I restaureringsplanen ingår, att båda nämnda fönster skola återställas i sitt gamla skick.

I ofvan[n]ämnda graf jordades Henrik [†1656] och Gustaf Koskull [†1707] med deras hustrur. Sedan Odensfors genom köp öfvergått till landshöfdingen öfver Östergötlands län Christer Hinr. d’Allbedyll, blef han också ägare af grafven, där han äfven begrofs, 1750, och hans ättlingar anses ännu äga dispositionsrätten till densamma. Senare innehafvare af Odensfors äro begrafna å Ledbergs kyrkogård.

[[Grön text inom hakparenteser] liksom bild ur Erik Dahlbergs *Suecia Antiqua et Hodierna* tillagda av Arne Land 2006-04-11.

Övrig text helt enligt Klockhoffs original.]

ÖC 1915-12-14 (ti) nr. 290, sid. 3

Arbetet afslutadt för året [1915].

För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.

Restaureringsarbetet har nu upphört för året och kommer ej att upptagas förr än till våren, då lämpliga väderleksförhållanden inträda och dagarna bli längre. Tack vare energisk ledning har under den gångna sommaren och hösten ett vackert arbete blifvit utfördt. Största delen af kyrkans yttre södra sida står redan färdig, och början har gjorts med den norra. Inuti kyrkan hafva de igenmurade hvalfbågarna i korpartiet upphuggits, takhvalfvet putsats eller nyrappats, väggarna hafva befriats från den gamla rappningen m. m. Huru lång tid det återstående arbetet kommer att kräfva, är svårt att säga, men kommissionen hoppas, att under kommande sommar restaureringen i det närmaste skall vara fullbordad.

Under arbetets gång hafva flere nya upptäckter rörande kyrkans byggnadshistoria blifvit gjorda. Utom nunnornas väg från sitt dormitorium till kyrkan, de ursprungliga trenne fönstren i högkorets östra afslutning, igenmurade nischer m. m., som förut blifvit meddeladt i denna tidning, hafva tvenne nya högeligen intressanta rön blifvit gjorda. Det ena gäller det s. k. Ragnvald Knapphöfdes grafkor på kyrkans södra sida. Professor [Sigurd] Curman antog först, att detta blifvit uppbyggt af Johan III, emedan enligt traditionen nämnde tronpretendent, som blifvit ihjälslagen af västgötarna vid Karleby omkring år 1130, skall hafva blifvit begravnen i Vreta kyrka och såsom "konung" borde hafva sitt särskilda grafkor. Men att hans stoft hvilar just på den plats, där koret finnes, har ingenstädes uppgifvits, om han ens fått sitt sista hvilorum i Vreta. När inuti koret rappningen aflägsnades från väggar och tak, upptäcktes till allas öfverraskning målningar under densamma, hvilka härledde sig från medeltiden. Således är detta kor uppbyggt åtskilliga århundraden före Johan III:s tid. Professor Curman förklarade sig riktigt glad öfver sitt misstag, ty nu är det klart, att detta kor med sin lilla absid, som liknar en gammal kyrka i miniatyr, leder sina anor långt tillbaka i kyrkans byggnadshistoria, kanske till den tid, då Vreta ännu var sockenkyrka. Antagligen hade den äldsta kyrkan samma yttre form som detta lilla kor, och man kommer osökt att tänka på bilden af mor och dotter, då man föreställer sig den äldsta kyrkan och det lilla grafkoret vid dess sida. Det återstår nu att söka utreda, för hvilken detta kor blifvit uppbyggt. Då det räknar så gamla anor, är det ej att anse som något "kenotafium" utan någon bemärkt person har utan tvifvel fått sitt sista hvilorum under dess hvalf. Då det är mindre sannolikt, att Ragnvald Knapphöfde blifvit begravd i Vreta, kan man tänka på Inge d. y., och man har också starka skäl att antaga, att man här har att göra med dennes sista hvilorum. Traditionen berättar ju ock, att han blef förgiftad i Vreta, och då blef han väl och [ock] där begravnen. Såsom bekant, visas hans grafvård – uppsatt af Johan III – vid högaltarets södra sida, men på denna plats kan han ej vara jordad, ty det n. v. korpartiet har bevisligen uppbyggt på 1200-talet och Inge d. y. dog omkr. 1125.

Den andra intressanta upptäckten har gjorts på norra sidan, utanför den hittills till sakristia begagnade delen af korpartiet, nämligen grundmurarna till en fyrkantig utbyggnad ungefär midt under nunnornas ingång från dormitoriet till kyrkan. Hvertill denna varit använd, är ännu för tidigt att yttra sig om. Måhända hafva vi här att göra med den äldsta sakristian. Vid gräfningar å platsen har man funnit åtskilliga gamla mynt, bland andra s. k. brakteater – ensidigt präglade tunna silfvermynt. Då dessa hunnit blifva till tiden närmare bestämda, torde de kunna lämna värdefulla bidrag till nämnda utbyggnads historia.

Såsom förut meddelats, hade kommissionen, redan innan sistnämnda upptäckt gjordes, tänkt sig möjligheten att på norra sidan af kyrkan uppföra en ny stilenlig sakristia, som genom nunnornas ingång skulle stå i förbindelse med kyrkan; men den ägde då ej till sitt förfogande nödiga medel därtill, liksom till andra önskvärda förändringar. Nu hafva dessa penningebekymmer blifvit till största delen häfda genom den storartade gåfva af 25.000 kronor, hvarmed konsul H. A:son Johnsson från Stockholm, och hvarom tidningarne redan innehållit meddelande, understött företaget. Det är ock att hop-

pas, att det exempel, som gifvits af en person, som hvarken är östgöte eller haft några särskilda förbindelser med vår provins utan endast handlat af sitt stora intresse för bevarandet af vår forntids minnen, skall mana andra, särskildt inom vår bygd, att offra något för Vreta klosterbyggnad, ty den restaurering, som nu är under utförande, är att betrakta som den minsta möjliga, till hvilken icke ens nu tillgängliga medel äro tillräckliga. Hvarje nytt bidrag, som skulle kunna möjliggöra ett ännu längre gående återställande, skall därför hälsas med största tacksamhet.

Då kostnadsförslaget rörande restaureringen uppgjordes för några år sedan, rådde helt andra förhållanden än nu. Härigenom har kostnaden sprungit upp till en oanad höjd. Därtill hafva kommit alldeles oförutsedda utgifter, i det att under arbetets gång bristerna, i synnerhet på norra väggen, visat sig vara betydligt större än man förmodat. Vi erinra om att statsanslaget utgör 54.000 samt församlingens bidrag 35.000, tillsammans 89.000 kr. Nu synes arbetet kräva en kostnad af omkring 125.000 kr. Hvad som fattas måste anskaffas på annat håll. Församlingen har därför beslutat att ingå till kungl. m:t med anhållan om ytterligare en kollekt öfver hela riket. Och såsom det är att förmoda, denna ansökan blir bifallen, så är att hoppas, att alla, i synnerhet inom stiftet, genom att lämna sin skärf i håfven, skola understödja företaget.

Då Vreta klosterkyrka framstår i sin nya gestalt är det nödvändigt, att den erhåller en tilltalande omgifning. Men kyrkogården befinner sig i ett ganska förfallet skick. Detta har och [ock] församlingen insett och därför låtit uppgöra förslag till dess iordningställande och utvidgande. Då detta skall komma att kräva betydande kostnader, kanske 5.000 kr., kommer församlingens ekonomiska bärkraft att bli till ytterlighet ansträngd.

Vid sidan af kyrkobygget, men såsom ett därifrån alldeles skildt företag, har restaureringen af det gamla s. k. klosterhuset väster om kyrkan försiggått. Den mycket skadade västra väggen af detsamma har nedrivits och sedan grunden blifvit förstärkt, dess återuppbyggande påbörjats. Äfven detta arbete, hvartill k. m:t och riksdag anslagit 10.000 kr., kommer att fortsättas nästa år.

ÖC 1916-03-03 (fr) nr. 52, sid. 4

Östra korväggen bör återställas.

Fönsteranordningen i mycket olika den ursprungliga.

Under förra årets restaureringsarbete i Vreta Klosters kyrka framgick bl. a. med största tydlighet, att det utseende, den östra korväggen numera företer, med två fönster skilda af en pelare, vidt skiljer sig från det ursprungliga. Att de nuvarande två fönstren icke äro de ursprungliga har man redan förut vetat. Tydliga spår ha visat, att de förstörats både uppåt och nedåt. Nu har man äfven funnit säkra hållpunkter för bedömande af den tidigare formen. Man kan sålunda fastslå, att den östra gaveln haft en grupp af tre lika höga fönster och öfver dessa ett mindre fönster, utåt korsformigt, inåt med cirkelrund smyg.

En dylik fönstergruppering på korets östvägg är dessutom mycket typisk för äldre cistercienserkyrkor. Helt visst har koret i Alvastra klosterkyrka haft denna anordning, ehuru det icke direkt kan påvisas. Men densamma har varit förebilden för flera andra senare kyrkor med dylik anordning, t. ex. Örberga kyrka. Det är säkerligen efter Alvastras förebild, som Vreta Klosters korvägg blifvit byggd.

På grund af dessa omständigheter har professor S[igurd] Curman hos öfverintendentsämbetet hemställt, att, med afvikelse från den fastställda restaureringsplanen; dessa fönster, som i alla händelser måste ombyggas, då också måtte få ombyggas till det utseende de ursprungligen haft. Kyrkans östgavel skulle dessutom härigenom ur konstnärlig synpunkt vinna ofantligt mycket.

Vreta Klosters församling har nu på kyrkostämman tillstyrkt professor [Sigurd] Curmans förslag, och domkapitlet har med anledning häraf gjort sammaledes.

ÖC 1916-04-14 (fr) nr. 88, sid. 3

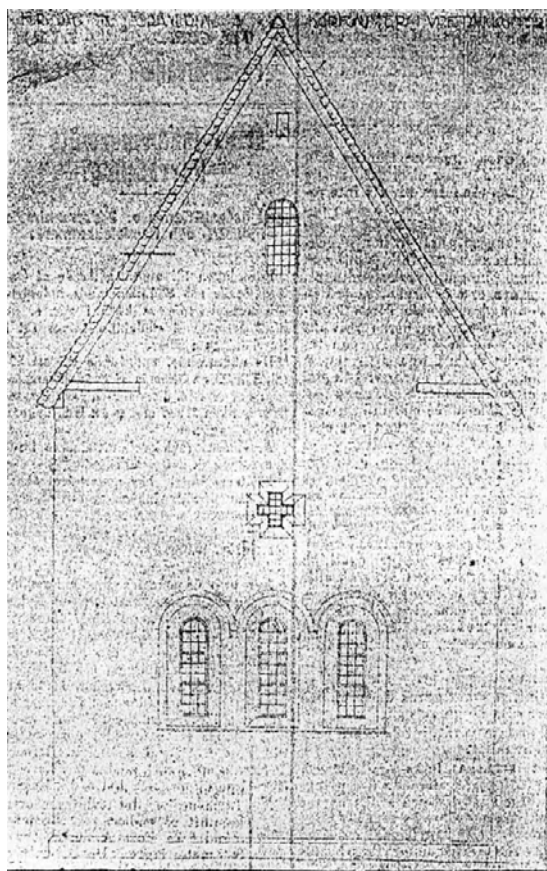
Ny kollekt för Vreta klosterkyrkas restaurering. K. m:t har nu – enligt hvad Östg. Corresp. erfarit – bifallit församlingens framställning om en kollekt under innevarande år till täckande af de stegrade kostnaderna för Vreta klosterkyrkas restaurering. Kollekten skall upptagas i alla rikets kyrkor, med undantag för dem, som af en eller annan orsak äro befriade från dylika kollekt.

Som bekant har en sådan kollekt ett föregående år upptagits för samma ändamål, men – som vi tidigare omtalat – har det visat sig att restaureringskostnaderna blifvit större än man från början kunnat beräkna, hvadan kollektvägen ännu en gång måst tillgripas.

ÖC 1916-05-25 (to) nr. 120, sid. 4

Ändringar i restaureringsplanen.

[För Östgöta Correspondenten. af Oskar Klockhoff.]

Östra gafveln enligt det nya förslaget

Den ledande grundtanken i den af k. m:t fastställda restaureringsplanen har varit, att inga förändringar i kyrkans nuvarande utseende skulle vidtagas och att således de under olika tidsperioder företagna om- och tillbyggnaderna skulle lämnas orörda för att vittna om de olika smakriktningar, som varit rådande under kyrkans mångåriga tillvaro. Sålunda hafva t. ex. tornet och fönstren å långhuset bibehållits oförändrade, ehuru dessa tillkommit på 1700-talet. Endast i ett par väsentliga fall har kommissionen gjort ett undantag från denna regel, och de framställningar, som i detta hänseende gjorts hos k. m:t, ha genom resolution af den 28 april 1916 blifvit bifallna.

Den ena af dessa framställningar gäller återställande af östra gafveln till dess ursprungliga skick. Att de nuvarande fönstren å korets östra vägg icke äro ursprungliga, har man länge vetat. De tillkommo antagligen på 1600-talet. Vid afknackningen af putsen har det nu visat sig, att där förut fanns en grupp af tre lika höga fönster och öfver dessa ett mindre fönster, som utvändigt var korsformigt, invändigt cirkelrundt.

[Abbaye de Noirlac, Frankrike]

En dylik fönsteranordning på korets östra vägg är typisk för äldre cistercienserkyrkor, såsom prof. S[igurd] Curman påpekat, t. ex. Noirlac i Frankrike m. fl. Förmodligen för att vinna ökad belysning i koret vidtog man denna förändring och begagnade därvid det material, som fanns, så långt det räckte, och betjänade sig för öfrigt af tegel. Af de kvarsittande resterna kan man noggrant [noggrant] bestämma, huru de ursprungliga tre fönstren varit anordnade med afseende på höjd, bredd, hvälfning, omfattning m. m. Då i hvilket fall som helst murverket ofvanför de nuvarande fönstren samt dessas tegelbågar befinna sig i ett sådant skick, att hel ombyggnad af dem är nödvändig, så har det synts kommissionen lämpligare, att fönstren ombyggas till det utseende, som de ursprungligen haft, än till ett utseende, som de först långt fram i tiden erhållit. Att korets belysning därigenom skulle blifva för svag, är ej att befara, då det erhåller ljus ej blott från öster utan ock från sidorna. Huru östra gafveln kommer att se ut efter restaureringen, inses af afbildningen.

Den andra framställningen gällde norra korarmens östra vägg. Vid afknackningen hafva äfven här nya rön blifvit gjorda. Ursprungligen fanns där en mindre[,] vacker portal, som möjligen användes vid klosterbegrafningar, hvilket man kan sluta däraf, att medeltida grafvar blifvit blottade strax utanför östra muren. Denna portal har blifvit förstörd likasom ett ursprungligt mindre fönster, hvaraf tydliga rester påträffats på murens insida. I stället upptogs i slutet af 1700-talet ett större fönster, på 1840-talet igensattes detta och ett anna[t] likformigt fönster upptogs midt på väggen. Då starka skäl talade för återställande af den förstörda portalen, borde i samband därmed det nuvarande stora fönstret flyttas, och då ingen anledning förefanns att återställa det på 1700-talet upptagna, beslöt kommissionen att förorda återställandet af det ursprungliga. Därigenom kommer visserligen belysningen af norra korarmen att minskas, men det hela skulle vinna i arkitektoniskt hänseende. Äfven till denna framställning har k. m:t gifvit sitt bifall.

O. Klockhoff.

ÖC 1916-07-04 (ti) nr. 151, sid. 3

Historien om det forna nunneklostrets återuppbyggande.

För Östgöta Correspondenten af Oskar Klockhoff.

En i tidningen Östgöten för den 1 juli 1916 införd artikel om restaureringen af Vreta Klosters kyrka har den uppseendeväckande rubriken ”*Det forna nunneklostret skall återuppbyggas*”. Denna notis måste väcka överraskning ej blott hos allmänheten utan äfven och icke minst hos den kommission, som har restaureringen om hand, hvilken sistnämnda icke ens haft en tanke på något sådant. Ett påpekande af rätta förhållandet torde därför vara på sin plats.

Enligt den fastställda restaureringsplanen skall norra korarmen användas till sakristia och således genom en mur skiljas från hufvudkoret. Vid utgräfningar utom norra kyrkomuren har man emellertid påträffat grundmurar till en gammal sakristia, måhända äldre än nunneklostret – den äldsta kyrkan var sockenkyrka. Då klostret anlades, byggdes öfver denna sakristia en passage, som nunnorna använde, då de från sitt dormitorium eller sofrum gingo till kyrkan. Den dörröppning i norra kormuren och märken efter den trappa, som de därifrån använde för att komma ned i kyrkan, hafva under restaureringsarbetet blifvit blottade. Detta ledde prof. [Sigurd] Curman på den tanken att bygga en ny sakristia på den förras plats, hvarigenom norra korarmen skulle få bibehålla sitt samband med det öfriga korpartiet. Men den ändringen i afseende på användningen af tillbyggnaden har föreslagits, att bottenpartiet skall anordnas till rum för värmecentralen och den öfre våningen, motsvarande nunnornas gång, till sakristia och museum m. m. Då denna tillbyggnad blir en del af kyrkan, kommer den naturligtvis att byggas i samma stil som denna och icke, såsom artikelförfattaren i Östgöten menar, ”till sina konturer öfverensstämmande med den forna klosterbyggnaden”, om hvars utseende vi icke äga någon kännedom.

Prof. Curmans förslag har af kommissionen godkänts och har nu gått vidare till k. m:t.

Det skulle naturligtvis vara af stort intresse att genom gräfningar norr om kyrkan kunna konstatera, huru vidsträckt klosterbyggnadsområdet varit, hurudana grundplanerna för de särskilda byggnaderna varit m. m., men detta ligger utom kommissionens befogenhet, och därtill saknas för närvarande nödiga penningemedel.

O. Klockhoff,
medlem af kommissionen.

ÖC 1916-07-27 (to) nr. 171, sid. 5

Öfverintendentsämbetet tillstyrker den begärda ändringen.

(Från vår korrespondent)

STOCKHOLM den 26 juli.

Öfverintendentsämbetet tillstyrker i skrifvelse till k. m:t fastställelse af för kommissionens för restaurering af Vreta Klosters kyrka förslag till ändring af och tillägg till det av k. m:t tidigare gillade förslaget till restaurering av kyrkan. Ämbetet anser att den merutgift ändringen af byggnadsplanen skulle förorsaka bör kunna skrivas på oförutsedda utgifter. Bl. a. af ändringen förorsakade utgiftsposter märkas för nybyggnad af sakristian 6.701 kr, samt en för värmelednings inläggande 8.600 kr. utöfver hvad som i det fastställda förslaget upptagits.

ÖC 1916-09-15 (fr) nr. 214, sid. 3

Statens kontrollant om arbetena under augusti [1916].

Statens kontrollant vid den pågående restaureringen af Vreta Klosters kyrka har afgifvit en rapport rörande restaureringsarbetena under aug. månad samt därvid gjorda iakttagelser. Arkitekten framhåller därvid, att golvet i västra delen af kyrkan nu delvis blifvit upptaget. I tornkvadraten befann sig ett förut okänt grafkor, hvars väggar äro byggda af kalksten och hvars tak består af tegeltunnvalf. Utaf de fyra kistor, som befinna sig i koret, och hvilka äro så starkt förmultnade, att de knappast hålla ihop, kan endast en identifieras genom en silverplåt med inskription, som tillkännager, att den tillhört Capitainskan Brita Holst (död 1791).

Under äldsta kyrkans västmur har vid gräfning mycket otydliga spår af grunden visat sig. Platsen var däremot fylld af ben, och dessutom påträffades delar af en stenkista.

I södra tvärskeppets sydvästra hörn var under golvet en låg sockel med skråkant uppmurad. Anordningen tyder på ett grafmonument, men under densamma ha inga spår af ben eller dylikt kunnat iakttagas. Strax invid stod äfven en mycket förmultnad stolpe midt i ett äldre stengolf, lagt på oregelbundet sätt och utfyllt med murbruk.

All fyllning i kyrkan har omsorgsfullt sållats, och har man därvid funnit omkring 75 brakteatar, 20 präglade medeltidsmynt och 150 mynt från nyare tid samt dessutom en del rester af målade glasfönster och äldre bänkar.

[Brakteater är benämningen på folkvandringstidens populäraste guldsmycken. Namnet kommer av latinets *bractea* som betyder metallbleck, guldbleck. Brakteaterna har främst varit kvinnosmycken. Då de någon gång påträffas som gravgåvor är det i kvinnogravar. Det stora flertalet brakteater har dock hittats ensamma eller i skatter. I skattfynden förekommer de ofta tillsammans med andra kvinnosmycken.

Dubbelsidig brakteat, SHM 1164
Från Trollhättan, Västergötland

Brakteat, SHM 7128
Störst av alla brakteater är denna från Södra Åsums socken i Skåne

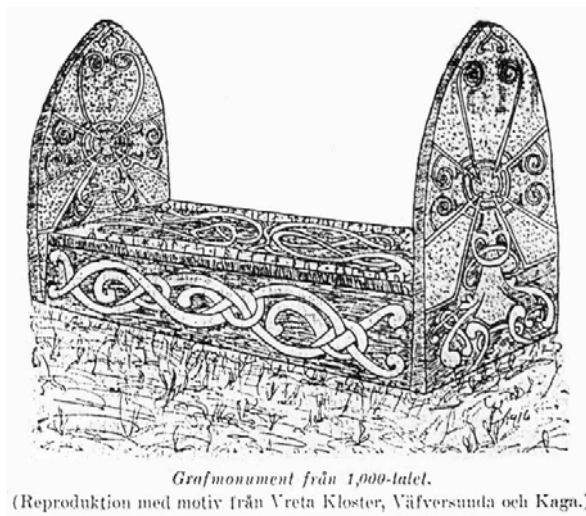
Brakteat, SHM 1453:25
Från Målen på Tjurkö, Augerum socken, Blekinge

Brakteater hittas på nordgermanskt område främst i Danmark, på Öland och Gotland, men även i Norges sydvästra kustland och i Oslofjordsområdet samt i Bohuslän, Västergötland och sydvästra Skåne. Nordiska brakteater har också hittats som gravfynd i Kent i England och även påträffats i Holland, Tyskland, Polen och Ungern. I nordgermanernas föreställningsvärld tycks brakteaterna ha spelat en viktig roll socialt, magiskt och mytologiskt. 1675 skrevs den första avhandlingen om brakteater. Sedan dess har många arbeten publicerats. Studiet av brakteaternas bildmotiv har gett nya insikter i den dåtida religionen. De uttrycksfulla bildframställningarna, runinskrifterna och symboliska tecknen berättar om mytiska föreställningar, sagogestalter och händelser. Motiven visar så nära överensstämmelse med romerska mynt och medaljer, att man redan tidigt insåg att sådana måste ha varit inspirationskällor och förlagor. På 1870-talet indelades brakteaterna i fyra typer: 1. bröstbild av en man, 2. hela människofigurer, 3. ett människohuvud över ett fyrfotadjur och 4. en eller flera djurfigurer men ingen människa.]

ÖC 1916-12-18 (må) nr. 294, sid. 3

Arbetet avslutadt för året [1916].

För Östgöta Correspondenten af O[skar] Klockhoff.

Det andra restaureringsåret har nu avslutats, och det kan därför vara anledning att kasta en återblick på de resultat, som arbetet i det hela gifvit.

Åtskilliga avvikelser från den ursprungliga planen hafva med vederbörandes tillstånd blifvit gjorda, en del af ganska betydande omfattning. Men därvid har det hufvudsakligen gällt att godtgöra hvad gångna tider förbrutit mot det ärevördiga templet genom smaklösa förändringar och att endast återställa sådant, hvars utseende man genom ännu bevarade rester med säkerhet kan sluta sig till. Redan då man inträder i kyrkan, möter man en sådan afvikelse. Då putsen aflägsnats å södra väggen, fann man, att ett fönster blifvit flyttadt, och snart påträffades rester af den gamla fönsterinfattningen, en del i Douglaska grafkorets yttermurar. Då rubbningen af den ursprungliga anordningen ej var af någon arkitektonisk betydelse, var det all anledning att återställa det gamla fönstret med användande af de bevarade resterna.

Detsamma gäller, och i ännu större omfattning, korfönstren. I stället för de två stora, stillösa fönstren hafva de tre mindre fönster, som tillhört den äldsta kyrkan, blifvit återställda, äfven dessa med an-

vändande af rester af de gamla inramningarne, som påträffats under putsytan. Ofvanför dessa fanns ursprungligen ett litet fönster, korsformigt utåt och rundt inåt. Detta, som en gång i tiden blifvit igensatt, har nu blifvit återupptaget. Genom dessa förändringar har koret återvunnit den cisterciensiska fönsteranordning, hvilken ursprungligen utmärkte äfven Vreta klosterkyrka.

Den mest omfattande förändringen är uppförande af en ny sakristia norr om norra korarmen. I själfva verket är detta ett återställande af den äldsta kyrkans sakristia men har betingats af den önskan att få den norra korarmen, som enligt den första restaureringsplanen skulle apteras till sakristia, öppnad för allmänheten, hvarigenom helhetsintrycket finge komma till sin rätt. För att komma till den nya sakristian, går man genom norra korarmen, sedan uppför den trappa och öppning i muren, som nunnorna en gång i tiden använde, då de från dormitoriet gingo till messan och tillbaka. Man inträder där-efter först i ett förrum, som är ämnadt till kyrkomuseum och därifrån genom en dörr till höger in i själfva sakristian. Från samma korarm leder äfven en dörr till nedre våningen, i hvilken transformatorsrum inrättats för den elektriska värmeanordningen. Sistnämnda dörr ledde fordomdags just till den äldsta sakristian. Huru denna såg ut i det inre, kan man döma af en pelarbas, som påträffats i dess midt, och som har uppburit den pelare, hvarpå de fyra hvalf hvilat, hvari innertaket varit indeladt. Själfva kolonnen har länge stått i ett af de södra koren utan att man förr än nu vetat, varest den ursprungligen hört hemma.

Den gamla orgelfasaden från 1750-talet har framletats och kommer åter att användas, likaså orgelläktarskranket, som en gång påkostats af den douglaska grafkassan.

Det har varit ett intensivt arbete, som pågått under det gångna arbetsåret. Det är nu ej mycket som återstår. Hufvudsakligen är det inläggning af golfvet samt undersökning af de s. k. kungagrafvarne, som bör ske, innan golfvet inlägges. Så mycket kan man redan se, att hela arbetet kan afslutas under instundande sommar.

* * *

Vid sidan af det egentligen [egentliga] restaureringsarbetet hafva vidtomfattande gräfningar företagits i kyrkans inre och dess närmaste omgivning. Man ville nämligen begagna tillfället att göra de undersökningar, som skulle kunna klargöra åtskilliga ännu dunkla spörsmål. Vid siktning af golfgruset i kyrkan har man funnit en mängd mynt från kyrkans äldsta tid intill våra dagar. Vidare påträffades några grafkistor af sten dels inom, dels utom kyrkan af samma typ, som funnits på andra ställen, t. ex. Linköpings domkyrka, och härleda sig från 1200-1400-talen, men det intressantaste var, att det befanns, att till dessa användts stenhällar, som hänvisa till ett ännu äldre grafskick. Dessa utgöres af en (söndrig) gafvelvägg och ett par sidoväggar af den typ, som vår bild återger och som härleder sig från 1000-talet, således från den kristna kyrkans tidigaste dagar i våra bygder. Det är ej länge, som man varit på det klara med dessa grafmonuments utseende. Det var ett fynd i Eskilstuna, som först spred full klarhet däröfver, och därför kallas hithörande minnesmärken [ibland] Eskilstunatypen. Dock har man länge känt till åtskilliga lockstenar och sidostenar till dylika. Förra sommaren påträffades ett fragment i Linköpings domkyrkas golv, hvilket har tydliga spår af färger – rödt, blått, svart. Detta jämte andra fynd af målade stenar gör, att vi kunna tänka oss ofvanstående bild utförd i färger, hvarigenom dylika monument böra hafva gifvit en imponerande anblick. Men de voro ej synnerligen varaktiga. Stenarne voro nedstuckna i jorden utan fast underlag och rubbades därför lätt ur sitt läge, och snart störtade allt sammans ihop. Stenarne blefvo sedan, stympade, använda för senare tiders underjordiska grafkistor, såsom skett i Vreta Klosters kyrka.

* * *

Det förflutna årets arbete har äfven utgjorts af undersökningar rörande nunneklostrets plan och utsträckning. Medel därtill hafva erhållits genom konsul H. Johnssons donation. De delar af klosterområdet, hvilkas grundvalar blottats, äro östra längan samt korsgångens östra parti. Klosterrummen i nedre våningen visa sig i denna länga hafva varit kapitelsalen ("kollegierummet": närmast kyrkans gamla sakristia), därefter parlatoriet (samtalsrummet), kalefaktoriet (varmrummet), en liten kammare, som kan hafva varit eldrummet, enär det haft en förbindelsekanal med kalefaktoriet, samt sist ett större rum med utåt öppna hvalfbågar och en dubbelport längst i norr, hvilket rum möjligen varit afsedt till förvaring af åkdon, trädgårdsredskap m. m. Korsgången, vars östra del blottats, har förmedlat förbindelsen mellan kyrkan och klostret samt klosterrummen sin[s]emellan och har dessutom användts för promenader och processioner, hvarvid korset bars främst i tåget (däraf troligen namnet). Den har omslutit hela den fyrkantiga klostergården, men i Vreta kloster har den varit inbyggd med fönster emot gården,

– detta troligen med hänsyn till klimatet –, under det att den i sydligare länder har öppna arkader inåt klostergården.

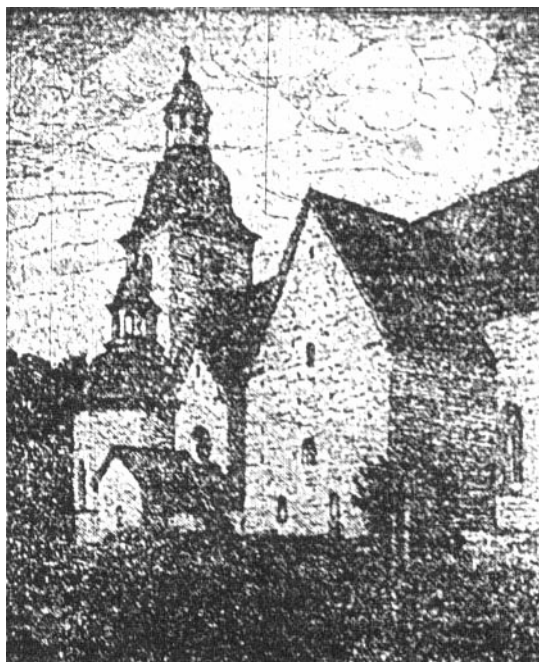
Ännu återstår att blotta de norra och västra delarna af klostret och korsgången. När detta hoppas jag kunna meddela klostrets hela grundplan.

Vid klosterundersökningarna hafva en del lösa fynd gjorts. Bland dessa äro att märka locket af ett rökelsekar af förgylld brons i tidig romansk stil och i form af en bysantinsk rundkyrka samt en hel skatt af små silfvermynt till ett antal af 356 stycken, s. k. Kalmar och Östgöta brakteater från Knut Erikssons tid (1167-1195). Mynten påträffades på ett och samma ställe bakom en mur i parlatoriet. Det är tydligt att de med avsikt blifvit ditlagda för att vara i säkert förvar. Kanske hade någon nunna haft dem med sig, då hon lämnade den syndfulla världen och ej enligt klosterregelns föreskrift velat lämna dem ifrån sig, sålunda redan från början brytande mot fattigdomslöftet.

Det är således ett rikt resultat, som de hittills företagna klosterundersökningarna gifvit. De komma att fortsätta nästa år.

ÖC 1917-10-13 (lö) nr. 240, sid. 7-8

Vreta klostrets kyrka i ny och värdig gestalt - ett storverk av pietetsfull kyrkorestaurering [1917].

Efter två och ett halft årsarbete är restaureringen av Vreta Klosters kyrka - måhända det ståtligaste verk, som utförts inom svensk kyrkorestaurering – bragt till ett lyckligt slut, och i morgon åtta dagar lämnas templet med en värdig högtidlighet åter till församlingens bruk.

Icke blott den församling, som har lyckan äga den minnesrika kyrkan utan alla kyrkligt intresserade i vårt land skola med tacksamhet taga del av det utomordentliga arbete, som nu avslutats.

I vidstående artikel lämnar arkitekten Erik Fant – som hela tiden varit fäst vid arbetet – en sakkunnig återblick över detsamma.

Frågan om restaurering av Vreta Klosters kyrka, en av landets märkligare landskyrkor, hade under långa tider förberedts innan arbetet den 1 maj 1915 tog sin början. Redan 1908 överlämnade k. överintendentensämbetet, sedan en del tidigare projekt förkastats, till k. m:t ett förslag till restaurering, upprättat av sedermera professor Sigurd Curman; sedan denne förut av kyrkan gjort en grundlig undersökning medels grävningar och fläckvis avtäckning av täckande putsytor. Som arbetet måste bli av ganska genomgripande art fordrades en summa av 89.000 kr. för dess utförande, varför statsanslag begärdes för att sätta församlingen i stånd att genomföra detsamma. Först 1913 beviljade riksdagen för ändamålet 54.000 kr. under förutsättning att församlingen bidrog med 35.000 kr. Sedan församlingen av framlidne disponenten Herman Egnell erhållit en summa av 10.000 kr. förklarade den sig villig att täcka återstoden. I k. brev av den 23 maj 1914 gavs sedermera ingående instruktioner för arbetets bedrivande. Utförandet uppdrogs åt en kommission till vars ordförande k. m:t utsåg landshövdingen i länet E[ric] Trolle och vars övriga representanter skulle väljas, en av domkapitlet i Linköping, två av Vreta Klosters församling, en tillika arkitekt av k. överintendentensämbetet samt en av k. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Representanterna för dessa korporationer blevo resp. lektor O[skar] Klockhoff, kyrkoherde G[ustaf] A[dolf] Krantz, disponent O[lof] G[erman] Svensson, professor Sigurd Curman och lektor [Per] E[mil Cornelius] Eckhoff [Eckhoff]. Vidare bestämdes att för övervakande av arbetena skulle anställas en dagkontrollant, vartill antogs arkitekt Erik Fant.

På våren 1915 påbörjades som sagt arbetet och har nu, sedan en mångfald förändringar och tillägg till den ursprungliga planen blivit gjorda, med avseende på kyrkan blivit så färdiga att det högtidliga återöppnandet kan ske den 21 okt. 1917. Vad återigen klosterruinens utgrävning, som påbörjats under restaureringsarbetet, angår, kan detta ej förrän tidigast nästa år avslutas.

Restaureringens förutsättningar och syftemål.

Innan jag i korta drag gör en resumé av det utförda arbetet vill jag först med några ord redogöra för dess förutsättningar. Jag måste då förutskicka att tidningens läsare känna till kyrkans förutvarande utseende och även i huvuddrag dess historia, som f. ö. finnes behandlad utförligt i "En bok om Östergötland".

Arbetsbeskrivningen ställer sig i inledningen den frågan: "Vad vill man åstadkomma genom restaureringen?" Därpå svaras: Vi vilja 1:o) avlägsna alla de brister och olägenheter, som utgöra faror för kyrkans materiella bestånd; 2:o) sätta kyrkan i stånd att på lämpligaste sätt fylla sitt nuvarande ändamål, därvid iakttages att, 3:o) låta kyrkan på ett så ärligt och tydligt men även estetiskt tilltalande sätt som möjligt, berätta sin historia och visa sina särdrag, varvid även senare tiders verk böra respekteras lika väl som äldres, om de utgöra något karakteristiskt för sin tid.

Att tillgodoseendet av dessa tre punkter i vissa fall kan vålla svårigheter är givet, ty intressena kunna ofta stå stridande mot varandra, och då blir det alltid i sista hand en individuell sak att avväga de olika intressenas betydelse och om möjligt förena dem i en god lösning. Då man har att göra med en så intressant och i sin utvecklingshistoria så skiftande byggnad, som Vreta Klosters kyrka, är det givet, att man har rättighet och skyldighet att låta de historiska intressena träda i förgrunden.

Vad angår skyddandet av kyrkans bestånd, gäller det huvudsakligen de utvändiga arbetena, för vilka alltså först redogöres.

Taket var sedan 1896 täckt med rödmålad svartplåt, en följd av de utfärdade strängare bestämmelser ur brandskyddssynpunkt för tak med spån, vilket förr troligen i alla tider varit täckningsämne. Vår tid har lyckligtvis insett spåntakens stora estetiska värde och relativt obetydliga eldfara, varför taket ånyo blivit täckt med täljda ekspån. Att i dessa tider anskaffa virke till detta material och för hand få spånen kluvna, vilket gör dem långt hållbarare än om de sågas, har ej varit en lätt sak. Genom att k. domänstyrelsen välvilligt ställt virke till förfogande ur sina skogar, och trävaruhandlare E. K. Björkman i Linköping på ett utmärkt sätt skött utklyvningen, har emellertid spån av den yppersta kvalitet erhållits. Spånen kokades före uppläggandet i tjära och är sedan ytterligare tre gånger tjärstrukna.

Som alla, vilka förr sett kyrkan, torde minnas, voro dess väggar helt överputsade och gävo den karaktären av en vanlig 1700-talskyrka, fast med något livligare planform. Man fann vid undersökningen, att kyrkan varit helt murad av fogstruken kalksten, den västra, äldre delen, av ohuggna block, det senare tillbyggda koret av slåthuggna. Så väl ur estetisk som arkeologisk synpunkt, fann man det synnerligen önskvärdt, att låta kyrkan visa sina gamla naturligt [naturliga] fasadytor. Visserligen är stenen

förvittrad och anlupen, men ligger trots det säkert kvar på sin plats till följd av sättet för dess inmurning i djupa, liggande skift, alldeles som i dess naturliga läge i berget. Vår tid är dessutom ej rädd för ett murverk, som blivit gnaget och skamfilat av tidens tand; tvärtom, en gammal byggnads charm ligger ju oftast i dess ärriga överhud och i ålderns patina.

Putsen avlägsnades alltså från murarna och blottade en rad synnerligen intressanta detaljer, som förut obarmhärtigt varit dolda för våra blickar. Några skola här nämnas, som haft ett större inflytande på kyrkans karaktär.

En intressant rekonstruktion av fönstren.

Längst i öster avslutades koret av två mycket höga och oformliga fönster. Man kunde lätt se, att denna anordning ej var den ursprungliga. Och vad mera är, man kunde vid noga betraktande avläsa den gamla anordningen. På yttersidorna funnos nämligen tydliga spår av de medeltida fönstrens smygar, med såväl valvanfang som solbänk [d.v.s. **utvändig betäckning av en fönsterbröstning**], skarpt markerade till sin höjd, ungefär hälften av nuvarande, midtspelaren [mittspelaren] var sammansatt av två äldre av samma sorts sten, övriga delar murade i tegel. När man sedan däröver fann en korsformig fönsteröppning, hade man det för dylika rakt avslutade cisterciensiska kor vanliga schemat klart; tre smala rundbågiga fönster, krönta av ett kors eller rundfönster. Det fanns ingen anledning att ej avlägsna de misspyrdande båda fönstren och återuppbygga de gamla; en detalj, som för kyrkans utseende varit synnerligen lycklig. På korets båda armar hade även olyckliga förändringar under en föregående epok blivit gjorda. Den norra, som tjänade till sakristia, hade sålunda fått ett stort fönster i öster, varvid blivit igenmurade en portal och ett mindre fönster från klostrets tid. Dessa bägge funnos även delvis i behåll under putsen, så att de med fördel kunde uppföras i sitt ursprungliga skick. På den södra armen återigen, hade man 1846 funnit, att ett blindfönster måste anordnas, som "pendant" till förstnämnda på norra sidan, varvid emellertid ett litet synnerligen vackert rundfönster med korsformig stenkarm och rikt profilerad omfattning spolierats. Lyckligtvis fanns precis så mycket kvar av detta, att man kunde göra en noggrann rekonstruktion av detsamma, när blindfönstret igensattes.

Södra portalen

Den södra portalen var helt murad av tegel och måste alltså göras om i anslutning till den blottade kalkstensytan. Delar av ett valv för en äldre portal funnos kvar till ledning, men i övrigt måste en sannolikhetskonstruktion användas härför. Häröver hade emellertid 1800-talet tagit upp ett stort fönster av föga tilltalande form. Tur var emellertid, att detta sattes symmetriskt över dörren, då därigenom hälften av den medeltida i kalksten vackert huggna omfattningen bibehållits. Även här återställdes detta ursprungliga fönster. Härinvid, på det s. k. södra tornsidorummet, nu trapphus till läktaren, är även ett stort 1800-talsfönster igenmurat, och den ursprungliga arkitektoniska anordningen med två små fönster i ett par blindnischar återuppbyggd i analogi med den norra sidan. Härigenom ha såväl södra som östra fasaden fått igen alla sina medeltida murhål och återfått sin ursprungliga karaktär.

Kalkstenen

För alla dessa arbeten erbjödo sig stora svårigheter med, dels lagning av de delar, som ohjälpligt voro söndervittrade, dels insättning av de kompletterande delar, som fattades, så att ej de nyinsatta stenarna för bjärt skulle falla i ögonen, och förstöra helhetsverkan.. Först gjordes försök att använda sig av den starka Tornbysten, vilken emellertid visade sig i färg omöjligt kunna harmoniera med den gamla stenen, som var bruten vid Bergs numera för länge sedan nedlagda brott. Återstod alltså intet annat än att själva upptaga driften i det gamla stenbrottet för att få originalmaterialet, såsom det enda fullt lämpliga för ändamålet. Detta har även låtit sig göra, och har alltså kyrkan kunnat vara sin egen stenleverantör till obeskrivlig lättnad för arbetet. Inpassning och huggning av stenarna har sedan med yttersta omsorg skett, så att minsta möjliga störande avbrott uppkommit. Ytorna ha sedan fogstrukits

med kalkbruk, som synnerligen väl arbetats genom piskning i tre timmar, och färgats i ton hopstämd med stenen.

Vissa senare byggda delar såsom Douglas'ka gravkoret och tornet, ha från början varit putsade och ha en muryta, som ej på annat sätt kunnat behandlas. De ha slammats med färgat bruk i färgton i högsta möjliga mån överensstämmande med de övriga ytornas. Samma tillvägagångssätt har användts i smygarna av tegel till de stora fönster, som under 1700-talets senare del upptagits på norra sidan, varigenom man ärligast även pointerat ifrågavarande fönsters karaktär av uppbyggnad.

Vapenhuset

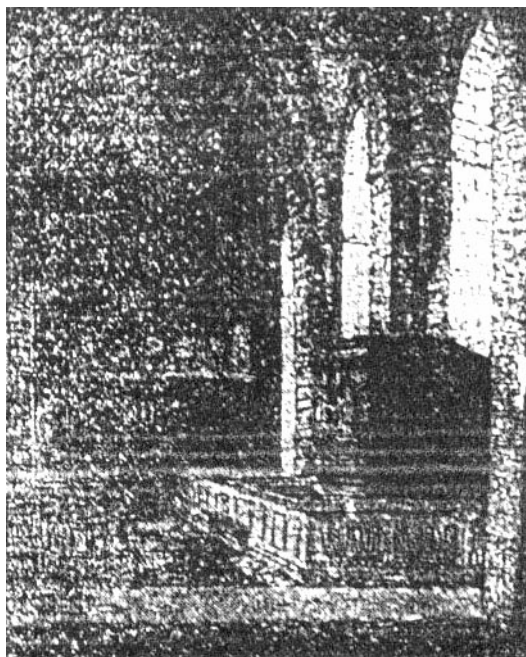
Vapenhuset i väster, en tillbyggnad från 1816 års restaurering [reovering], har bibehållits. Visserligen blottades på den innanför liggande västmuren spåren av en borttagen portal med ett triangulärt krön. Men som man i övrigt ej i detalj kan rekonstruera denna, och ett nytt för interiören störande vindfång skulle blivit nödvändigt, har denna del, som i mångas ögon ej är någon prydnad, fått stå kvar, och bildar numera det egentligen enda minnet från sagda olyckliga restaurering [reovering].

Tornet på Douglas'ka gravkoret ombyggt.

En förändring av exteriören, som även är av stor betydelse, har blivit vidtagen i och med tornets å det Douglas'ka gravkoret ombyggnad. Sedan 1764 kyrkans torn uppförts av dåvarande överintendenten Cronstedt, fann man tydligen att även gravkoret borde få ett tidsenligt krön, varför på 1780-talet en spira uppfördes tämligen noggrant men mycket klumpigt kopierad efter huvudtornets, varvid även måtten på denna direkt överflyttades. Följden blev naturligtvis en oerhört oproportionerlig historia, som alldeles tog bort massan av det dominevande [dominerande] västtornet. Med ledning av gamla stick har nu i stället uppförts en tornhuv av 100-talets [!?] karaktär, som bättre hör ihop med koret i övrigt. Krönet utgöres av en järnspira, varpå årtalen för korets byggande 1662 och restaurering 1916 anbragts tillika med framlidne riksmarskalken greve L[udvig] Douglas och hans makas initialer, på vilkas initiativ ombyggnaden är gjord.

Dörrar och fönster

Kyrkans samtliga dörrar äro även nygjorda i stället för den samling synnerligen banala, som 1816 års restaurering [reovering] ditsatt. Härvid har man sökt att till varje port få en dörr avpassad efter de olika tidsperioder, som resp. portaler representera. I alla medeltida delar är sålunda användt bilat ek-plank av väldiga bredder, beslaget med järnsmide, i vapenhuset är en kopparklädd port av ren empire-karaktär uppsatt o. s. v. Fönstren äro överallt försedda med nya bågar av tjärad ek och med gammalt solbränt skiftande glas i blyspröjs, vilket ger kyrkan en mild och behaglig belysning.

Flera intressanta fynd i kyrkans inre.

För att sedan övergå till det inre, vill jag först något beröra de stora svårigheter, som här uppstå för dispositionen av det hela för att ernå en användbar protestantisk gudstjänstlokal av denna så typiska klosterkyrka. Kyrkan sönderfaller ju i två helt skilda delar, den västra gamla sockenkyrkan, som från början blott haft sitt lilla kor i nuvarande triumfbågen, och den östra, som utgöres av det stora klosterkoret med sina två armar. I det ursprungliga restaureringsförslaget kom vederbörande till det resultat, att ur praktisk synpunkt den lämpligaste anordningen vore att aptera koret med dess södra arm till gudstjänstlokal med fasta bänkar och låta hela västkyrkan vara fri, med möjlighet att här inplacera lösa bänkar och stolar vid mera besökta gudstjänster. Då skulle även sakristian få vara kvar å sin plats i norra korarmen, som den haft sedan klostrets sakristia rivits, troligen på 1700-talets början.

Sedan emellertid de murar nedtagits, som under senare tider avstängt korarmarna från huvudrummet och ett par skrymmande läktare rivits, fick koret igen sin ursprungliga gestalt, visande en oant skön rumsbildning. Det stod då klart att en fullständig bänkinredning här skulle vara synnerligen störande, varför man återgick till den västra delen, som den plats för den huvudsakliga delen av auditoriet, som även ur traditionell synpunkt torde vara den bästa. Men även förflyttandet av sakristian blev ett livsvillkor för att kunna bibehålla det vackra korrummets karaktär. Härför yppade sig emellertid på samma gång ett osökt tillfälle att återupprätta en del av de gamla klosterbyggnaderna. Man hade nämligen funnit grunden till den gamla medeltida sakristian, belägen norr om koret och på betydligt lägre nivå. Till denna byggnads övre våning ledde från kyrkan en trappa till klostrets dormitorium enligt hävdvunnen cisterciensisk plan. Även fullständigt synliga spår av denna trappa kommo i dagen, t. o. m. ett par trappsteg funnos kvar, hårdt slitna av nunnor, som vandrat till och från sina tidiga mässor. På norra gaveln var vidare takkonturen av denna byggnad tecknad. Det beslöts således att återuppföra klostersakristian och trappan, varvid emellertid nedre våningen uppläts för värmeledningen, till vilken jag får tillfälle att återkomma, och den övre delades i två rum, ett för sakristia och ett för museum.

Koret blev alltså fritt och har fått en inredning som någorlunda överensstämmer med dess ursprungliga funktion. Altaret höjes tre steg och dominerar härigenom bättre den långsträckt interiören. På varje sida har uppsatts två rader korbänkar av rökt ek i stil med befintliga rester av äldre sådana. Slutligen uppföres i triumfbågen, krönt av det gamla triumfkrucifixet, ett korskrank, som vid altartjänst från högaltaret slås upp, men även kan giva tillfälle att avgränsa den västra delen till ett intimare kyrkorum, om ej den stora kyrkan helt fylles med folk.

Bänkinredningen här är bibehållen sluten med de gamla dörrarna kvar. Själva sittplatserna äro dock gjorda bredare och mera bekväma. Den gamla predikstolen har från triumfbågen flyttats till sin ursprungliga plats vid närmaste pelare och återgivits sin ståtliga uppgång, som var undankastad i ett magasin. Det hela är ett synnerligen vackert arbete från 1650-talet, utfört i ek, med snidade och betsad figur och ornament i björk. Korgen hade övermålat med svart och vit oljefärg, men befriades därifrån, och står nu i sin vackra naturliga grånande ekfärg. Här bakom i norra tvärskeppet har på en för åhörare olämplig plats anordnats dopkapell. Den gamla funten, ett Gotlandsarbete från 1200-talet, har kompletterats med ett nytt forstycke och ställts upp på en plattform av tvänne kalkstenssteg.

Under tornet i väster står orgeln på sin gamla plats på läktaren, vilken dock helt är ombyggd. Förut sträckte sig denna långt in i kyrkans midtskepp och utåt bägge sidoskeppen ända till ytterväggarna, och verkade betydligt beklämmande på interiören. Nu har den begränsats till det kvadratiske tornrummet och bildar en svagt utskjutande balkong mot kyrkan. Man har lyckats få tag i den gamla läktarbarriären, som varit uppsatt på samma sätt som nu, och t. o. m. kunnat få fram den ursprungliga synnerligen djärva men effektfulla målningen. En inskrift härpå anger att: "Läktare och orgel äro sirade och prydda på bekostnad av Grefliga Douglasiska grafassan i Julii månad 1764".

Orgelfasaden, som härmed avses [(från Jonas Wistenius orgel 1747)], var undanställd och 1865 ersatt med en synnerligen smaklös kvasiromansk sådan, men är nu åter uppsatt, krönt med sina tre basunblåsande puttis [(knubbiga barnfigurer, ibland med vingar)] och rikt dekorerade med förgyllda ornament. Verket är utvidgat och innehåller nu 12 stämmor. Till läktaren är uppförd en ny trappa av kalksten, som sedan fortsätter till vinden och tornet. I det norra sidorummet åter har ett eldfast arkiv inrättats på den övre våningen och ett förvaringsrum för stolar m. m. i den undre.

Hela kyrkan har även invändigt befriats från den släta putsen från 1846, som övertäckte valvstrålar och pelare, och dessutom här var försedd med en kondumålning i brunt med vira fogar. Nu står kalkstenen å dessa delar fri och övriga ytor äro tunnt [tunt] avslammade, visande valvens struktur som ett fint spel i ytorna.

För de resultat de senaste forskningarna lämnat angående de berömda och mycket omdebatterade kungagravarna är ej här utrymme att redogöra, utan vill jag inskränka mig att omnämna själva korens förändringar.

Vad de gamla gravkoren hittills dolt.

När putsen avknackades i det s. k. Ragvald Knaphöfdes gravkor fann man till stor överraskning, att valvet varit helt täckt med målningar av tidigt medeltida ursprung, 11[00]- eller 1200-talets början. Den lilla kupolen hade förut ansetts vara uppförd av Johan III, som har låtit hugga själva kravmonumenten [gravmonumenten]. Nu befanns att man hade framför sig ett gravkapell i fullständig analogi med de berömda gravkyrkorna av Ravennatyp i stället för en renässanskupol. Omkring valvets anfang är en grann bård målad, och häröver i två våningar, skilda med ett band, bibliska figurmotiv och helgonfigurer, dock tyvärr så illa medfarna att de blott otydligt kunna skönjas. I det andra gravkoret, Magnus Nilssons, fanns även rester av en medeltida målning bevarad under putsen, denna dock så sen som från 1400-talets förra hälft. Bägge äro omsorgsfullt konserverade. Det s. k. Sune Siks gravkor är ju den södra av de bägge först omnämnda korarmarna, och således ej ursprungligen uppfört till gravkor.

Slutligen har det Douglas'ka koret även invändigt undergått en genomgripande renovering, och der nu ett inslag av storhetstidens praktfulla och självmedvetna dekoreringskonst, kraftigt och välgörande kontrasterande mot kyrkans rena och kyska cistercienserarkitektur. Målningarna äro framknackade och hela den rika uppsättningen av fanor och begravningskransar, som burits i de höga herrarnas begravningsprocessioner, äro uppsatta på väggarna.

Synnerligen ståtliga äro de värdighets- och anfanor, vilka förts i fältmarskalken Robert Douglas' liktåg, nu konserverade och upphängda rundt korets valv. Inom kort föres även hit en urna av vit marmor, skulpterad av [Carl] Milles, med riksmarskalkens greve L[udvig Wilhelm August] Douglas' aska [†1916].

Även det Koskull-d'Albedyhlska gravkoret är utvändigt ombyggt. De begravningsvapen, som höra hit, olyckligtvis mycket illa handterade av klåfingrade turister, ha konserverats och uppsatts i södra korarmen över nedgången till gravvalvet. Midt emot dem hänger ett epitafium över prostens [Nils Magni] Palumbus från 1600-talets midt [†1650]. I detta rum har även ett par medeltida minnen blivit

placerade. Upprest mot väggen står den gamla altarskivan med sina fem invigningskors, vilken senast var använd som lucka över ett gravvalv och därbredvid ha ställts fyra stycken gamla korstolar.

I den motsatta korarmen har hertig Magnus' ståtliga kyrkbänk fått sin plats, tillika med en stor upphöjd gravhäll från 1600-talet över prästena [prästerna] [Sven] Setbellus [Sithelius †1685] och [Zacharias] Renserus [Reuserus †1694]. Går man sedan upp för trappan till den nya tillbyggnaden, kommer man in i ett museirum, vävt [välvt] med tunnvalv av trä, försett med en dekorativ målning. Här äro sammanförda i nischer några otympliga fi[gurer från] 1700-talet, samt ett par puttis från en äldre predikstolsdörr. Klenoden bland kyrkans träskulpturer, en romansk madonna av stort skönhetsvärde, är även placerad här i en liten nisch.

Innanför detta rum ligger sakristian, inredd med fasta skåp av ek för textilier. På väggarna ha en del porträtt av präster fått sin plats. Över dörren är målat ett kristushuvud med svetteduk efter kartong av prof. O[lle] Hjortsberg [Hjortzberg].

Utav äldre textilier finnes i kyrkan nästan inget kvar, utan har ett nytt antependium blivit utfört av Lyceum med tillhörande altarbrun och två mässhakar. Materialet är röd vadmal med rika guldbroderier för antependiet, rödt siden med silkes- och guldbroderier för mässhakarna. Altaret skall prydas av ett gammalt elfenbenskrucifix inköpt i Tyskland.

Artificiell belysning och elektrisk uppvärmning.

För belysningen i kyrkan är ordnat så att en utomordentligt rik verkan uppnås, dock med användande av endast brinnande ljus. Elektriskt ljus har endast apaterats där det av praktiska skäl ansetts nödvändigt; man har däremot ansett det vara av stor vikt för bibehållandet av kyrkans ålderdomliga stämning att undvika införandet härav å övriga platser. Ljusordningen, särskilt i koret, torde kunna bliva utmärkt ståtlig. Kring var och en av de båda stora kronorna hänges i gamla härför avsedda hål i valven, fyra stycken mindre kronor. Framför korbänkarna fastsättas en rad höga ljusstavar, var och en krönt av fem stycken ljus, bildande en häck framemot altaret, som prydt av kyrkans vackra stakar med höga vaxljus, blir en strålande midtpunkt för det hela. I västkyrkan är för julotta och festliga tillfällen varje bänkgavel försedd med en ljusstake och läktarens barriär likaledes krönt med en rad ljus.

Slutligen återstår en praktisk fråga, nämligen värmeledningen. Sedan flera olika system varit föreslagna, beslöt man sig att försöka med elektrisk uppvärmning. Sådan blir ju under vanliga förhållanden för dyr i driften, men är just för en kyrka ovanligt passande. Man behöver ju endast använda kraften på lördagsnätter och söndagar, vilken eljest är till överlopps och därför kan levereras billigt. En transformator samt instrumentering har anbragts i förut omnämnda tillbyggnad, där klostersakristian legat. Värmeelementen äro placerade under fotbräderna till alla bänkar i kyrkan samt dessutom på en del ställen, där drag kan tänkas uppstå, men överallt osynligt, även det en fördel, som detta system tillåter framför en del andra.

Utom dessa arbeten berörande endast kyrkans restaurering, har ju även uppgrävningen och konserveringen av klosterbyggnadernas ruiner fortgått under två murar. Resultatet härav ur arkeologisk synpunkt, har även varit mycket givande, men som dessa arbeten ännu ej hunnit slutföras och utrymmet redan har blivit mycket belastat, kan jag ej här närmare beröra den frågan.

Många storslagna bidrag till arbetets utförande

Vad som blivit gjort, har naturligtvis ej kunnat utföras för de anslag, som 1908 beräknats kunna räcka, i all synnerhet som stora utvidgningar av det ursprungliga förslaget utförts, utan har församlingen att tacka en aktningvärd rad donationer, att arbetet över huvud taget kunnat slutföras. Så trädde konsul Helge A:son Johnson hjälpande emellan, när det gällde att rädda korrumbet och bygga den nya sakristian och därtill hörande arbeten. Direktör Theodor Egnell i Sköfde har skänkt korbänkar och korskrank, storartade bidrag ha mottagits av direktör Axel Lilja i Göteborg och kapten Henrik Westman i Linköping. Bankdirektör Jonn O. Nilsson har bidragit med kostnader för antependium och mässhakar, greve Oscar Douglas med altarbrunet. Herr Oscar Ekman på Bjärka-Säby har bekostat orgelns ändring, patron Beckman på Kungskvarn en fullständig uppsättning kronor i koret. Disponent A.

G. Svensson, Malfors, ett krusifix [krucifix] för altaret, professor [Sigurd] Curman en ljuskrona, hr C. Sondén, Björkö, en elektrisk dammsugare, hr C. Hellman, Nygård, vaser för altarets blomdekoration.

Dessutom har familjen Douglas själv bekostat restaureringen av sitt gravkor, samt friherre Gösta Koskull av det gamla Koskullska koret.

Slutligen återstår att nämna alla dem, som deltagit i arbetet. Arbetsledningen på platsen har skötts av byggmästare J. A. Hammarström från Malfors med användande av nästan uteslutande arbetsfolk från socknen, som samtliga utfört sin andel på ett utmärkt förtjänstfullt sätt. En särskild eloge förtjänar även den stam av stenhuggare, som under hela tiden varit anställda vid bygget, och skött sitt krävande arbete över allt beröm. Från Linköping har snickerifirman Engnells Eftr. under ledning av hr O. A. Olsson, utfört de flesta av de finare snickerierna såsom predikstolens renovering, de nya korbänkarna och korskranket m.m. Skulptören E. Reimann har till dessa saker på ett utmärkt sätt gjort all träskulptur. Fönster och en del dörrar äro levererade av Skeninge snickerifabrik, bänkar i västkyrkan av hr. G. Larsson, Gällsta Lundby.

Smidet till ekportarna har utförts av konstsmeden Petrus Forsberg i Stockholm, kopparbeklädningen på västra porten och övrigt plåtarbete av plåtslagare Pettersson i Malfors, spiran på Douglaska koret av smeden Öjersson på Gerstorp.

De synnerligen vackra textilierna äro under fröken Agnes Brantings ledning ritade av fröken Ruth Hallberg på Liciums ateljé i Stockholm.

Målningsarbetet av såväl bänkar som alla dekorerade tak, m.m. är synnerligen konstnärligt utfört av Filip Månsson i Stockholm, vars närmaste man varit dekorationsmålare A. Kulle. För kalkmålningarna och de svåra konserveringarna av de gamla målningarna, har en specialist på detta område hr L. Lundin, Söderala, anlitats. Konserveringen av äldre träföremål och alla de Douglas'ka vapnen har gjorts av konservator Chr. Eensten, av fanorna av föreningen Pietas, båda i Stockholm. Cicelören B. Linder i Linköping har renoverat kronor och stakar. Den elektriska anläggningen är utförd av firman Chr. Bergh i Malmö efter beräkningar av Elektriska Prövningsanstalten, Stockholm. Orgelverket slutligen har utökats av Åkerman och Lund[, Sundbyberg]. Arbetsledare har professor S[igurd] Curman varit, kontrollant för de arkeologiska utgrävningarna kandidat E[rik] Lundberg och för byggnadsarbetena undertecknad.

ERIK FANT.

ÖC 1917-10-20 (lö) nr. 246, sid. 3

Vreta klosterkyrka i ny gestalt.

Restaureringsarbetet i går demonstrerat för pressen.

– Intressanta utgrävningar av det gamla klosterområdet.

Man kan utan överdrift säga, att det är ett enastående storslaget arbete, som i och med Vreta Klosterkyrkas restaurering i dagarna fullbordats, och där kyrkan nu står som en prydnad för sin församling talar den de gångna generationernas mäktiga språk till nutiden samtidigt som den bär ett vackert vittnesbörd om vad nutida kyrkorestaureringskonst med anlitande av lärdom, fackutbildning och yrkesskicklighet i förening förmår åstadkomma.

I går demonstrerades kyrkan i sin nya skepnad av prof. Sigurd Curman för ett antal pressmän från skilda orter, och om man ej förut visste, med vilken pietetsfull sakkunskap prof. Curman gått till väga vid restaureringsarbetet fick man under den fyra timmar långa vandringen i och omkring kyrkan tillräckligt många tillfällen att övertyga sig därom. Den minsta detalj från kyrkans olika byggnadsperioder har tillvaratagits och förmåtts att tala sin egen tidsålders språk och alla dessa detaljer ha tillsam-

mantagna bragts till en helhetsverkan, i vilken inga störande intryck förmå göra sig gällande. Arbetets svårigheter kan ju den oinvigde knappast förstå. Cisterciensermunkarnas byggnadsstil med dess rena linjer och väl avvägda former i den ursprungliga klosterkyrkan låter sig ju ej förena med storhetstidens mera pompösa manér, som tagit sig uttryck i Douglas'ka gravkoret, men icke förty har underverket skett. De gamla anherrarnas florfransade fanor, granna vapensköldar och vackert bemålade kistor ha ordnats till en visserligen färgstark men dock ej störande dekoration till kalkstensens kyska valvbågar.

Men vi skola ej dröja vid detaljerna i restaureringsarbetet, vilka förut klarlagts i arkitekten Erik Fants artikel i vårt förra lördagsnummer. Kyrkans historia har klarlagts och genom restaureringsarbetet är den också skriven i dess egna väggar. Från en kyrka, sannolikt av trä, vid midten av 1000-talet utveckledes den omkring 1100 till en mindre 3-skeppig romansk kyrka med tvärskepp, kor och absider. Kort efter 1162, då kyrkan jämte Vreta kungsgård av konung Karl Sverkersson skänktes till bildande av landets första nunnekloster, tillbyggdes ett korsformigt kor och vid 1200-talets början tillbyggdes västkyrkan åt väster och försågs med valv av cisterciensisk konstruktion. Slutligen påbyggdes koret och försågs med nya höga kryssvalv på 1200-talets senare del och efter denna sista ändring invigdes kyrkan 1289 av Birger Jarls son biskop Bengt i Linköping i närvaro av Magnus Ladulås och drottning Helvig.

Sedan dess ha endast mindre förändringar skett: på 1400-talet ett mindre torn i sydvästra hörnet, på 1600-talet Douglas'ka och Koskullska gravkoren och 1764-67 en större reparation, varvid bl. a. det nuvarande tornet byggdes.

De arbeten, som under 1800-talet utförts, ha skett med mindre pietetsfull hand, och vid den nu fullbordade restaureringen har man delvis fått syssla med att utplåna spåren av dessa "reparationer" eller återgå till kyrkans gamla form, där denna förändrats under 1800-talet.

I arkitekten Fants artikel berördes på grund av utrymmesskäl endast i förbigående klosterområdet utgrävning, som emellertid även varit ett vidlyftigt arbete och för övrigt ännu ej fullständigt avslutats.

Klostrets byggnader lågo norr om kyrkan, ordnade kring en gård. Dessa byggnader fingo efter klostrets upphävande på 1500-talet förfalla och användes under 1700-talet såsom stenbrott, så att t. ex. mycket sten togs därifrån till Linköpings domkyrkotorn, som då uppfördes av [Carl] Hårleman [(1700-1753)]. Småningom försvann så godt som hela anläggningen under prästgårdens trädgårdsmark. Blott mindre rester av en mur voro före 1915 synliga. Nu kan man emellertid se de fullständiga konturerna till klostergården och den omgivande korsgången.

Den öster om gården belägna längan är helt uppgrävd och delvis färdigkonserverad.

Utmed gårdens sida löper en del av korsgången, som varit kryssvälvd och ett av valven är fullständigt bevarat och används nu som förhall till kyrkan. Kolonnernas baser äro även i allmänhet bevarade.

I den öster om gången liggande längan finnas följande rum, uppräknade från söder mot norr: Sakristian, som varit täckt av 4 kryssvalv, burna av en kolonn i midten. Kapitelsalen, fordom täckt med 6 valv, burna av 2 kolonner. Därefter kommer en trappa, som fört upp till övre våningen, vilken helt upptogs av nunnornas sovrum, dormitorium. Parlatorium (samtalsrummet), vars fönster är nästan helt bevaradt.

Calefactorium(?) (värmestugan) ett djupt liggande, välvt rum, som sannolikt uppvärmts genom eldning i en spiselartad inbyggnad, belägen i bredvidliggande rum.

Längst i norr ett rum, som av allt att döma har stått öppet åt den kringliggande klostergården genom 4 bågöppningar. Två av bågarna ligga nästan hela nedfallna på marken.

Norra och västra längorna äro ännu icke fullständigt utgrävda. Den norra har sannolikt inrymt rectorium (matsalen) och köket. Den västra har upptagits av visthusutrymmen samt lokalerna för de s. k. leksystrarna.

Sedan man alltså nu genom utgrävningarna blottat murarna skola dessa ovanpå fördes med vegetation av Sedum och andra mattbildande växter. Rummens golv fördes med gräsmattor och gångar med stenplattor. Klostergården skall ordnas med plantering såsom en gammal klostergård med klippta buxbomshäckar, blomstersängar o. d. och prof. Curmans högsta önskan är att kunna markera korsgången rundt gården genom en med slingerväxter klädd pergola.

Men det är en ledsam omständighet, att penningar än så länge saknas för dessa arbeten av såväl historiskt som skönhetsvärde. Man efterlyser en eller flera donatorer och säkerligen skall man ej länge behöva göra det förgäves.

Även den mur, som omgärdat klosterområdet kan ännu tydligt skönjas och i klosterområdets sydvästra hörn ligger slutligen det s. Klosterhuset, förmodligen klostrets sädesmagasin, som är helt bevarat och även varit underkastat en del restaureringsarbeten. I klosterhusets ena hälft är anordnat ett provisoriskt "stenmuseum", vari alla lösa formstenar och sådana profilstenar i kyrkan, som måst utbytas på grund av förvittring, ha samlats.

I samband med kyrkans restaurering har församlingen börjat sätta sin gamla mycket förfallna kyrkogård i stånd, varjämte den anlagt en stor utvidgning av densamma. Dessa arbeten hava helt stått under arkitekt Erik Fants ledning. Han har upprättat ritning till den nya anläggningen, som är strängt arkitektoniskt hållen, med flera olika terrassplan [terrassplan], klippta häckar m. m. Även den nya kyrkogården är omgiven av en mur av kalksten. Anläggningen torde, då vegetationen fått växa upp, bli en av våra vackraste landskyrkogårdar.

Arkitekt Fant har satt i gång med en reform även med avseende på gravvårdarna. Han har sökt och också lyckats återuppliva det för denna bygd naturliga bruket av kalkstensvårdar. Med utgångspunkt från de gamla vackra typer, som från forna tider finnas kvar i trakten har arkitekt Fant ritat en mångfald nya gravvårdar, vilka huggits av de vid restaureringsarbetet anställda stenhuggarna på deras fritider. Dessa enkla och stilfulla vårdar hava också till stor fördel för kyrkogårdens och gravarnas utseende kommit till riklig användning och hålla nu på att uttränga de banala slipade granitvårdarna.

Det blev som sagt en fyra timmars vandring för att något så när grundligt bese vad man nu åstadkommit av Vreta Klosters kyrka. Men det blev än mera än så. Efter lunch på Bergs gästgivaregård gjordes åter en kort visit i kyrkan, varvid bjöds på en stämningstund i den gamla helgedomen med orgelmusik under de av ett fåtal ljus svagt upplysta valven.

Ett matt dagsljus strilade in under cistercienserfönstrens valvbågar. I halvdagern drevo skuggorna sitt spel i skrymslen och vrår och över de båda översta nötta trappstegen till nunnornas dormitorium. I sin kista vilar "Hans Majestäts Vår Allernådigste Konungs Troo Man Grefven till Stjernarp, friherren till etc." och genom den välvda ekdörren där borta kan man träda in till Ragvald Knaphöfde eller Uno Sijk [Sune Sik] eller vem det nu är, som Johan III gjorde den äran att bestå en gravrestaurering. Väggarerna i Vreta klosterkyrka ha nog inte öron, men de kunna tala så mycket mera. Och de tala mest vid orgelmusik och skenet från vaxljus.

Att det är prof. Curman, som med arkitekten [Erik] Fants hjälp förmått dem att berätta ha vi endast att vara tacksamma för.

-ay.

Vreta klosters kyrka[s återinvigning 1917]

ÖC 1917-03-24 (lö) nr 70, sid. 3

Vreta klosters kyrka torde komma att tagas i bruk i medio av aug.

För närvarande håller man på med inredningsarbetena.

ÖC 1917-10-13 (lö) nr. 240, sid. 1

Vreta Klosterbor!

Biljetter till de högtidliga gudstjänsterna den 21 d:s utdelas fr. o. m. Måndag morgon för olika delar av socknen av följande personer:

för Klostergården med område av Kantor [Edward] Håkansson: för Berg och Pålstorp m. m. av Kapten Clausen: för Härna och Vallby av hr Joelsson och för Rökinge, Håckla, Högby, Mjölorp, Odensfors, Myra och Glanstad av hr Johansson, Rökinge: för Sjögestad, N. och S. Torp och Hornstäve av hr Johan Larsson, N. Torp: för Malfors, Tyttorp och Veda jämte norra och södra sockenmarken av Malfors kontor: för Kungsbro och Björkö av Patron Bäckman.

Listorna indragas Torsdag kl. 2. Överblivna biljetter återlämnas. 22976x)

ÖC 1917-10-13 (lö) nr. 240, sid. 6

Gravyrer av Vreta klostets kyrka.

Ett godt uppslag av Henric Carlsons bokhandel.

De charmanta gravyrer, efter vilka våra illustrationer till artikeln i dagens tidning om Vreta Klosters kyrkas restaurering äro utförda, ha på särskild beställning av Henric Carlsons bokhandel graverats av sen framstående etsaren E. Wallin.

De vackra konstverken, som böra kunna bli en glädje för var och en av det enastående restaureringsarbetet intresserad, kunna erhållas i Henric Carlsons bokhandel till ett pris av 12 kr. pr st. eller inramade, för 15 kr. pr st.

Att märka är att varje exemplar är egenhändigt signerat av konstnären.

ÖC 1917-10-16 (ti) nr. 242, sid. 3

Sker om söndag i närvaro av kronprinsparet och prins Carl.

Biskop [John] Personne förrättar det högtidliga öppnandet.

Det blir en stor dag i Vreta Kloster om söndag, då den gamla ärevärdiga kyrkan åter öppnas efter den omfattande restaureringen. Det program, efter vilket högtidligheterna komma att fortgå, är nu klart, om man bortser från några smärre detaljer och från den omständigheten att ogynnsam väderlek kan åstadkomma en del ändringar.

Av de kungliga komma kronprinsen [Gustav Adolf], kronprinsessan [Margareta av England] och prins Carl att närvara. H. M:t konungen [(Gustav V)] är däremot förhindrad. Ärkebiskopen [Nathan Söderblom (1866-1931)] kan ej heller komma. Flera av de inbjudna ha ännu ej lämnat bestämt svar, men bland dem, som svarat jakande, äro excellensen [Carl] Swartz med fru, f. statsrådet Westman, medlemmar av Douglas'ka familjen, donatorer för kyrkans restaurering m. fl. Överintendentsämbetet och Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien bli representerade.

Då kyrkan rymmer 650 personer och församlingsmedlemmarna först och främst beredas rum, komma platserna säkerligen snart att bli upptagna. Ingen lämnas tillträde, som ej kan uppvisa kort därför.

Om vädret det tillåter, kommer intåget i kyrkan att ske under särskilt högtidliga former. De inbjudna – till vilka församlingen ansluter sig – samlas då kl. 10 vid prästgården för att i procession tåga till kyrkan. Portarna öppnas under klockringning och orgelspel. När processionen anländer till kyrkan, blåser en sextett från kyrktornet en koral.

Sedan man ordnat sig i kyrkan, vidtager det högtidliga öppnandet, som sker efter ungefärligen samma ceremoniel som en kyrkoinvigning och förrättas av biskop [John] Personne, assisterad av tio prästmän.

För den musikaliska delen av högtidligheterna svarar Östgötaslättnens hembygdskör under ledning av fil. lic. Nath[anael] Franzén och förstärkt med medlemmar av Kyrkosångens Vänner. Vid själva öppningsakten utföres sålunda – efter orgelpreludier och psalmsång – en dubbelkör av [Volckmar] Leistring [Leistring] ”Gör porten hög[, gör dörren bred]”. Efter biskopens tal och sedan assistenterna läst sina bibelord, följer en lovpsalm, ps. 268: [”Hela världen fröjdes Herran”]. Efter välsignelsen följer åter en psalm och möjligen en kör.

Vid högmässogudstjänsten, då kyrkoherde [Gustaf Adolf] Krantz predikar, följer efter trosbekännelsen ännu en kör, och emellan predikan och allmänna kyrkobönen sjungas tre verser ur ”Fädernas kyrka [i Sveriges land]”.

Efter högmässan lämnar landshövding [Eric] Trolle i sin egenskap av kyrkorestaureringskommisionens ordförande en redogörelse för arbetet.

Den gudstjänst, som hålles kl. 5 på eftermiddagen, blir helt och hållet en musik- eller sånggudstjänst i enlighet med Birgittinerritualets dominica med växelsång mellan kvinno-, mansköror och liturger.

Liturgerna bli fyra, nämligen kyrkoherdarna Krantz och [Fredrik Martin?] Allard samt pastorena Borggård och Gustafsson, Motala.

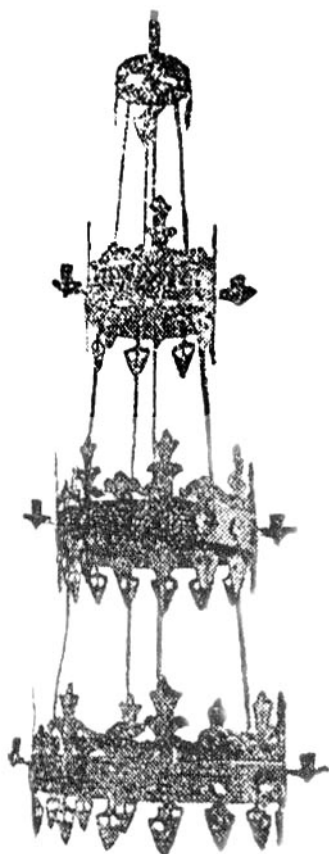
Mellan gudstjänsterna serveras kl. halv 3 e. m. lunch i Vreta Klosters skolhus.

Från Linköping avgår tåg till Vreta Kloster kl. 8.42 f. m. och från Vreta Kloster går tåg till Linköping dels kl. 4.20 e. m. – i anslutning till Stockholmståget – och dels ett extratåg kl. 7.30 e. m.

ÖC 1917-10-22 (må) nr. 247, sid. 5

En vacker gåva till Vreta klostrets kyrka.

Två ljuskronor

Godsägaren och kyrkovärden C. A. Beckman i Kungsbro har förärat Vreta Klosters kyrka två vackra ljuskronor, av vilka man vid högtidligheten i går kunde se den ena upphängd på sin plats i ena korsarmen. Dess pendang för platsen midt emot är ännu ej färdig.

Det vackra arbetet har efter ritningar av arkitekten [Erik] Fant utförts av ciselören Bernh. M. Linder. Kronorna äro gjorda av järn, och var och en av dem har, som av bilden synes, tre kransar med fyra ljus i varje och de olika kransarna förbindas genom vridna mellanlänkar av järn. Utsmäckningen är byggd på liljemotiv med blad och blommor i stark stilisering.

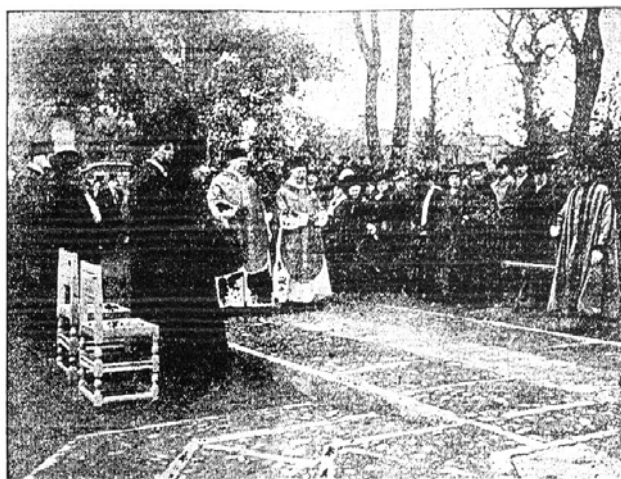
Bristen på koppar har gjort, att man vid detta arbete – såväl som i stor utsträckning f. ö. – måst använda järn, som visserligen är mer svårarbetat än koppars men ger en väl så god effekt.

På tal om gåvor till kyrkan kan – utöver vad som förut sagts om den saken – nämnas, att disponenten O[lof] G[erman] Svensson i Malfors tillsammans med patron C. A. Beckman skänkt en matta. En gåva av fru Anna

Svensson äro spetsar till altarduk och altarring, och hr Carl Hellman och kapten Clausen ha förärat blomstervaser till altaret.

ÖC 1917-10-22 (må) nr. 247, sid. 4

VRETA KLOSTERS KYRKA HÖGTIDLIGT ÖPPNAD EFTER RESTAURERINGEN

Processionen, med kontraktsprosten Edoff och kyrkoherde Krantz i spetsen, inträder på kyrkogården. Till vänster i förgrunden synas kronprinsparet. Bakom de båda prästmännen ser man blomsterstacarna

Biskop Personne förrättar den stämmingsfulla akten

Vreta Klosters kyrka hade i går sin stora högtidsdag och minnet därav skall aldrig blekna hos någon av dem, som vore nog lyckliga att få vara med.

Det var en imponerande syn att se alla färdvägar fyllas av högtidsklädda skaror, som alla hade samma mål. Säkerligen kan man också säga, att hela socknen var på benen, och de, som ej lyckats försäkra sig om någon plats i kyrkan, ville i alla fall dit för att utanför murarna åse högtidligheterna.

Den lätta dimslöja, som på morgonen vilade över slätten, lättade så småningom, solen lyste igenom och slätten låg slutligen klar och tydlig under en härlig senhöstdager.

En lång rad av skjutsar hämtade de inbjudna, som från huvudstaden och andra orter infunnit sig i stort antal.

En ståtlig procession till kyrkan.

Vid 10-tiden samlades man på "kyrkorget" mellan kyrkan och prästgården, där processionen skulle ordnas och de kungliga inväntas.

Man såg där – medan hälsningar livligt byttes – universitetskansler [Carl] Swartz med fru, amiral Lindman med fru, professor K. G. Westman, professor Montelius, dr [Emil] Ekhoff som representant för Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien, professor Curman för överintendentsämbetets räkning, professor [Isak Gustaf] Clason Linköpings stadsfullmäktiges ordförande[,] kronfogde [H.] Ygberg, kabinetssekreterare Ewerlöf, konsul Helge Johnsson, grevinnan Anna Douglas, grevarna Robert, Carl, Archibald och Oscar Douglas, fröken Ellen Douglas, hertiginnan d'Otrante, friherre Adelswärd med friherrinna, grevinnan Alice Trolle, friherre Koskull med friherrinna, domprosten Bring, professor Ivar Tengbom m. fl.

Naturligtvis hade också kyrkans många donatorer – förutom dem, som äro bland de redan nämnda – talrikt infunnit sig, och ortens och Linköpings stads honoratiores sågos i stort antal. Det säger sig självt, att kyrkliga myndigheter också vore företrädde. Allt som allt – aldrig förr torde en så representativ församling ha trampat kyrkbacken vid Vreta Kloster.

Den gamle kyrkvaktaren i sin pedellskrud och med sin stav.

När sammanringningen ljudit, satte sig processjonen i rörelse och skred in på gången mot stora kyrkporten. Den företräddes av församlingens gamle kyrkvaktare [Nilsson] – skrudad i en fotsid blå pedellrock och med sin kyrkvaktarestav i handen. Närmast efter följde kontraktsprosten [Otto Ingevald] Edoff och kyrkoherde [Gustaf Adolf] Krantz, iförda kyrkans nya mässkrudar, och efter dem fördes tvenne väldiga blomsterstavar av astrar och grönt, en högst dekorativ färgsmyckning, ägnad att höja det högtidliga i ceremonien.

Kronprinsen och kronprinsessan, som övernattat hos landshövding [Eric] Trolle i Linköping, anlände i automobil och mottogs vid södra kyrkogårdssporten av kommissionen för kyrkans restaurering, varvid en liten dotter till disponenten [Olof German] Svensson på Malfors fick i underdånighet till kronprinsessan överlämna en förtjusande bukett av röda rosor. Sedan kronprinsparet tagit plats vid kyrkporten, samlades på dess trappa medlemmarna av kommissionen för kyrkans restaurering, under det att en sextett från kyrktornet spelade psalmen ”Jesu låt mig städse börja”. Landshövding Trolle tog så till orda och överlämnade till församlingens herde kyrkans nyckel, som kommissionen medan arbetet pågått, haft i sin vård. Landshövdingen uttalade sin önskan, att den rikaste väldignelse alltid måtte vila över församlingen och dess kyrka. Måtte också församlingen väl vårda sin kyrka i tacksam hågkomst av det förflutna och i klart medvetande om sina förpliktelser mot samtid och eftervärld!

Kyrkoherde Krantz mottog så nyckeln. På församlingens vägnar bringade han kommissionen ett tack för det omsorgsfulla, trogna och pietetsfulla sätt, varpå dess medlemmar löst det uppdrag, konungen givit dem. Kyrkoherden vände sig därpå till kronprinsen och kronprinsessan och tackade dem för att de med sin närvaro velat i så hög grad höja dagens högtidlighet. Sedan därpå de övriga gästerna välkomnats, yttrade kyrkoherden: ”I kraft av det ämbete, som är mig givet, bjuder jag till sist, att templets portar åter skola öppnas för den gudstjänstfirande menigheten.”

Biskopen förklarar kyrkan åter öppnad.

Under det domkyrkoorganisten Ragnar Darell på orgeln såsom ingångspreludium utförde en komposition, byggd på den gregorianska [hymnen] Veni Creator Spiritus ordnade man sig i kyrkan. På al-

taret brunno de meterhöga ljusen; i övrigt kunde man se hur väl kyrkan upplyses av dagsljuset. Höstlöv, skiftande i rödt och gult, prydde altaret, och stod i stora buketter därframför.

Östgötaslättens hembygdskör, som i går under sin målmedvetne ledare fil. lic. Nath. Fransén, hade en verkligt stor framgång, inledde den högtidliga akten med [Volkmar] Leisrings "Hosianna", som mäktigt och jublande tonade genom valven. Under tiden hade biskopen och de assisterande prästmännen trädtt inför altaret. Församlingen sjöng så "O, hur ljuvlig är Din boning, Herre kär", varpå biskopen förrättade kyrkans högtidliga återöppnande med följande tal:

John Personnes invigningstal

Det är ingen åtskillnad mellan jude och grek; alla ha ju en och samma Herre, och han har rikedomar att giva åt alla som åkalla honom. Ty var och en som åkallar Herrens namn, han skall bliva frälst.

Dessa ord står att läsa i vårt Nya testamente närmast före denna söndags aftonsångstext. Det är aposteln Paulus som har nedskrivit dem i sitt brev till den kristna församlingen i Rom, kap. 10:12, 13.

Det var Kristi evangelium som gjorde slut på den judiska tudelningen av människosläktet i judar och hedningar eller "greker", såsom det den tiden hette, därför att grekiskan var världsspråket och den grekiska kulturen behärskade världen. I högmodig känsla att vara bärare av den ende sanne gudens dyrkan och att vara hans utkorade egendomsfolk, hans barn, föraktade judarna djupt och hatfullt de hedniska grekerna, som å sin sida, i högmodig känsla av sin lysande kulturs värde, lika djupt och hatfullt föraktade judarna. Denna dittills oöverstigliga skiljemur mellan judar och greker rev Kristi evangelium ner. "Det är ingen åtskillnad mellan jude och grek" dekreterade myndigt Kristi apostel och omsatte också det ordet i handling. "Inför Gud är det ingen sådan åtskillnad" är Paulus' mening, såsom synes av sammanhanget här och av andra ställen i hans brev.

Men detta ord av Paulus gäller inte bara judar och greker; det har egentligen en mycket större räckvidd. Det ordet uttalar en av de grundsanningar som kristendomen ensam med makt har gjort gällande här i världen, den sanningen att alla folk och alla människor ha lika tillträde till Guds fadersfamn och fadershjärta. Det gäller *alla* utan åtskillnad.

Den likställigheten uttrycker Paulus här med de orden: *Alla hava ju en och samme Herre, och han har rikedomar att giva åt alla som åkalla honom.*

När Paulus och de första kristna talade om "Herren", så menade de alltid Jesus Kristus, detta i enlighet med de första kristnas åskådning och bekännelse, uttalad av aposteln Paulus i ett annat av hans brev: "Om det också här i världen finns många 'gudar' och 'herrar', så finns dock för oss allenast en enda Gud, Fadern, av vilken allt är och till vilken vi själva äro, och en enda Herre, Jesus Kristus, genom vilken allt är och genom vilken vi själva äro, (1 Kor. 8:5 f.) Och tre verser före våra textord har Paulus talat om att *bekänna Jesus vara Herre*. När han därför här säger: *Alla hava ju en och samme Herre*, så är detta detsamma som: "Alla hava vi ju en och samme Jesus Kristus, en och samme Frälsare". Ja, en och samme Frälsare, som är vägen, den enda vägen, till Guds fadersfamn och fadershjärta, därför att han är den ende som både kan och vill frälsa oss alla från allt, inom oss och utom oss, som för oss hindrar tillträdet till Guds fadershjärta och öppnade fadersfamn.

Innerst i vårt hjärta, i alla människors hjärtan, finns en dragning till Guds hjärta och Guds famn, ja, en *längtan*, ofta, ofta omedveten och oförstådd, efter detta fadershjärta och denna fadersfamn. Denna missförstådda och otillfredsställda längtan är nog den djupaste orsaken till all oro och ofrid i människovärlden. Han hade så rätt den gamle erfarne kyrkofadern i den kristna forntiden, då han sade: "Du, o Gud, har skapat oss till Dig, och vårt hjärta är utan ro, till dess det finner ro i Dig."

Världen är full av oroliga, fridlösa människor. De flesta vandra omkring under en lugn yta, ja, mycket ofta under en glad, t. o. m. under en bullersam yta. Och människorna säga: "Se, en sådan glad människa!" Men det är i stället en fridlös människa, som gömmer sig för sig själv och för andra. Ty vi människor äro tränade i konsten att gömma oss för oss själva så väl, att vi icke få tag i oss själva, och att gömma oss för varandra, så att ingen annan heller får tag i oss.

Men under det att vi så gömma oss och vår ofrid både för oss själva och för varandra, söka vi dock mer och mindre omedvetet efter frid. Ja, vi söka åt alla väderstrecken, åt öster och väster, norr och söder, vanligen överallt utom där vi verkligen kunna bliva frälsta ifrån den inre oron och ofriden och finna friden.

Alla hava ju en och samme Herre, och han har rikedomar att giva åt alla som åkalla honom. Ty var och en som åkallar Herrens namn, han skall bliva frälst, säger Paulus här i våra textord.

"Frälst" – från vas? Jo, just ifrån den där inre oron och ofriden. Paulus talar av egen erfarenhet, av samma erfarenhet som kom honom att i ett annat av sina brev (Ef. 2: 14) jublande utbrista: *Han – Jesus, vår Frälsare – är vår frid*. Ja, säger Paulus av egen erfarenhet, *han har rikedomar att giva*, rikedomar just av frid, outtömliga rikedomar, som räcka till för alla fridlösa hjärtan i hela visa världen.

De rikedomarna bli våra, när vi *åkalla Herrens namn*, säger Paulus. En sådan kraft har Jesusnamnet, Frälsarenamnet. Han som bär det namnet, han var en gång en människa såsom vi, *frestad i allting såsom vi*, säger vårt nya testamente (Hebr. 4: 15), och han har lidit såsom vi; därför kan han hjälpa dem som frestas och lida, säger samma heliga bok. Och i den bekanta julpsalmen sjunga vi: "Han tårar fälla skall som vi, Förstå vår nöd och stå oss bi Med kraften av sin Anda". Han, Människosonen, förstår oss så väl; han har själv känt ofriden på jorden, och därför förstår han så väl, i djup medkänsla för oss, oron och ofriden i våra hjärtan.

Från den ofriden och dess orsak, synden, frälsar han *var och en som åkallar hans namn*, säger Paulus.

"Åkallar" – det är icke något ytligt "Herreropande", Paulus menar med det uttrycket. Nej, utan ett hjärtas ropande, ett sådant ropande som kommer från den som är i nöd. Det är icke sagt att ett sådant rop pressas fram ur det kvalda hjärtat i *tydliga ord*. Det händer lika ofta, kanske oftare, att en sådan "åkallan" är ett *tyst* rop ur hjärtat utan ord. Men Herren hör det ändå; och han bönhör *alltid* ett sådant ropande. Han, Frälsaren, frälsar då ifrån ofriden och ingjuter i hjärtat sin frid, en sådan frid som världen aldrig kan giva men som övergår allt förstånd.

Paulus talar här av erfarenhet, och många ha gjort samma erfarenhet som han; många göra den erfarenheten än i dag.

När en människa så har *åkallat Herrens namn och blivit frälst*, frälst från ofriden i hjärtat och dess orsak, synden, då är för henne vägen öppnad till Guds fadershjärta och Guds fadersfamn.

Sådant är Kristi evangelium i ord och handling.

* * *

Vi befinna oss nu i ett av de äldsta kristna templen i vårt land, för många århundraden sedan uppbyggt åt förkunnelsen av Kristi evangelium, låt vara att detta evangelium den tiden, i medeltidens skymning, ej kunde för folken och människorna stråla i sådan klarhet som det i vår tid kan göra. Men bygga kyrkor åt evangelium, det kunde den tidens kristnade människor ännu bättre än nutidens.

Skickliga händer ha nu återställt Vreta Klosters kyrka nära nog i dess ursprungliga skönhet. Staten, församlingen själv och flera enskilda givare hava med rikliga gåvor gjort detta restaureringsarbete möjligt? Till alla dem som på något sätt ha del i detta härliga "reformationsverk", icke minst till dess ledare och till dem som i bokstavlig mening arbetat därpå med sina händer, uttalar jag, i min egenskap av stiftets chef, mitt varma tack.

Mätte i detta så skönt restaurerade tempel Kristi evangelium alltid rent och klart predikas, så att många fridlösa hjärtan här genom Jesus Kristus finna ro och frid vid Guds fadershjärta och i hans öppna fadersfamn! Amen.

Då biskopen slutat uppläste de assisterande prästmännen var sitt för tillfället valda bibelspråk. Assistenterna voro kontraktsprosten Edoff, kyrkoherde Krantz, lektor Jacobson, d:r Sjöholm, professor Erik Aurelius, komminister Bengt Aurelius från Oscars församling i Stockholm, prosten Landström, kyrkoherde Allard, kontraktsprosten Sundell och domkyrkokomminister Olof Holm, Uppsala.

Efter invigningsakten, som den måhända något oriktigt, ändock kan kallas, sjöng församlingen "Hela världen fröjdas Herren" och "Giv oss Gud Din Ande God", och Hembygdskören utförde biskop [Johan Alfred] Eklunds "Fädernas kyrka" [(1909)] samt "Härlig är jorden".

Högmässogudstjänst

Högmässogudstjänsten vidtog omedelbart härefter med altartjänst, då kontraktsprosten Edoff, kyrkoherde Allard och pastor C. Gustafsson voro liturger. Kyrkoherde Krantz höll över dagens evangelium, liknelsen om himmelriket såsom den kostbara pärlan, en kraftig predikan. Han visade till sist på, huru Vreta Klosters kyrka i sin nya gestalt med allt vad däri är, är i sällspord grad ägnad att väcka och stämma människosjälens till andakt och tacksamhet mot Gud.

Under högmässan sjöng kören efter trosbekännelsen [Johann Sebastian] Bachs "Ur djupsens nöd" och efter predikan "Herre Gud, Din tempelboning" av [John] Morén.

Förmiddagens högtidligheter avslutades av landshövding Trolle, som lämnade en återblick över restaureringsarbetet, erinrade om huru statens bidrag, församlingens uppoffring och enskildas gåvor bragt verket till ett lyckligt slut. Han uttalade vidare ett tack till alla dem, som på ett eller annat sätt bidragit därtill.

Kronprinsen överlämnade så de nådevedermälen, som h. m:t konungen på högtidsdagen velat förläna, nämligen professor [Sigurd] Curman Nordstjärneorden samt kyrkoherde Krantz och disponenten O. G. Svensson, Malfors, Vasaorden.

Lunch i Vreta Klosters skola.

I Vreta Klosters skolhus, som, dagen till ära smyckats med girlander och svenska flaggor, intogs lunch under den paus, som vid middagstid gjordes i högtidligheterna. Vid hedersbordet suto på kronprinsessans högra sida landshövding Trolle och fru Lindman och t. v. om kronprinsen grevinnan Trolle och biskop [John] Personne. Inga tal förekomma, men Hembygdskören glädde flitigt gästerna med sin sång.

Efter lunchen var det någon halvtimmes promenadstund ute på skolgården, varunder kronprinsparet läto för sig föreställa de närvarande och hade ett vänligt ord att säga var och en. Härvid fanns också tid att till teckning kringsända en lista, vilken erinrade om, att kyrkan sedan länge saknar ett tornur och manade offervilligheten att avhjälpa denna brist. Den vädjan gjordes tydligen ej förgäves, ty på få minuter gav sifferraden en summa på 700 kr.

En cisterciensisk sånggudstjänst.

Kl. 5 begåvo sig de kungliga åter till kyrkan, åtföljda av menigheten i "artighetsprocession".

Den högtidlighet, som nu firades, en sånggudstjänst enligt cistercienserritual, blev något helt enkelt enastående såväl till innehåll som form. Därtill bidrog i sin mån att kyrkan nu strålade av ljus från alla stakar och kronor, en väl avvägd belysning, som nogsamtt vittnade om huru mycken omsorg arkitekterna ägnat denna angelägenhet.

Att gudstjänsten, vars motsvarighet säkerligen icke förekommit i vårt land sedan cisterciensernas egen tid, att den kunde bli så fullödigt stämmingsfull och gripande, vittnade om att ett oerhört arbete och stor kärlek till uppgiften ligger bakom Hembygdskörens framträdande.

Den liturgiska ordning, som med anledning av kyrkans återöppnande utarbetats, är d:r Franséns verk. Den är till såväl text som musik av honom utarbetad och direkt överförd från den latinska texten i gamla handskrifter i k. biblioteket. Musiken är så text[t]roget som möjligt överflyttad från trelinjerssystemet i gammal koralnotskrift, delvis av neumkaraktär, och endast en lindrig parafrasering är gjord. Hela veckan igenom fick man följa den gamla klostersongen med dess härliga tonskapelser. Det var växelsånger mellan manlig och kvinnlig kör, i vissa partier med försångare och försångerska, och med fyra liturger, pastor C. Gustafsson, komminister T. Borggård samt kyrkoherdarna Allard och Krantz inför altaret. Körerna voro enstämmiga med undantag av ingångshymnen, som var fyrstämmig. Denna, såväl som ett par andra, sjöngs på latin:

Celestis erat curia,
Pulchris replata floribus,
Pars nona quorum marcuit
Ex aquilonis furia.

Med glädje hörde man de mycket vackra rösterna, de manliga fulla och starka, de kvinnliga veka och klangrena. Försångerskan fru S. Hult, Kvissberg och försångare folkskollärare Eric Elmgren, Mjölby, förfogade över ett särdeles vackert röstmateriel, och detsamma var förhållandet med liturerna. Dessa senare sjöng också bönerna – ur den heliga Birgittas skrifter. Vi kunna ej här nämna allt, som föredrogs, utan inskränka oss, för att dock ge en uppfattning om gudstjänstens karaktär, till att nämna något: "Åkallan", psalmen "Kommen" (Dav. ps. n:r 95), "Rosa rorans [bonitatem]", Simeons lovsång, "O Gud vi prisar Dig (Te deum), Julsekvens, Fader vår, och "Benedicamus" samt liturgisk läsning.

Det blev, som sagt, en enastående gudstjänst, som man bevarar bland sina vackraste minnen, där om voro alla ense, och kronprinsparet uttryckte också sin stora glädje över att ha fått höra den.

Efter välsignelsen sjöngs unisont "Oss välsigna och bevara", och därmed var den minnesrika dagen till ända.

* * *

Ute på kyrkogården och längs dess murar lyste täta rader av marschaller och kastade långa skuggor från träd och griftestenar. På en kort stund hade skjutsar och fotgängare spridit sig bortåt vägarna och gäster från andra orter av de förekommande värdarna förhjulpts till stationen.

Kronprinsparet med uppvaktning avreste omedelbart i bil till Linköping för att därifrån bege sig till Stockholm. Vid avresan utbringades ett leve för de kungliga personerna, och det bortilande ekipaget följdes av kraftiga hurrarop.

-man.

ÖC 1918-12-27 (fr) nr. 301, sid. 4

Panik i Vreta Klosters kyrka [1918].

Framkallad juldagen genom överslag i strömtransformatorn.

Mitt under predikan juldagsmorgonen i Vreta Klosters kyrka hördes plötsligt från den del av templet, där strömtransformatorn [spänningstransformatorn] är inrymd, ett öronbedövande oväsen, vilket framkallade en oerhörd panik bland församlingen. Man rusade ut mot kyrkans utgångar och trängdes våldsamt om varandra, skrek och ropade, att valven höllo på att ramla ned. Lyckligtvis torde dock ingen ha tagit någon allvarlig skada i trängseln.

Det starka dån, som åstadkom förskräckelsen, härrörde sig från ett överslag i den elektriska strömtransformatorn [spänningstransformatorn] under sakristian. Kyrkan är elektriskt uppvärmd, och möjligen genom att isoleringen i transformatorn blivit fuktig inträffade det s. k. överslaget. Lyckligtvis är belysningen icke elektrisk; hade detta varit fallet och ljuset slocknat samtidigt med avbrottet i transformatorn, skulle paniken sannolikt ha blivit ännu våldsammare och en katastrof lätt ha inträffat.

Sedan man fått klart för sig anledningen till det timade, lugnade man sig något och avslutade den avbrutna gudstjänsten med psalmsång.

Skadan i strömtransformatorn [spänningstransformatorn] avhjälpes skyndsamt genom utsänt folk från Linköpings elektricitetsverk.

ÖC 1921-10-11 (ti) nr. 234, sid. 4

Vreta klosters stämningsfulla tempel

En kyrka som själv är den bästa predikaren

Med anledning av sin 60-årsdag skriver kyrkoherde G[ustaf] A[dolf] Krantz i N. D. A. bl. a. följande om sina intryck av det härliga med så mycken pietet restaurerade templet i Vreta Kloster:

När prins Gustaf, sedermera konung Gustaf III, såsom kronprins år 1767 (")på sin resa från Medevi tog Vreta Klosters kyrka i ögnasikte, fann H. K. H. den vita rappningen (som året förut påförts) olämplig på ett tempel av huggen sten, som hade mera anseende i sig själv än all överstrykning. Av denna anteckning i en gammal kyrkobok framgår, att Vreta Klosters kyrka redan då som nu intresserade höga turister, och man förstår att den furstliga estetikern ägde förmåga att mitt igenom puts och vitlimning läsa fram ursprunglig skönhet och stämning. Hans röst förmådde dock ej göra sig gällande och det blev snart förra delen av 1800-talet förbehållet att genom "nyttiga" förändringar och tillsatser nästan skrämja bort vad som fanns kvar i denna kyrka av varm medeltida mystik och den helige Bern-

hards ande. Nu har det förlorade – ofta nästan på visionellt sätt återfunnits och fint och pietetsfullt återställt. Och så hava vi här ett tempel av sällsynt gripande och lyftande stämning. En prost från Västmanland, som härom dagen besökte kyrkan, uttryckte sin oförställda beundran så: ”O vilken kyrka! Hade jag denna kyrka, tror jag ej jag kunde predika – det gör kyrkan bäst själv.” Det ligger nog sanning i överdriften. Av de omkring 90 kyrkor, i vilka jag tillfälligtvis eller längre tid tjänstgjort, vet jag ingen, som så kunnat fånga mitt sinne och stämma min ande, som *min* kyrka. Och detta icke blott för att hon är min och min församlings och varje dess medlems – det har ju visserligen också sin betydelse – utan i synnerhet därför, att de cisterciensiska [cistercienska] lekbröder, som tvivelsutan äro byggmästarna, här givit något av sig själva och emedan de själva arbetat under inflytande av en oemotståndlig inspiration. Du som kanske skeptiskt ler åt denna föreställning – kom och se och prova! Träd in i kyrkan genom tornportalen! Låt blicken gå fram omkring de mäktiga pelarna och upp under de tunga valven och lyssna! Hör du inte huru stenarna tala, tala om släkten efter släkten och sökande (sökande) efter Gud? Känn något av doften, som liksom samlat sig däruppe mellan valvbågarna, av seklernas lovsång och tillbedjan! Träd sakta fram förbi den vackra predikstolen från 1600-talet med bilder av Kristus och evangelisterna, under triumfbågen med 1300-talskrucifixet och upp till det upphöjda altaret! Vänd dig nu om och blicka ned genom kyrkan! Du kan ej undgå att bli varse de blågråa dagrarna där under valven. Är det icke som lätta, fantastiska skyar, ej olika dem omkring Rafales [Rafaels] Madonna, vilka vid närmare skärskådande bliva till oräkneliga små änglahuvuden : -- ”Då vi nu hava omkring oss en stor sky av vittnen, låt oss avlägga synden -- -. Gå sedan ned i kyrkan och sätt dig, helst ensam, i en bänk, och knäpp dina händer och se upp mot altaret med bilden av den lidande Frälsaren och där bakom de sköna korfönstren med korsfönstret där ovan! Giv dig tid – och du skall snart glömma dig själv och all oron där utanför, och komma till en stämning, som, om den ännu ej är, dock närmar sig till tillbedjan. – Vi behöva den stämningen, särskilt när vi skola fira gudstjänst.”

Kungagravarna i Vreta kloster

ÖC 1919-08-11 (må) nr. 183-184, sid. 4

Medeltidsfynd i Vreta kloster.

Inge d. y:s och prins Magnus skelett funna vid kyrkan.

Sedan Vreta klosterkyrka i föl restaurerades ha grävningar därstädes företagits i några medeltida gravvalv. Dessa forskningar, som bedrivits av fil. kand. Erik Lundberg, ha i dagarna givit intressanta resultat.

I det s. k. Rangvald [Ingesson] Knapphövdes [(1075 - ca.1130)] gravkor har nämligen under golvet påträffats tvenne gravar av kalksten, innehållande en serie ben av lika ålder, alla dock härrörande från 1100-talet. Vidare har funnits en grav av murbruk och sten, innehållande ett alldeles orubbat skelett som bl. a. också bevarade stora rester av kläder.

Professor [Carl-Magnus] Fürst från Lund och antikvarien Frödin i Alvastra tillkallades och gjorde en preliminär undersökning av skelettdelarna. De kommo därvid till följande resultat.

Rangvald Knapphövde[,] efter vilken kapellet är uppkallat[,] torde icke ligga begravnen där. Det understa, d. v. s. det äldsta [äldsta] skelettet kan däremot mycket väl vara av kung Inge den yngre

[(*1025), kung ca 1110-1125], som dog i Vreta 1125 och som troligen begravts i Vreta gamla kyrka som stod på klosterkyrkans plats och som delvis är inbyggd i denna.

Vad de övriga gravarna beträffar finns det skäl att antaga att åtminstone en av de där begravda är den danske prinsen Magnus Nilsson [Nielsen (1106-1134), kung ca 1125-1130], som var kusinbarn till kung Inge. Han var f. ö. vald av svearne till kung men begick ett nesligt mord på den helige Knud Larvard i Danmark 1131 och stupade tre år därefter i slaget vid Fotevik [vid Skanör]. Några av de övriga skeletten torde kunna vara Magnus Nilssons bröder som gjort donationer till Vreta. Magnus Nilsson [Nielsen] skulle enligt sagan ha varit den störste mannen i Danmark och det skelett, som nu tillskrives honom är över 2 meter långt.

ÖC 1919-09-10 (on) nr. 209, sid. 2.

Fornfynden i Vreta kloster.

Riksantikvarien påyrkar fortsatt, ingående undersökning.

Under innevarande sommar ha tvenne av kungagravkoren i Vreta Kloster undersökts, varvid åtskilliga i flera avseenden märkliga fynd gjorts, bl. a. flera fragment av gravar, kistor och stenar med ornamentik från 1000- och 1100-talen, meddelar riksantikvarien Janse i skrivelse till regeringen. En av medeltidsgravarna, vilken delvis betäckts av tvenne överliggande stenkistor och som i motsats till övriga medeltida gravar i kyrkan ännu är i orubbat skick, synes emellertid erbjuda ett alldeles särskilt intresse. En ingående undersökning ger vid handen, att man här möjligen har att göra med Inge den yngres grav. Då en kungagrav eller dylik grav från början av 1100-talet ger möjlighet till betydande rön i avseende på klädedräkter, smycken, begravningssätt m. m. från den kulturellt föga kända medeltiden, måste, framhåller riksantikvarien, alldeles särskild omsorg nedläggas på att dessa möjligheter i största mån tillvaratas och utnyttjas. Sålunda synes det vara av vikt, att en specialist på tidens klädedräkt och vapen samt en antropolog deltaga i undersökningarna.

För undersökningarnas verkställande hemställer riksantikvarien om en summa av statsmedel.

ÖC 1919-09-19 (fr) nr. 217, sid. 5.

Medeltidsfynden i Vreta kloster.

Undersökningen av gravarna återupptagen.

De efter restaureringen av Vreta klosterkyrka företagna undersökningarna i medeltida gravvalv i kyrkan – vilkas resultat Östg. Corresp. för en månad sedan kunde meddela – ha i dagarna återupptagits under ledning av d:r Eckhoff från Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. I undersökningarna ha deltagit professorerna [Carl-Magnus] Fürst och [Sigurd] Curman, intendenten frih. Cederström och antikvarien d:r Otto Frödin. Kronprinsen och prins Eugen ha även infunnit sig från Örgården och med stort intresse tagit del av undersökningarna.

I stort sett ha de lärde ännu icke kommit till något bestämt resultat: det har som bekant gällt att utröna huruvida konung Inge d. y. verkligen legat begravnen här. En del skelettdelar, tygstycken, mer eller mindre multnade, komma att medtagas från Vreta Kloster och göras till föremål för en närmare granskning, som givetvis i första hand har intresse rent medicinskt sett.

De i undersökningen deltagande herrarna ha överenskommit att icke lämna några meddelanden rörande fynden, förrän en något så när fullständig kommuniké kan delgivas pressen.

ÖC 1919-09-22 (må) nr. 219, sid. 4

Ingen klarhet kring kung Inges grav.

Man kan endast fastslå att den döde varit en ung, förnäm man.

Undersökningen av konung Inge d. y:s grav i Vreta Klosters kyrka avslutades på fredagen. De väsentliga resultaten vunnos emellertid redan under första dagens arbeten och äro förut omtalade. Det har inte heller i fortsättningen lyckats att finna någon säker tidsbestämning av graven eller det däri liggande ståtliga skelettet. Att det emellertid varit en förnäm man, syns av att tänderna äro mindre slitna än de brukar vara på personer i trettio, fyrtioårsåldern från denna tid. Att han varit så gammal kan fastställas med hjälp av kraniets ben. Att tidsbestämningen blivit oviss, beror på att man inte funnit några lösa föremål i graven. Visserligen återstår en undersökning av de hittade klädesresterna, men de äro så förmultnade att det inte är troligt att man heller på denna väg skall vinna något resultat. Möjligen kan däremot en del upplysningar även i tidshänseende erhållas vid den undersökning av kapellet och den murade gravens förhållande till detsamma, som skall verkställas längre fram i samband med undersökningen av klostret. Man kan alltså inte ännu med säkerhet påstå att den så kallade kung Inges grav innehåller kung Inges ben.

ÖC 1920-11-20 (lö) nr. 271, sid. 4

Undersökningarna ha bekräftat hypoteserna.

De kungliga kvarlevorna nedlagda i kopparkistor

Två konungar och en drottning begrovos i går eftermiddag i Vreta Klosters kyrka eller rättare återbördades till sina viloplatser där.

Som bekant har man vid de omfattande restaureringsarbetena i kyrkan påträffat en mängd gravar, bl. a. i det gravkor, som går under namnet konung Inges, kistor med inneliggande ben, vilka man på goda grunder ansett vara kvarlevorna efter Inge d. y., drottning Ulfhild och konung Magnus Nilsson [Nielsen]. Dessa ben ha under sommaren underkastats synnerligen noggranna undersökningar av professor [Carl-Magnus] Fürst i Lund [(1854-1935)]. Resultatet av dessa har blivit, att man får anse det fastslaget, att det verkligen är de tre ovan nämnda kungliga personernas kvarlevor, man funnit. Som stöd härför har man bl. a. det historiska vittnesbördet, att samtliga Stenkilsättlingar utmärkte sig för sin ovanliga längd. Konung Inge skulle ha varit 198 cm. och Magnus Nilsson [Nielsen] ej mindre än 202 cm. Konung Inge dog i Vreta av "ond dryck", d. v. s. förgiftad. Ulfhild var hans maka, som efter Inges död gifte sig med konung Nils Svensson i Danmark. Även honom överlevde hon och gifte sig sedan med konung Sverker d. ä. Magnus Nilsson [Nielsen] var Nils Svenssons son och styvson till drottning Ulfhild. Denne Magnus Nilsson stupade i slaget vid Fotevik [vid Skanör] i Skåne.

Benen ha nu inlagts i kopparkistor, vilka skola nedsättas på de gamla platserna. Vid den högtidlighet, som ägde rum i går, då kistorna skulle hopplödas, närvaro bl. a. professorerna Oscar Montelius [(1843-1921)], [Carl-Magnus] Fürst [(1854-1935)] och S[igurd] Curman [(1879-1966)] samt grevinnan Alice Trolle. Kyrkan var vackert upplyst och från orgeln ljöd en dämpad musik. Före hopplödningen av kistorna gav professor Fürst en intressant redogörelse för de undersökningar, vilka lett till det ovan nämnda resultatet.

[Fürst, Carl M[agnus]. När de döda vittna. Sv. teknologfören. 1920. 160 s.

(Konst- o. kulturhist. bibl. 2.) Ma.

12:—.

Grundlig forskning kan av en mänsklig benstomme hämta långt mer lärdom än lekmannen tror. På en historisk persons benstomme kan man iakttaga hans längd, kroppsbyggnad, i viss mån återställa hans anletsdrag och ofta hämta upplysningar om genomgångna sjukdomar eller medfödda missbildningar. Viktiga historiska och kulturhistoriska slutsatser kunna stundom härav dragas.

Professor Fürst har undersökt benstommar från Vreta klosterkyrka, troligen av personer tillhörande Stenkilska ätten, och de ben, som uppgivits vara den heliga Birgittas, ävensom benstommarna i Magnus Ladulås och Karl Knutsson Bondes gravar i Riddarholmskyrkan; dessutom har han varit närvarande vid öppnandet av Karl XII:s kista och därvid gjort iakttagelser. De rika och fängslande frukterna av sitt arbete bjuder han här i lättfattlig form.

Som inledning talas om i Sverige funna benstommar från förhistorisk tid.

Rg.]

ÖC 1921-02-23 (on) nr.44, sid. 5

En säregen högtid i Vreta kloster kyrka igår.

Kungagravarna åter slutna sedan undersökningarna slutförts.

De undersökningar, som i samband med restaureringen av Vreta Klosters kyrka gjorts i det s. k. Ragnvald Knaphövdes kapell, äro, som bekant, sedan någon tid slutförda. Deras resultat blev, att professor [Carl-Magnus] Fürst[, Lund, (1854-1935)] lyckades med stor sannolikhet fastslå, att de ben man funnit inunder detta kapell utgöra kvarlevorna efter konung Inge d. y., hans gemål drottning Ulfhild och konung Magnus Nilsson. Dessa tillhöra den Stenkilska ätten, som regerade omkring 1100. Inge dog 1125, drottning Ulfhild – förmäld med konung Sverker d. ä. – 1138 och Magnus Nilsson [Nielsen] 1134.

Sedan benen undersökts, och man icke ur historisk synpunkt sett haft mer att hämta av dessa relikker, ha de nedlagts i var sin kopparkista. Detta skedde för ganska länge sedan och kistorna hopplöddes under en förut omtalad högtidlighet i samband med en redogörelse av professor Fürst över hans intressanta undersökningars resultat. De ha emellertid icke förrän i går kunnat återskänkas åt jorden, då deras gravar för att möjliggöra avslutandet av de övriga forskningarna i gravkoret hittills måst hållas öppna. Nu har emellertid både restaureringsarbetet i gravkoret och undersökningarna fortskridit så långt, att benen kunnat nedläggas i sina gamla stenkistor.

”Ragnvald Knaphövdes” gravkor, där kistorna ha sin plats, är beläget på kyrkans södra sida och i sig självt utmärkt vackert. Till formen cirkelrunt, har det på väggarna och i det svagt välvda valvet gamla vackra målningar i geometriska mönster, vilka förut dolts av en kalkrappning, men nu återställda i sitt ursprungliga skick förläna åt gravkoret en säregen skönhet. Från taket nedhänger en förgylld kungakrona, liksom det finnes liknande kronor över de gravmonument, som under Johan III på andra ställen i kyrkan uppsatts över konungarna Inge och Magnus.

Det blev en enkel men stämningsfull och vacker högtidlighet, när kistorna i går skulle gravsättas. Vid denna närvaro förutom restaureringskommitténs medlemmar, landshövding [Eric] Trolle, professor [Sigurd] Curman [(1879-1966)], d:r [Per Emil Cornelius] Eckhoff, kyrkoherde [Gustaf Adolf] Krantz och disponent Svensson, Malfors, ett mindre antal särskilt inbjudna personer, bland dem kapten H. Westman, Valla, och docenten Andreas [Adolf Fredrik] Lindblom [(1889-1977)], vilka före den högtidliga akten under professor Curmans ledning togo klosterutgrävningarnas resultat i skärskådande. Professor Curman yppade därvid en del om de planer, man hyser för klosterlämningarnas slutliga ordnande. Av speciellt intresse var meddelandet, att man här ämnar plantera en del blommor och växter, vilka förekommo i en klosterträdgård, och således åstadkomma en vacker och värdig omgivning för

det gamla templet, ett intresseväckande studieobjekt. Det har även varit på tal att uppföra en del pelare till belysande av den gamla korsgångens sträckning. Huruvida denna plan skall kunna realiseras är givetvis beroende av om nödiga medel kunna erhållas på den enskilda offervillighetens väg. I de särskilda utgrävda klosterrummen, där man på marken genom stenläggning markerat valvens sträckning skall man lägga gräsmattor, vilket synes vara en utmärkt anordning, så att ej det hela kommer att få ett allt för ödsligt och naket utseende.

Högtidligheten i kyrkan började vid halv 6-tiden på eftermiddagen. I koryrkan brunno ljus i de tre stora kronorna längst fram, i de höga ljusstakarna, som sitta längs räcket av nunnornas bänkrader och på altaret, som nu i fastan täckes av ett svart silverbroderat antependium, och som för tillfället dessutom pryddes av tallkvistar. Framför altaret stod en bår med de tre kopparkistorna och vid ändarna av båren hade placerats tvenne höga vaxljus.

Medan de inbjuda i procession, föregångna av pedellen i hans gamla vackra skrud, gingo uppför gången och intogo sina platser i koryrkan utfördes musik från orgelläktaren. Kyrkoherde Krantz framträdde så till altaret och förrättade bön. Därpå höll han ett kort tal med utgångspunkt från berättelsen om Maria av Bethanien, som smorde Jesu fötter med nardus. Det kunde synas en del onödigt och orätt att icke låta de döda få vila i frid i sina gravar. Men det är icke av någon ytlig nyfikenhet, som man öppnar dessa konungagravar och gör dessa undersökningar. Dessa forskning sätta oss i närmare förbindelse med en svunnen tid och i detta fall ha vi tack vare professor Fürst fått en trovärdig och målande bild av några av förgrundsfigurena under 1100-talets förra hälvt [hälfte?]. Det är dessutom stridande mot sann kristen uppfattning att betrakta dessa undersökningar som ett helgerån. Det väsentliga hos människan är ju ändå [ändå] den odödliga själen och kroppen är bara en tillfällig boning för anden. Kyrkoherden hänvisade vidare till professor Fürsts ypperliga bok "När de döda vittna", vari bland annat just resultatet av undersökningarna i Vreta Kloster framläggas. Med ledning härav kunde man nu bättre förstå dessa personligheter.

Efter kyrkoherdens tal bars båren till gravkoret. Framför ingången till detta brunno några höga ljus och i korets nischer voro andra ljus placerade, som under gravsättningen spreda sitt stämmingsfulla sken där nere. Under dämpad musik från orgeln nedlades kopparkistorna på respektive platser, gravarna fylldes med jord och hållarna lades åter till rätta.

Den stämmingsfulla akten i det gamla ärevärdiga templet gjorde ett oförglömligt intryck, värdig och vacker i all sin enkelhet.

ÖC 1921-10-08 (lö) nr.232, sid. 7

Nya undersökningar om kungagravarna i Vreta.

Av Olof Söderqvist

Då professor [Carl-Magnus] Fürst (1854-1935) förra året i sitt arbete "När de döda vittna" publicerade sina undersökningar rörande kungagravarna i Vreta gamla klosterkyrka, var det uppenbart, att ett betydande forskningsresultat vunnits. Det kunde anses med säkerhet konstaterat, att dessa voro avsedda för Stenkilsätten och att åtminstone Inge d: y. och hans gemål Ulfhild här fått sina sista vilorum. Åtskilliga omständigheter vid skelett- och gravundersökningen tycktes också – sammanställda med historiska vittnesbörd – ge vid handen, att även Ulfhilds son i andra giftet, den danske prinsen Magnus Nilsson, som efter Inge d: y:s död blev utkorad till konung av västgötarne, här blivit begravnen. Om även Ragnvald Knaphövde blivit gravsatt i det kapell, som efter honom fått sitt namn, ansåg prof. Fürst omöjligt att avgöra. Intet hade kommit till synes, som talade mot, men ej heller något som vittnade för, att den gamla traditionen i dessa avseenden haft rätt. Vilka som för övrigt här fått sin plats, vågade prof. F[ürst] ej yttra sig om. Därtill saknades fasta hållpunkter. Att det i livstiden varit förnämligt folk, var enligt hans mening det enda, som med visshet kunde sägas.

För en historiker var det naturligtvis mycket lockande att försöka fortsätta med dessa identifieringsförsök och se, om inte ändock de sparsamma historiska uppgifterna från denna tid skulle kunna

ge någon ledning, så att åtminstone tills vidare en arbetshypotes kunde uppställas, i förhoppning att problemet efter hand skulle kunna klarna genom samverkan av flera forskare på hithörande gebit. Professor Nat[anael] Beckman (1868-1946), som är synnerligen förtrogen med denna tids historia, har också redan tagit itu med denna uppgift och med stor fyndighet och skarpsinnighet gjort sammanställningar, som onekligen kasta nytt ljus över den dunkla frågan och sannolikt i det hela komma att betraktas såsom riktiga. Då den intressanta undersökningen är tryckt i tidskriften Fornvännen och sålunda ej är så lätt tillgänglig, skall här lämnas en kortfattad redogörelse för det väsentligaste av innehållet.

Prof. B[eckman] nöjer sig ej med att fortsätta där Prof. Fürst slutade. Han anser, att även de nämnda slutsatserna rörande Magnus Nilsson och Ragnvald Knaphövde böra upptagas till förnyad diskussion. Att Prof. F[ürst] trott sig kunna bekräfta traditionen om Magnus Nilssons grav i klosterkyrkan, berodde närmast på skelettets ovanliga längd. Han var störst av alla män i Danmark, säger Knytlingasagan om honom. En annan historisk källa skildrar honom på samma sätt med uttryck hämtade från det gamla testamentet: "Han höjde sig liksom Saul från skuldrorna till hjässan över alla krigare i riket och andra samtida". Det låg således verkligen nära till hands att se traditionen bekräftad. Men även Stenkilsättens medlemmar voro resliga. Från det bekanta mötet i Kunghäll [Kongahälla?] tecknas Inge d. ä. såsom den längste och även den digraste av de tre nordiska konungarna. Dessutom torde det vara svårt att finna någon verklig anledning till att den danske prinsen skulle efter sitt olyckliga slut blivit förd hit till Sverige och där fått sin grav. Modern var ju nu omgift med Sverker d. ä. Och ingenting tyder på vänskap mellan honom och Magnus. Att man i Danmark skulle ha vägrat hysa den slagne prinsens jordiska kvarlevor förefaller ej heller antagligt. Han var ingalunda utan mäktiga vänner. Den danske historieskrivaren Saxo säger ock, att han fick samma grav som biskopen av Roskilde. Där eller i Lund eller i närheten av valplatsen, där han stupade (Fotevik [vid Skanör] i Skåne), torde man ha att söka hans grav. Att han skulle vila hos sin fars förlupna hustru, förefaller därför ganska otroligt. Hur nu denna tradition uppkommit, som på 1500-talet föranledde Johan III att uppsätta hans gravmonument i Vreta kyrka, är en annan fråga. Prof. B. är övertygad om att vi i gravskrifterna här har mer inflytelser från den föregående tidens historiska författare, särskilt Ericus Olai, än från fortlevande muntlig tradition. Skelettets storlek tvingar oss i alla händelser icke att böja oss för densamma. Graven kan med hänsyn till sin storlek lika väl vara byggd för en medlem av den Stenkilska ätten. Prof. B. antar också, att den är avsedd för Inge d. y.

Men då blir frågan den: Vem vilar i Inge d. y:s förmodade grav?

Vi veta med bestämdhet, att Vreta år 1162 blev skänkt av Karl Sverkersson till ett kloster; om han fått denna egendom på fädernet eller mödernet, därom lämnas tyvärr ej någon upplysning. Det kan då också tänkas, att någon av Sverkers förfäder här blivit gravlagd. Men nu är det tydligen så, att skelettet i denna grav företer likhet i fråga om gestalt och huvudform med det förut nämnda, vilket ju tyder på släktskap. Prof. B. tror därför, att det är Ingens bror Filip, som enligt pålitliga uppgifter dog 1118.

Vid detta identifikationsförsök ha sålunda de antropologiska iakttagelserna lämnat en ledning, vars värde ej får underskattas.

Även i ett annat fall ha de av prof. Fürst gjorda observationerna tagits till utgångspunkt för en märklig slutledning. I Ulfhilds grav finnes ett skelett, som senare blivit ditlagt. Det är efter en kvinna, som tydligen varit utsatt för olycksfall och fått högra lårbenet brutet och vänstra fotleden krossad, men under sin sjukdom uppenbarligen blivit illa skött. Benet har fått en böjning i rät vinkel, annat att förtinga. Att denna kvinna varit av förnäm släkt och att hon stått Ulfhild nära, det framgår av den plats hon erhållit. Hon bör ha tillhört den kungliga släkten. Nu veta vi emellertid ej något med bestämdhet om något dylikt olycksfall, men prof. B. gör en djärv kombination för att få en acceptabel förklaring. Han erinrar om att Sverker d. ä. – Ulfhilds man i tredje giftet – hade en dotter, som blev gift med hans styvson [styvson] Magnus Nilssons son, Knut Magnusson, en av de tre bekanta samregerande och tvistande konungarna i Danmark på 1150-talet. Åtskilliga indicier tyda på att det är hon: kroppslängden och kraniets beskaffenhet. Och de politiska strider, i vilka hon blev indragen, kunna mycket väl ha medfört den olyckshändelse, för vilken hon råkat ut. Det gick ju så, att de tre tvistande konungarna till sist kommo överens om att dela riket sinsemellan. Två av dem, Knut Magnusson och hans svåger Valdemar, som voro verkliga vänner, arrangerade i anledning härav en försoningsfest, till vilken den tredje, Sven Grade, skulle inbjudas. Festen skulle hållas i Roskilde, där Knut residerade. Värddinjeplikterna ålago således Sverkersdottern. Men gästabudet fick ett sorgligt slut. Sven kom, men med lömska baktankar. Värddarna blevo överfallna av hedersgästen och hans väpnade följe. Knut blev i handgemänget nedstucken, Valdemar sårad, och deras anhängare måste söka sin räddning i en brådstörtad flykt. Vil-

ket öde, som nu drabbade drottningen, nämnes icke, men det behövs ej mycket fantasi för att föreställa sig, att hon nu råkade ut för ett olycksfall och icke i rätt tid kunde få den vård, som under andra förhållanden väl skulle ha stått till buds.

Svårare är det kanske att känna sig övertygad i ett annat fall, då förf. försöker att identifiera ett skelett, som av allt att döma nedlagts på samma gång som det förut nämnda, i Inge d. y:s grav. Då dessa båda jordades samtidigt i Ulfhilds och hennes mans närhet, måste de emellertid ha stått både dem och varandra nära i livet, såsom man och hustru, bror eller syster. Med tanke därpå synes det prof. B. icke osannolikt, att detta senare skelett tillhört Sverkens son Johan. Denne skulle ha varit en glad och skämtsam man, som diktat visor om sin sammanbragte bror Knuts olyckor. Men han råkade sedan själv i olycka, då han rövade till sig en halländsk kvinna och hennes svägerska och trädde i förhållande till båda. Han blev nämligen av de uppretade bönderna dödad vid ett ting 1152, således några år före faderns bortgång. Johan hade sålunda åtminstone anspråk på att få vila i Vreta, menar prof. B. Och häri har man onekligen lust att instämma, fastän det ju icke är något bindande bevis, som kan anföras såsom stöd för att han här blivit begravnen.

Längre skola vi ej följa förf. i hans på uppslag rika undersökning. Jag vill endast tillägga, att han helt och hållet utmönstrar den gamla traditionen om Ragnvald Knaphövde. Den intresserade torde för övrigt ej försumma att ta del av den i hans egen framställning. Själv vill prof. B[eckman], att hans sammanställningar skola betraktas såsom ett bidrag till skärpt problemformulering, och han hoppas, att vad han anfört skall egga till nya forskningar.

Olof Söderqvist.

ÖC 1921-12-24 (lö) nr.298, sid. 9

Traditionen om Ragnv. Knaphövdes grav.

För Östgöta Correspondenten av lektor Olof Söderqvist.

Såsom jag i en föregående artikel framhållit, är det mycket osannolikt, att Ragnvald Knaphövde blivit begravnen i det kapell, som ännu bär hans namn. De senaste årens undersökningar ha – trots vad landsarkivarien [Carl Mauritz] Kjellberg [(1866-1933)] i sina artiklar i Östgöten velat göra gällande – med en nästan överraskande tydlighet ådagalagt, att det innesluter kvarlevorna av Inge d. y. och hans andra gemål, Ulfhild. Men intet har kommit i dagen, som tytt på att den gamla traditionen om gravkoret haft en historisk grund, varför också prof. [Carl Magnus] Fürst [(1854-1935)] på denna punkt yttrade sig med den största försiktighet. Professor [Natanael] Beckman [(1868-1946)] hyser nu icke längre något tvivel. Enligt hans mening bör den helt och hållet utmönstras.

För några år sedan framkastade prof. [Henrik] Schück den hypotesen, att Ragnvald Knaphövde var identisk med en i somliga källor omtalad son till Inge d. ä. med samma namn. Denna åsikt, som också accepterats av [Emil?] Svensén och nu senast även av Fürst, gav ett, om än svagt, stöd åt den nämnda traditionen. Om det förhöll sig så, stod Ragnvald i så nära släktskapsförhållande till sin företrädare, att de väl kunde tänkas ha blivit gravlagda vid sidan av varandra. Efter Beckmans senaste utredning är det emellertid klart, att Schücks antagande är ohållbart. Vid Inge d. ä:s död måste nämligen hans son redan ha gått bort före honom, ty det är hans syster Margareta, som övertar det rika arvet efter fadern. Då det politiska arvet, konungavärdigheten, blev ledigt efter Inge d. y., som ej efterlämnade någon son, uppträder också mycket riktigt Margaretas son Magnus Nilsson [Nielsen] som tronkrävare. Han väljes även till konung i Västergötland, där hans morfar bott och där han själv hade flera arvegods.

Västgötalagens konungalängd nämner ingenting härom. Den har ej ens tagit upp Magnus såsom konung. Däremot skildrar den med dramatisk livlighet, huru Ragnvald Knaphövde, bald och stolt, utan

gisslan kom till Västergötland, och red till Karleby, där han fick en neslig död för den vanvördnad, som han härigenom visat det på tinget församlade folket.

Av denna Västgöतालagens skildring har Schück dragit slutsatsen, att Ragnvald var ensam tronpretendent efter Inge d. y:s död. Det finns emellertid ingen anledning betvivla, att den danske historikern Saxo, som levde under 1200-talet och faktiskt var mycket väl underrättad om händelserna i Sverige under ifrågavarande tid, hade tillförlitliga uppgifter att bygga på. Den tragiska episoden, i vilken Ragnvald spelat huvudrollen, är också ofattbar, om han kom såsom son till den högt aktade konung Inge d. ä. Varför skulle han då ha vägrats lejd? Eller kan det tänkas, att han på grund av sitt i Västgöतालagen vitsordade lynne ej var lämplig – såsom Schück antyder. Hur då förklara, att han redan hyllats av uppsvear och östgötar? Att han skulle varit så dumdrigtig, att han öppet trotsat gammal hävd och underlåtit *begära* gisslan, är otänkbart. Han hade tydligen dittills respekterat lagen på sin Eriksgata. Det *måste* ovillkorligen ha tillgått, såsom Saxo berättar. Västgötarna hade redan träffat sitt val, då Ragnvald Knaphövde kom. Det var därför, de ej ville eller kunde lämna gisslan. Men Ragnvald var en självmedveten herre, hade dessutom säkerligen, såsom vi senare skola få se, anspråk även han att stödja sig på. I förhoppning att han med makten av sin personlighet skulle vinna det samlade folkets bifall, då den danske prinsen ännu ej infunnit sig, fortsatte han sin färd. Men härmed bröt han emot gällande lag, och straffet uteblev ej.

Vem var då denne Ragnvald Knaphövde?

Enligt en uppgift var han son till en Olof Näskonung, en av de många motkonungar, som under brytningen mellan hedendom och kristendom i vårt land utkorades av svearna, och bland vilka Blot-sven, Inge d. ä:s svåger, är huvudfiguren. Vi behöva ej riskera att misstaga oss, om vi anta, att även Olof Näskonung tillhörde den gamla konungaätten. Ingen utsågs till konung, som ej på fädernet eller mödernet var befryndad med denna. Ragnvald kommer därför med all säkerhet såsom en representant för denna uppsvenska gren, som varit nära att skapa ett särskilt Svearike. Men härmed revos gamla sår upp. Västgötarna hade i friskt minne den nesliga skymf, som tillfogats dem och Inge d. ä., då han, vid sitt försök att införa kristendomen i Uppland, med stenkastning blev fördriven från tinget av de uppretade bönderna och Blot-Sven i hans ställe utsågs till konung. Om man betänker detta, blir Västgötarnas handlingssätt mera begripligt och förklarligt. Det var ej stundens harmsna förbittring över kränkning av gammal rättssedvänja. Det var en blodig hämnd.

Den danske prinsen Magnus fick också ett sorgligt slut. Invecklad i tronstrider eggades han att mörda en frände, som var medtävlare om makten, och måste då, enligt Saxos uppgift, en tid leva ”i ett slags landsflykt” i Sverige. Möjligen blev han nu också hyllad av uppsvearne, men synes knappt hava övertagit styrelsen. Hans intressen drogo honom åter till hemlandet, där tronstriderna alltjämt fortsatte och han själv stupade i det väldiga slaget vid Fotevik [[vid Skanör](#)] i Skåne 1134.

Av det sagda framgår således, att det ej fanns någon större anledning att hugfästa minnet vare sig av Ragnvald Knaphövde eller Magnus Nilsson. Huvudsyftet med uppsättandet av gravvårdarne var nog också i själva verket ett annat: att glorifiera det ärevördiga templet, där enligt traditionen åtminstone Inge d. ä. vilade, och att, såsom Beckman satiriskt säger, skapa ett slags Riddarholmskyrka.

Johan III hade starka konstnärliga intressen och lät restaurera och utsmycka flera kyrkor, som efter Gustav Vasas hårda reduktion råkat i förfall av brist på medel till underhåll. Vid Vreta kyrka var han emellertid fästad med särskilt starka band, såsom synes av kyrkoherde [[Frans Oskar](#)] Vågmans förträffliga skrift om Vreta kloster. Här avled (1549) Ebba Vasa, moder till Margareta Lejonhuvud, Gustav Vasas andra gemål. Här vilade hennes andra dotter Anna, gift med riksrådet Axel Bjelke. En sondotter till henne var Gunilla Bjelke, gemål till Johan III, som på grund av släktförbindelsen lät måla ett riksvapen i koret på väggen mot sakristian.

Om det närmaste motivet kan sålunda ej något tvivel råda. Svårare är att förklara, hur så grova historiska misstag kunde begås vid uppsättandet av monumenten, om nu icke – såsom det vill synas – Ragnvald Knaphövde eller Magnus Nilsson här har sina gravar.

Vid en undersökning av denna fråga visar det sig emellertid, att de historiska kunskaperna både hos konungen och hans rådgivare i denna sak vore synnerligen bristfälliga samt att de därtill gjorde sig skyldiga till en vårdslöshet, som gränsar till det otroliga.

Huru ringa intresset för det historiska minnet i och för sig var, därom bär särskilt inskriptionen över Inge ett talande vittnesbörd. Här uppges att han var son av Filip och sonson till Halsten samt att hans gemål hette Helena, ehuru som bekant Filip och Inge d. y. voro bröder och Helena var Inge d. ä:s drottning. Det förefaller, som författaren av minnesskriften utgått från det enkla faktum, som han väl

hade i minnet, att Inge var efterträdare till Filip och att Halsten regerat före Filip, och eftersom son brukade efterträda fader, därav dragit den förhastade slutsatsen om släktledningen. En enda blick i Rimkrönikan eller i tillgängliga historiska arbeten av Ericus Olai eller Olaus och Laurentius Petri, hade varit tillräcklig för att korrigera minnesfelen!

Lika lättvindigt har den historiska kritiken varit, då det gällt att kontrollera en sannolikt befintlig tradition om konungagravarna. Att Inge vilade i kyrkan och var klostrets grundläggare ansågs väl vara till fyllest bestyrkt av lilla Rimkrönikan, som berättar, att han här dog av gift. Då nu Filip troddes hava varit fader till Inge, var han ur räkningen. Om Sverker visste man, att han fått sin grav i Alvastra. Alltså kom man på uteslutningens väg till den slutsatsen, att i gravarna också vilade de båda konungarna, som följt närmast efter Inge, nämligen Magnus Nilsson [Nielsen] och Ragnvald Knaphövde, vilken senare ansågs hava varit son till Inge.

Ehuru Ragnvald Knaphövde ingalunda kunde betraktas såsom den förnämste av dem, som här fått sina gravplatser, uppkallades dock koret efter honom, helt enkelt därför, att hans namn genom sin egenart lättast bevarades i minnet.

En undersökning av uppkomsten av den gamla traditionen ger sålunda ek något stöd för dess trovärdighet utan bekräftar i stället den hypotes, som prof. [Natanael] Beckman på goda grunder framställt.

Släkten Douglas gravkor

ÖC 1916-08-08 (ti) nr. 181, sid. 3.

Restaureringen af Douglas'ska grafkoret I.

Den bortgångne riksmarskalkens sista ämbetskrivelse?

Den nyligen aflidne riksmarskalken grefve [Ludwig Wilhelm August] Douglas [*1849] hade strax före sitt frånfälle uppsatt en skrifvelse, hvilken nu inkommit till ecklesiastikdepartementet, angående restaurering af det Douglas'ska grafkoret vid Vreta Klosters kyrka. Restaureringen afser ombyggnad af grafkorets takhuf, hvilken sannolikt fått sin nuvarande form vid kyrkans ombyggnad under 1760-talet.

Att denna form ej är den ursprungliga framgår dels af bilden i Svecia antiqua [et Hodierna] och förstudierna till denna bild, dels af att den nuvarande hufven är oproportionerligt stor till grafkoret. Vidare uttalas i skrifvelsen som önskvärdt, att äfven grafkorets tak befrias från sin järnplåtbetäckning och får en med kyrkan i öfrigt harmonierande taktäckning. Ett förslag till restaurering har uppgjorts af prof. [Sigurd] Curman. Enligt detta skall vid tornhufvens ombyggnad den gamla stommen användas. Nedre takfallet täckes med ekspån, lanterninens huf med spira klädes med kopparplåten från det nuvarande lanternintaket, yttermurarna omputsas, och i det inre rengöras de dekorativa kalkmålningarna, hvarjämte innanfönster, anbringas. I skrifvelsen anhålles, att detta prof. Curmans förslag måtte af k. m:t stadfästas.

ÖC 1916-11-24 (fr) nr. 274, sid. 2, *Länet och stiftet*

Restaureringen af det Douglaska grafkoret II.

Sedan Vreta Klosters församling förklarat sig intet ha att invända mot den af framlidne exc. grefve [Ludwig] Douglas gjorda framställningen om restaurering af Douglaska grafkoret - sammanbyggt med Vreta Klosters kyrka – har nu domkapitlet äfven tillstyrkt ansökningen.

ÖC 1917-01-05 (fr) nr 4, sid. 3, *Länet och stiftet*

Släkten Douglas grafkor.

K. m:t har godkänt ett af framlidne riksmarskalken grefve [Ludwig] Douglas framställt förslag till restaurering af det släkten Douglas tillhöriga, med Vreta Klosters kyrka sammanbyggda grafkoret.

ÖC 1918-07-15 (må) nr 161, sid. 6, *Från våra bygder*

Marmorurna av Carl Milles

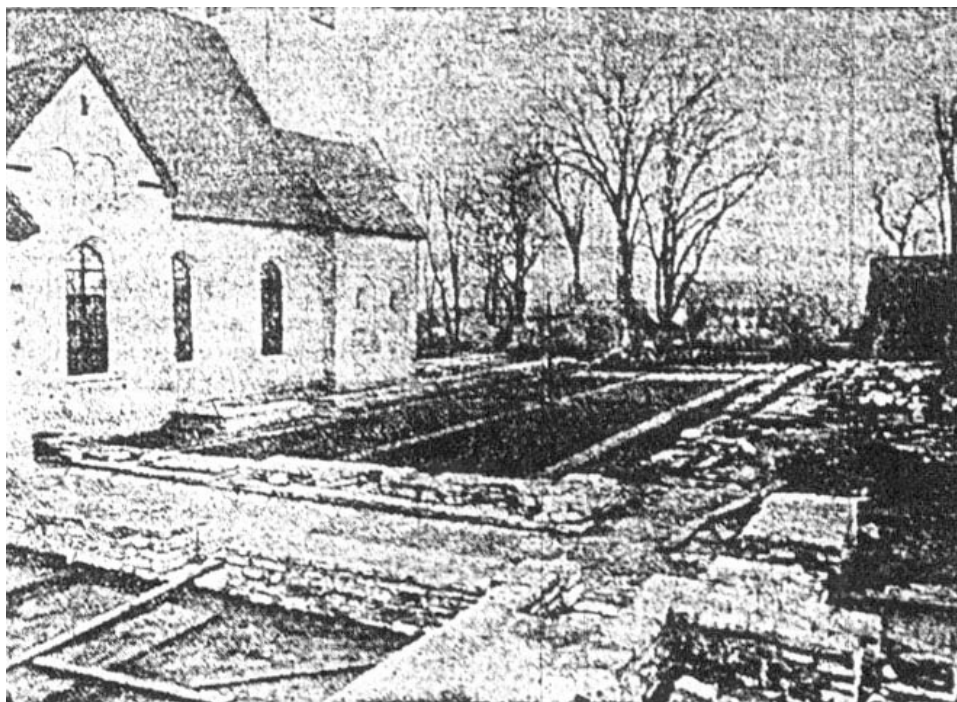
Från Veta kloster. En marmorurna, förfärdigad av konstnären [Carl] Milles [(1875-1955)], insattes i fredag[s] i Douglaska gravkoret i Vreta Klosters kyrka. Närvarande voro bl. a. grevinnan Douglas, professor Kurman [Curman], konstnären Milles, och arkitekt [Erik] Fant.

Utgrävningarna vid Vreta kloster

ÖC 1919-10-18 (lö) nr. 242, sid. 6.

Betydande resultat efter tre års utgrävningar [1917-1919].

En redogörelse av fil. kand. Erik Lundberg.

Klostergården.

Efter tre sommars utgrävningar kan man nu börja göra sig en föreställning om hur det gamla berömda klostret i Vreta såg ut under medeltiden. Konung Karl Sverkersson stiftade klostret år 1162, säga de mest trovärdiga källorna, och om det också ligger någon sanning i [Johannes] Messenius' och gravvårdens påstående, att konung Inge d. y. grundat klostret, så äro dock de anträffade resterna av klostrets byggnader säkerligen från tiden närmast efter 1162, åtminstone i huvudsak. Men före både klostrets och kung Inges dagar fanns en kyrka i Vreta, det bevisas av en mängd fragment av kristna gravmonument från 1000-talet med vacker ornamentik och runinskrifter.

Om den äldsta delen av den nuvarande kyrkan kan vara från denna tid är osäkert, men den härstammar senast från 1100-talets förra hälft. Kanske var den äldsta kyrkan av trä, därom vet man intet, men de äldsta bevarade delarna av murarna äro byggda i en helt annan teknik än den typiskt cistercienciska [cisterciensiska] klosteranläggningen med dess fina stenhuggarearbete.

Intill södra tvärskeppet av den ursprungliga kyrkan ligger ett gravkor, som bär Ragvald Knaphöfdes namn, och som är byggt i samma mera ålderdomliga teknik. Det är ett litet kupolvälvt rum av stor skönhet, smyckat med kalkmålningar (från 1100-talet). Här står ett monument som är utfört på Johan III:s befallning över Ragvald Knaphöfde. Detta gravkapell har under sommaren blivit undersökt för att om möjligt få klarhet i frågan om vilka konungar, som äro begravda i Vreta. Utom över konung Ragvald har Johan III låtit göra monument över konung Inge d. y., som ju dog i Vreta, över Sverkers son Sune Syk [Sik] samt över konung Magnus Nilsson [Nielsen]. Flera av dessa monument äro placerade i delar av kyrkan, som bevisligen ej voro utförda förrän långt efter dessa konungars död. Ragvald Knaphöfdes gravkor är däremot alldeles tydligt ett kungligt gravkapell, och man kunde ju då tänka sig, att det kunde vara den Stenkilska ättens gravplats. Undersökningen har också visat, att här finnas åtskilliga gravar från äldre medeltiden, men något säkert bevis för vem som där är jordad har icke påträffats. En av gravarna innehöll tre skelett, däribland ett av en verklig jätte. Professor [Carl-Magnus] Fürst, som undersökt skelettet, beräknar hans längd till över två meter. Tre gravkistor voro murade bredvid varandra, och under dem fanns ännu en, som var mycket omsorgsfullt murad och som ej var jordfylld som de övriga. Detta är den s. k. konung Inges grav. Något bevis för riktigheten av detta namn finnes ej, åtminstone inte ännu. I denna grav låg skelettet av en man med betydliga rester av kläder. Då graven var av alldeles ovanligt intresse, tillsatte riksantikvarien en särskild kommission för dess undersökande. Denna kommission (bestående av antikvarien d:r Eckhoff, professorerna [Carl-Magnus] Fürst [(1854-1935)] och [Sigurd] Curman [(1879-1966)], intendenten friherre [Carl Olof Ru-

dolf] Cederström [(1876-1944)], antikvarien d:r [Otto] Frödin och fil. kand. Erik Lundberg) har nu upptagit gravens innehåll, som under vintern kommer att närmare undersökas. Den dödes hår och skägg voro väl bibehållna, medan skallen var så gott som alldeles sönderfränt.

Under gravkorets golv ha en del vackra fynd gjorts, en liten gotisk ljusstake, åtskilliga bitar av ett målat fönster, en mängd medeltida mynt m. m.

Själva klosteranläggningen låg norr om kyrkan och där har nu stora delar av dess rester blottats. I allmänhet återstå murarna blott till en halv à en meters höjd. På ett ställe är höjden dock fyra meter, och där återstå ännu två ursprungliga fönster. I somliga partier äro däremot hela murarna bortförda, och endast grunden visar var de stått.

Klosterbyggnaderna gruppera sig som vanligt kring klostergården med dess korsgång. Söder om gården ligger kyrkan, i öster den långa, som innesluter de viktigaste rummen, i norr förmodligen matsalen, refectoriet, som ännu ej är utgrävt. Utanför korsgångens västra räcka, där converseernas avdelning borde ligga, finns ännu en gård blott delvis frilagd.

Klostergården – man tänker sig genast en grönskande plats, omsluten av rofyllda arkader, en vacker brunn med konstrikt smide och klängande rosor – men klostergården i Vreta hade inga arkader och en enkel liten bassäng i ett hörn i stället för brunn och planteringen ja den kan man åtminstone tänka sig så vacker man vill. Arkaderna äro ersatta med små fönster (c:a 25 cm. breda), som sitta glest strödda över murytan. Tre smala dörrar leder till gården från korsgången. Enkelt och kargt är Ingegärd Sverkersdotters kloster, som dock en gång var det berömdaste och rikaste av Sveriges nunnekloster.

I den östra längan ligger närmast kyrkan klostrets gamla sakristia. Pelaren, som uppburit valven, står ännu kvar.

Nästa rum är kapitelsalen. Två pelarbaser ligga kvar på sina ursprungliga platser. Rummet har varit täckt med sex lågt sittande korsvalv och fick ljus från 3 smala fönster i östväggen. Dörren leder ut till korsgången. I denna sal hölls efter första morgongudstjänsten kapitel d. v. s. man föredrog några kapitel ur ordensstadgan och ur andaktsböcker. Botgörarna fingo framträda och lova bättring. Bestraffningar utfördes (genom gissling) och dagens arbete fördelades.

På tystnadsplikten höll man strängt. Det var absolut förbjudet att samtala både under arbete, måltider och vila. Om en nunna fick besök av anhöriga eller måste säga något till en av systrarna, kunde abbedissan ge särskilt tillstånd därtill. Samtalet skulle då föras i ett särskilt rum, som ligger intill kapitelsalen, det s. k. parlatoriet, ett litet rum, som varit täckt med två korsvalv och där hela fönsterväggen är bevarad. Här låg i ena hörnet en samling på omkring 550 små silvermynt från 1100-talet.

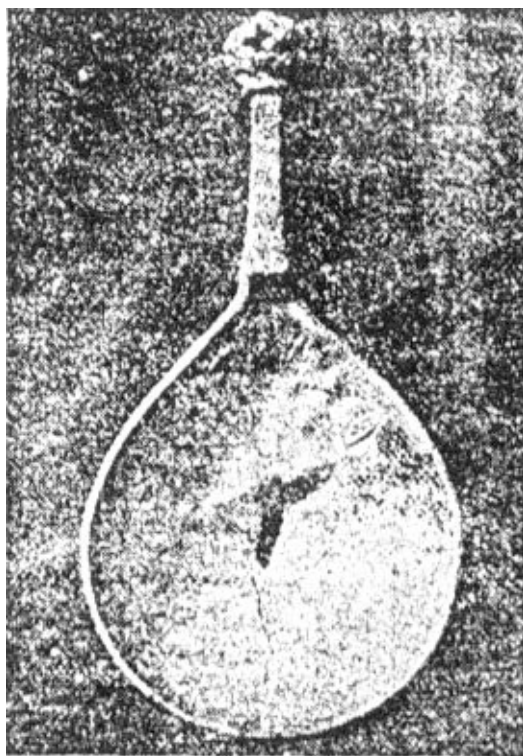
Nästa rum har förmodligen varit cellarium, förrådsrummet, som förestods av den nunna, som hade hand om provianteringen.

Över alla dessa rum sträckte sig i andra våningen dormitoriet, sovsalen gemensam för alla nunnorna, Förmodligen var den här liksom i andra cistercienserkloster täckt av ett stort tunnvalv. Nunnorna sovo här på sina hårda bäddar fullt påklädda för att genast vara färdiga då de väcktes till nattgudstjänsterna. Två trappor ledde hit upp, en från kyrkan, delvis bevarad och en från korsgången där de två nedersta nötta stegen finnas kvar. Dormitoriet fick ej ha fast eldstad men det är ju nästan otänkbart i våra nordliga trakter och man frestas att sätta den spisel, som finnes utanför cellariet, i förbindelse med uppvärmningen av sovsalen.

Norr om klostergården har förstörelsen drabbat hårdast. Här voro under 1600- och 1700-talen kyrkoherdarnas uthus inbyggda i klosterruinerna. Längst i nordväst ligger en fristående byggnad med finhuggen skråkantad sockellist. Golvet av kalkstenshällar är bevarat. I rummets mitt finnes ett stenkantat stolphål som antyder att rummet haft trätak. I ens hörnet finnes en avloppsledning som består av en väl huggen tratt som för ned till en urholkad sten med avlopp ut genom muren. Den lilla byggnaden rymmer ännu ett rum. Det är svårt att avgöra vartill den varit avsedd [det varit avsett]. Man kan gissa på matsalen men den [det] förefaller väl liten [litet] härför. Ett säkert svar på frågan kan ej ges förrän området öster om detta hus genomgrävts.

Söder därom löper en mur i öst-västlig riktning. Området omkring denna är som nämnt det mest förstörda. Ungefär mitt på denna mur finnas resterna av en spisel och man vill ju då tro, att antingen köket eller calefactoriet legat här, ty dessa rum voro de enda som finge ha fast eldstad i ett cisterciensiskt kloster. För det senare alternativet talar att en mängd sländtrissor anträffats just omkring denna spisel. Calefactoriet användes nämligen som arbetslokal, då årstiden hindrade arbete annorstädes. Dessa sländtrissor ge ju en aning om vad slags sysselsättning en nunna hade, när det ej var hennes vecka i köket.

Utom den egentliga klosterbyggnaden fanns på det tillhörande området åtskilliga ekonomibyggnader, av vilka ett spannmålmagasin står kvar, samt abbedissans bostad, sjukhus m. m. De vänta på kommande utgrävningar. Denna sommar har däremot en del av den mur, som omfattade hela klosterområdet, blottats, likaledes delar av den ursprungliga kyrkogårdsmuren.

*Sked av förgyllt silver från
1400-talet.*

De lösa fynden innehålla huvudsakligen krukskärvor från 1600- och 1700-talen och det är således under dessa århundraden som förstörelsen gått fram över klostret. Åtskilliga föremål från klostertiden ha dock anträffats, rester av en gotisk ljuskrona av järn, en gotisk silversked med genombruten förgylld knopp, överstycket till ett rökelsekarslock från 1100-talet av en typ som ej har något motstycke i landet, en utomordentligt vacker liten Petrusbild också den från 1100-talet, m. m.

ÖC 1920-09-13 (må) nr.212, sid. 3

Intressanta lämningar bragta i dagen i sommar [1920]

Utgrävningarna i klosterruinerna i Vreta Kloster, ha pågått hela sommaren och pågå ännu. Under förra året framgrävdes och konserverades grundmurarna till kapitelsalen och parlatoriet, över vilka dormitoriet en gång var förlagt på andra våningen. I år ha cellariets grundmurar och väggar ett stycke uppåt med välvda ingångar iståndsatts. Det mest intressanta, som i år kommit i dagen, är dock klostrets refektorium, vars grundmurar äro ganska tydligt bevarade. Man ser där ingångar, eldstad, avlopp för slaskvatten och ävenså finnes den murnisch i behåll, där den satt, som föreläste under måltiderna. I ett hörn är dock grundmuren genombruten av en under senare tid tillkommen byggnad med eldstad av tegel. – Hela det uppgrävda området företer en synnerligen stor rikedom på eldstäder. En del av dessa

äro från tiden före klostret, en del voro måhända i bruk under klostertiden och andra hava för olika ändamål, kanske endast tillfälligtvis använts efter klostrets nedrivande, kanske endast vid byk och dylikt. På ett ställe framgick tydligt att tjärbränning förekommit. Somliga eldstäder äro väl murade med sidohällar av kalksten.

Synnerligen gott om förrådsrum fanns vid klostret. Först och främst hade man det rätt så rymliga cellariet, men dessutom ha vid grävningarna framkommit icke mindre än fyra källare, som troligtvis alla varit välvda. Särskilt två av dem voro ganska stora. Naturligt är, att stora förrådsrum voro av behovet påkallade. Klostret i Vreta ägde ju icke mindre än åttio hemman, och avkastningen av dessa hemman, som gick till klostret, bestod ju helt och hållet av naturaprestationer.

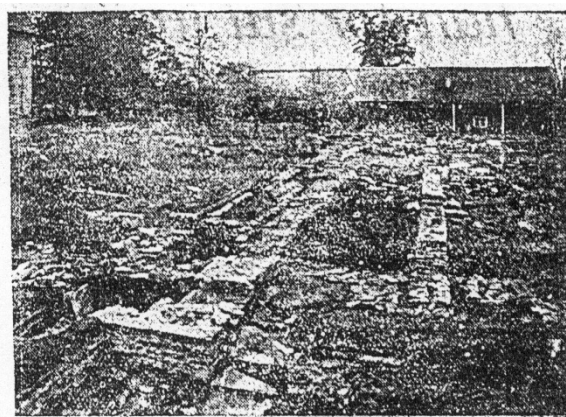
För övrigt framkommo vid utgrävningarna grundmurar i olika riktningar och av olika åldrar, den ene mången gång ovanpå den andra, och svårt är, och kanske knappast möjligt, att få klarhet i allt.

Som bekant stå utgrävningsarbetena under ledning av professor Sigurd Curman och kandidat Erik Lundberg och bekostas av enskilda personer.

ÖC 1920-12-24 (fr) nr. 300, sid. 7

Vackra fynd även i år [1920]. Klostrets historia kan nu läsas i dess ruiner.

För Ö. C. av arkitekten fil. kand. Erik Lundberg.

Ett parti av utgrävningarna. Den raka muren till höger är äldsta kyrkogårdsmuren.

Grävningarna i Vreta Kloster äro nu slut för året. Ännu en sommar måste arbetena fortgå innan de kunna definitivt avslutas. Så långt äro de i alla fall fortskridna att man kan våga ett försök att läsa klostrets historia i dess ruiner.

Liksom kyrkan så är också klostret tillkommet så småningom under tidernas lopp. När konung Karl Sverkersson år 1162 grundade Sveriges första nunnekloster och skänkte mark därtill i Vreta stod säkerligen redan då en kyrka sedan länge på platsen. Rester av denna ingå som bekant i den nuvarande kyrkans murar. Denna äldsta kyrka, vars utseende kan tämligen noga fastställas, låg på en mycket stor kyrkogård, som sträckte sig långt ut såväl i norr som i söder, ungefär så som man ännu kan se i Örberga. Kyrkogården var omgärdad med en vacker kalkstensmur uppförd med mycket stor omsorg. Det är i denna mur som på två olika ställen påträffats s. k. opus spicatum d. v. s. stenarna äro ställda på kant i lutande ställning i flera skift över varandra, ett murningssätt som har romerska anor och i kristen byggnadskonst finnes särskilt ofta i Lombardiets tegelkyrkor.

Den delen av kyrkogården som låg norr om kyrkan utsågs till byggnadsplats för klosteranläggningen, som nu begyntes efter vanligt cisterciensiskt program. Kyrkan fick ett stort nytt kor för att få avskild plats för nunnorna och i sammanhang med detta kor uppfördes en stor länga av huggen kalksten på kyrkans norra sida. Den innehöll klostrets viktigaste rum, kapitelsal, parlatorium, cellarium [(förrådsrum)] och dormitorium. Samtidigt tycks man ha uppfört refektoriet i nordöstra delen av byggnadsplatsen, utanför den omtalade kyrkogårdsmuren. Det är alldeles klart att detta endast var början till klosteranläggningen men härmed tycks man ha stannat. Övriga utrymmen ha varit uppförda i trä. Detta har nog också varit förhållandet med den äldsta korsgången, vars grund ännu delvis återstår.

Under sin första tid stod klostret alltså halvfärdigt och med provisoriska trähus inskjutna mellan de höga kalkstensmurarna. Den gamla kyrkogårdsmuren fick tydligen inom det bebyggda området stå kvar. Den fick väl tjäna till stöd åt de byggnader som voro nödvändiga för klosterlivet, men icke blivit utförda i fast material.

Länge kan klostret icke ha förblivit på detta vis. Elden härjade det hela, såsom ett tjockt sotlager utvisar, vilket breder sig över stora delar av den utgrävda platsen. Det var naturligtvis trähusen, som blevo värst åtgångna och man synes nu ha börjat bygga korsgången av sten. Föga återstår dock därav. Ett stort fristående hus uppfördes också, mellan refektoriet och kapitelsallängan. I detta hus inbyggdes ett stycke av den gamla kyrkogårdsmuren. Där finnes två stora eldstäder samt några underliga tvärmursanordningar som göra troligt att det avsetts som en ny refektorie- och köksbyggnad. Detta bestrykes också genom en välgjord avloppsledning, som börjar i närheten av den ena eldstaden. Väster om denna byggnad uppfördes ånyo trähus, stödjande sig mot kyrkogårdsmuren.

Västra utgrävningsområdet med medeltida trähusgrunder.

Dessa nybyggnader ha en tydlig nyttighetskaraktär, men efter dem följer en ny byggnadsivrig tid, då man inriktar sig på att göra klostergård och korsgång större och ståtligare. Man börjar t. o. m. anlägga ännu en gård med korsgång, bredvid den förra, men den synes aldrig ha blivit fullbordad. Denna byggnadsperiod är troligen samtidig med endera av kyrkans båda ombyggnader under tolvhundratalet, valvslagningarna i den ursprungliga kyrkan och i koret.

Efter denna tid uppstår så en hel liten koloni med trähus framför västra kyrkoingången och ånyo är elden lös och härjar allt brännbart. I detta brandlager ha påträffats flera av konung Albrekts brakteater. Efter denna brand regleras området väster om kyrkan. Klostret får en ny storslagen entré, en finhuggen kalkstensmur med tvenne dubbelportaler. Denna ingång leder till *klostret* ej till kyrkan, vilken liksom kyrkogården stänges från platsen framför klosteringången genom gråstensmurar. Allmänheten kunde komma in i kyrkans för den avsedda västra del genom portalerna mot kyrkogården. Klostrets ingång skiljes strängt från dessa, och nunnornas ingångar till kyrkan mynna i deras egen del av densamma, i koret.

Därmed är klostrets byggnadshistoria slut. Reformationen kom, och om än klostret icke upphäves förr än mot 1500-talets slut vidtog dock förfallet mycket snart. Av beskrivningar och bilder från 1600-talets slut och 1700-talets början veta vi att redan då låg allt utom kyrkan i ruiner. Av fynden att döma begagnades dock ännu östra flygelns välvda rum samt refektoriet på 1600-talet, tydligen såsom ekonomiutrymmen för prästgården. Att jämnandet med marken kunde gå så fort berodde nog mest på att sockenborna begagnade de präktiga murarna som stenbrott, då man skulle göra husgrunder eller lägga

golv. Dessutom bröts med nådigt tillstånd sten i ruinen då det Härlemanska tornet å Linköpings domkyrka skulle byggas. När den kom fram till sin bestämmelseort kunde den emellertid inte begagnas.

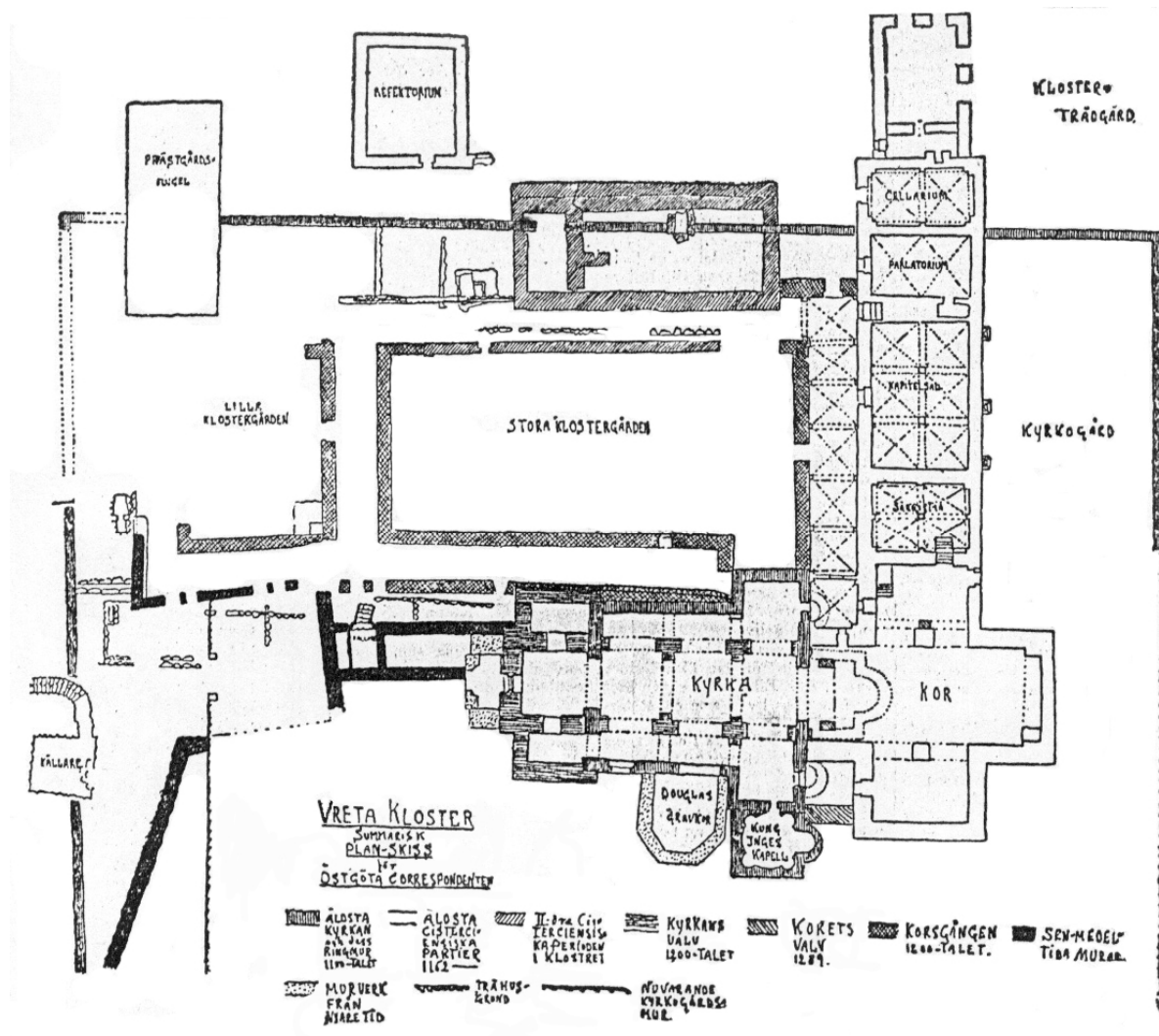
* * *

Årets utgrävningar ha gällt klostrets norra och västra delar, alltså det mest tilltrasslade. Båda områdena vore ju till största delen bebyggda med trähus. Och även efter klostrets upphävande har ett nytt trähus fått ersätta ett förfallet när så erfordrades. Under de husgrunder som hörde till den nuvarande prästgårdens hönshus, vedbod m. m. funnos sålunda icke mindre än sex äldre trähusgrunder, som i tur och ordning avlöst varandra. De tre äldsta härrörde från medeltiden, de övriga äro svårare att närmare bestämma. Sex på varandra följande trähusgrupper funnos även på västra området, som f. ö. i motsats till resten av grävningplatsen har varit synnerligen rikt på lösa fynd. Stora mängder av mynt från såväl medeltid som nyare tid hava påträffats här liksom också rester av höga smala 8-kantiga glasbägare, medeltidskeramik m. m.

En stor källare med präktig stentrappa om 13 steg doldes även under marken framför västra kyrkogårdsgrindarna. Sista fyndet för året utgjordes av en ovanligt välbyggd trähusgrund i detta områdes djupaste lager. Den är c:a ½ m. hög, väl murad utåt samt inom murarna fylld upptill golvnivån med sten och lera. Rester av golvet fanns också, små kalkstensflisor omsorgsfullt lagda i lera. Husets eldstad är helt och hållet nedsänkt i detta golv. Den utgöres av själva eldstaden samt ett litet rum därintill förmodligen för att samla upp askan i.

Bland de lösa fynden finnes visserligen ingenting jämförligt med de förut funna dyrgriparna, men dock mängder av små beslag, söljor, spännen m. m. för det mesta senmedeltida saker med denna underliga gotiska stilkänsla, som smittar varje minsta detalj med sin lidelsefulla form. Det dyrbaraste om också icke det vackraste av dessa fynd är en guldring, som hittades en av de sista dagarna grävningar pågingo.

Vid arbetets början i år tycktes det som om det mest betydelsefulla redan vore undangjort föregående år och att nu återstodo endast kompletteringsarbeten och konservering. Till att börja med föreföllo alla dessa trähusgrunder som ett hopplöst virrvarr och det är egentligen först den sista månadens arbete som har bringat klarhet och reda i klostrets historia, liksom också då de vackraste fynden gjorts.

Det är nu femte året grävningarna i Vreta Kloster pågått. Även nästa år måste de fortsätta för att nå slutet. Utsikterna äro dock icke så ljusa i ekonomiskt avseende. Vid arbetets början i år funnos icke mycket penningar i grävningskassan, men det beslöts att dock fortsätta i förlitan på östgötarnas intresse för saken, vilket möjliggjordes genom att kassaförvaltaren i kommissionen för kyrkans restaurering, disponent O[lof] G[erman] Svensson i Ljungsbro, lovade förskottera de nödiga penningmedlen. Föregående års grävningar ha bekostats av kapten Henric Westman, disponent O. G. Svensson och professor Sigurd Curman.

Det är att hoppas att östgötarna skola behjärta det goda ändamålet och hjälpa att bringa företaget i hamn, isynnerhet som det är den enda klosteranläggningen i vårt land som undersökts så fullständigt. De resultat som vunnits äro ju redan mycket betydelsefulla för svensk kulturhistoria och ännu återstår åtskilligt att finna.

(Eftertryck förbjudes.)

[Kommentar:

Brakteat: Medeltida mynt av tunt metallbleck, präglad så att bilden är upphöjd på ena sidan och nersänkt på den andra]

En 400 meter lång vattenledning har anträffats [1923].

Under de fortsatta grävningarna å det gamla klosterområdet vid Vreta Klosters kyrka har d:r E[rik] Lundberg gjort ett nytt mycket intressant fynd. Han har nämligen – enligt vad Östgöta Correspondenten inhämtat – funnit en gammal underjordisk vattenledning. Den har tydligtvis byggts på 1100-talet av kalksten. Ledningen ligger på ett djup av två meter och har en längd av 400 meter. Efter allt att döma har den tillfört klostret rinnande vatten från nuvarande Kvarnbäcken.

Vattenledningen, som alltså runnit in under klostret, har i ett av klosterrummen passerat genom en cistern, som varit två meter lång och en meter bred. Cisternen har varit nedgrävd i en fördjupning, och dit ned ha lett tvenne trappor. Vidare har vattenledningen fortsatt ut till en brunn utanför det egentliga klosterområdet.

Stenmuseet.

ÖC 1914-10-09 (fr) nr 234, sid. 2, Länet och stiftet

Klosterhuset vid Vreta klosters kyrka.

Sedan riksdagen såsom villkor för utgående af statsbidrag för utförande af nödiga reparationsarbeten å det i Vreta Klosters kyrkas närhet belägna klosterhuset fästast föreskrift därom, att underhållsskyldigheten af ifrågavarande byggnad för framtiden skulle tillkomma vederbörande församlingar, har k. m:t genom länsstyrelsen infordrat yttrande af Vreta Klosters och Stjärnorps församlingar, huruvida de äro villiga ikläda sig ofvanberörda villkor.

I och för öfvervägande huruvida reparationsarbetena å klosterhuset må kunna utan uppskof påbörjas, har k. m:t likaledes anbefallt länsstyrelsen att inhämta yttrande från Vreta Klosters församling, huruvida den är villig afsäga sig den rätt, som till äfventyrs kan tillkomma församlingen med afseende å den mark, hvarå klosterhuset är uppfördt.

ÖC 1915-02-10 (on) nr 33, sid. 4

Användandet av Vreta gamla klosterhus.

(Från vår korrespondent.)

Vitterhetsakademien och öfverintendentsämbetet ha i gemensamt afgifvet utlåtande hemställt, att vissa villkor, som uppställts af Vreta Klosters församling för att denna i framtiden skall svara för underhållet af det gamla klosterhuset måtte godtagas af statsverket. Äfven tillstyrka ämbetsverken, att församlingen bör använda klosterhuset till församlingssal, kommunalrum eller dylikt under villkor att byggnaden ej i någon mån förändras.

ÖC 1915-03-22 (må) nr 67, sid. 3, Länet och stiftet

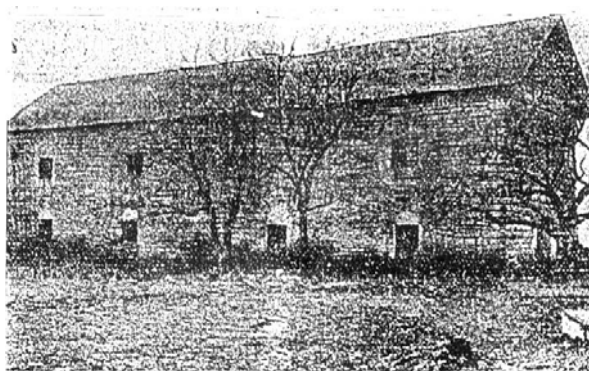
Restaureringen af Vreta klosterhus.

I lördags aflämnades k. prop. om utbetalandet af det för år 1915 anvisade anslaget å 10.000 kr. för restaurering af det s.k. klosterhuset i Vreta Klosters församling på villkor, att församlingen för framtiden åtager sig klosterhusets underhåll.

ÖC 1915-05-22 (lö) nr. 116B, sid. 2

3. Klosterhuset.

Anteckningar för Östg. Corresp. af O[skar] Klockhoff.

Klosterhuset.

Invid Vreta Klosters kyrka ligger en kalkstensbyggnad, som sedan gammalt går under benämningen *klosterhuset*. Detta är beläget väster om kyrkan på omkring 70 å 80 meters afstånd från kyrkogårdens ringmur samt är skildt från densamma dels genom kyrkogårdens förgård, dels genom ett stycke af prästgårdens trädgård. Men en gång låg det inom klosterområdet med sin västra gavel inbyggd i klostermuren. Det tillhörde alltså från början ett af de för klostrets behof uppförda byggnaderna. Men detta är också allt, som man om detsamma med säkerhet vet. Byggnaden har ursprungligen varit försedd med fönster – 2 rader på östra sidan och en rad upptill å den västra eller den sida, som vatte utåt från klosterområdet. Af dessa fönster äro ännu infattningar och nischer kvar, men öppningarne äro igenmurade utom fyrkanter, som äro försedda med luckor. Träda vi in i huset, så finna vi det genom ett på bjälkar hvilande trägolf deladt i två våningar, men denna anordning är från mycket sen tid, tillkommen, då det börjat användas till sädesmagasin. Tänka vi detta golf borttaget, så utgöres det inre af två från hvarandra genom en tjock mur skilda afdelningar, som dock medelst en dörröppning äro förenade. Taken i de två rummen äro hvälfda. Denna husets inre anordning gör det ytterligt svårt att afgöra, hvartill det från början varit använt. Mest likna rummen med sina hvalf bönkapell, men hvarför tvänne sådana – utom kyrkan – voro behöfliga, är oklart. Man kan ock gissa på härbärgen för vägfarande, men däremot talar det kapelliknande byggnadssättet. Frågan om den ursprungliga användningen måste därför lämnas öppen.

Angående tiden för byggnadens uppförande är också intet med visshet känt, men byggnadssättet häntyder på dess tillkomst samtidigt med klosterkyrkans korparti, hvilket härleder sig från förra hälften af 1200-talet. Detta s.k. klosterhus är en af de få byggnader – utom kyrkor – från så tidig del af

medeltiden, hvilka blifvit bibehållna under tak. Det måste därför betraktas såsom synnerligen intressant ur kulturhistorisk synpunkt och som ett oersättligt minne från längesedan gångna tiders lif. Riksdagen har också vid beviljandet av sitt anslag till restaurering av Vreta Klosters kyrka visat sig dela denna uppfattning genom att beträffande villkoret för anslaget utgående särskildt framhålla, att föreskrift borde af k.m:t meddelas därom, att klosterhuset icke finge användas till ändamål, hvaraf det kunde taga skada. Vikten af byggnadens vidmakthållande i värdigt skick synes alltså vara till fullo ådagalagd. Vederbörande myndigheter hafva framhållit, att en omfattande reparation är oundgänglig, om klosterhuset ej skall alldeles förfalla. Den västra långväggen är i synnerhet i behof av reparation. Genom isupplag, som en arrendator af prästgården haft i byggnaden, och däraf förorsakadt vattenflöde har grunden undergräfts och nämnda vägg kommit i rörelse utåt. Följden har blifvit, att nordligaste hvalfvet instörtat. Denna vägg och detta hvalf måste således ombyggas. Huru långt i öfrigt restaureringen kan utsträckas, beror på tillgångarne. Att nu tänka på en fullständig restaurering med återställande af långväggarnes ursprungliga skick kan nog på grund af ekonomiska hinder ej komma i fråga.

Angående äganderätten till klosterhuset med dess tomt har utredning verkställts men utan något bestämdt resultat. Då klostret indrogs till staten af Gustaf I, så följde naturligtvis hela klosterområdet med alla dess byggnader med. Men då klosterhusets tomt ligger inom eller invid prästgårdens område, så kan man möjligen däraf draga den slutsatsen, att det med tomt lämnades åt kyrkoherden att användas för hans behof. Men under tidernas lopp har det visat sig, att än församlingen, än staten ansett sig hafva disponeringsrätten till detsamma, allteftersom den ena eller andra haft behof af byggnaden. Vid den år 1722 den 16 aug. förrättade biskopsvisitationen åtog sig socknemännen att nästinstundande vinter reparera det gamla förfallna stenhuset norr (rättare: väster) om kyrkan med tak och laga hvalfvet; och skulle slättborna därtill förskjuta halm och skogsborna bjälkar. Detta skulle de nog ej beslutat, om de ej användt detsamma, troligen till sädesmagasin. I början av 1800-talet, då Göta kanal byggdes, togs det i besittning av staten, som använde det dels till kronomagasin, dels till materialbod. Efter kanalens fullbordan öfvergafs det af staten och togs då åter i besittning af församlingarne, som sedan dess låtit kyrkoherden använda det till sädesmagasin, och därför ock för en del år sedan försett det med tak af spån, som kostade kr. 557:38. Det var då ännu försedt med halmtak.

Äfven om byggnaden skulle anses tillhöra staten, hafva såväl vitterhetsakademien som öfverintendentsämbetet ansett, att den bäst bevarades, om den fortfarande finge af församlingarne användas för ett praktiskt ändamål, under förutsättning, att den ej förändrades eller brukades till sådant ändamål, att byggnaden därigenom utsattes för skada. Församlingarne hafva ock förbundet sig att, om de fingo disponera huset, ställa sig till efterrättelse de erinringar angående dess vidmakthållande, som meddelades, för så vidt dessa ej gingo ut på några vidlyftigare reparationer. Tillika hafva de erinrat om, att huset nu varit en grushög, om de ej hållit det under tak.

På grund af den utredning, som verkställts, aflät k. m:t till sommarriksdagen 1914 proposition att för nödiga reparationsarbeten anvisa på extra stat för år 1915 ett belopp af 10.000 kr. Denna k. m:ts proposition blef af statsutskottet tillstyrkt under villkor, att församlingarna åtog sig husets underhåll, och utskottets hemställan blef af riksdagen bifallen. Då frågan om villkoren hänsköts till församlingarne, anfördes af dessa, att de, förutsatt att de fingo disponera byggnaden, åtog sig dess underhåll, men att däri ej låge någon förbindelse att ansvara för *större* reparationer, t. ex. nytt tak, grundens förstärkning m. m.

Då församlingarna alltså icke utan vidare kunde åtaga sig det af riksdagen uppställda villkoret, ansåg k. m:t, att frågan kommit i det läge, att den åter borde hänskjutas till riksdagen, och har genom ny proposition hemställt, att riksdagen ville behjarta det berättigade i församlingarnes förbehåll och låta det beslutade anslaget utgå.

Såsom var att hoppas, har riksdagen nu bifallit k. m:ts proposition i hufvudsak med de af församlingarne uppställda villkoren. Klosterhusets restaurering kommer att ske samtidigt med kyrkans, emedan sakkunnig arbetsledare då finnes att tillgå.

Restaureringen af Vreta klosterhus.

Arbetet afslutadt för året.

[.....]

Vid sidan af kyrkobygget, men såsom ett därifrån alldeles skildt företag, har restaureringen af det gamla s. k. klosterhuset väster om kyrkan försiggått. Den mycket skadade västra väggen af detsamma har nedrivits och sedan grunden blifvit förstärkt, dess återuppbyggande påbörjats. Äfven detta arbete, hvartill k. m:t och riksdag anslagit 10.000 kr., kommer att fortsättas nästa år.

O. Klockhoff

ÖC 1917-01-29 (må) nr 23, sid. 3

Klosterhuset i Vreta kloster.

K. m:t har – enligt vad vår stockholmskorrespondent inhämtat – anslagit ett belopp av 3.000 kr. för beläggande med handkluvan spån av yttertaket å det s. k. klosterhuset i Vreta klosters församling.

- Överintendentsämbetet har anmodat hr Henning Björkman att såsom kronans ombud närvara vid utsyning å kronodomänen Styvringe och lägenheten Ängsstugan under Linköpings domprostboställe av sammanlagt 130 ekar, som skola användas för iståndsättande av klosterhuset.

ÖC 1926-07-22 (to) nr. 166, sid. 3

Klosterhuset i Vreta blir museum.

Skall inrymma värdefulla klosterfynd. Anslag på 6.000 kr. begäres.

Såsom sista led i det renoveringsarbete, som under ledning av riksantikvarien professor S[igurd] Curman sedan år 1915 pågått vid Vreta Kloster ingår en del konserverings- och planteringsarbeten i Pergolan och gamla klosterhusets omändring till museum.

Arbetet i Pergolan avser i första rummet att de växter som utgått skola ersättas med nya och soffor placeras i gångarna till turisternas bekvämlighet. En del av köksruinen kommer även att taktäckas, så att den kan stå sig mot påfrestningar av väder och vind.

Arbetet med klosterhusets restaurering och omändring till museum har fortskridit ganska långt. Man har bl.a. vid ena gaveln rekonstruerat en valvbåge och ett fönster ur kyrkomuren. Den ursprungliga kyrkans taktäckning synes ha varit taktegelliktt lagda gråstenar och i den ena väggen i museet ämnar man nu mura upp ett dylikt brottstycke av taket. Hittills har man hittat en hel del stenar ur fönster och dörrbågar och man har nu ett par lårar fulla med arbetade stenskrivor från klosterbyggnaden. Vidare finnas kammar, sländtrissor och dylikt sedan medeltiden. Otaliga fynd göras fortfarande av fingerborgar m. m., härrörande från nunnornas arbete. Man har även funnit dräktdelar och smycken, vilka emellertid alla förvaras i Statens kulturhistoriska museum i Stockholm.

Förslag har framlagts att behandlas vid söndagens kyrkostämma om anslag av 6.000 kr. att utgå ur klostrets visningskassa.

ÖC 1926-07-27 (ti) nr. 170, sid. 2

Klostermuseet i Vreta blir verklighet.

Kyrkostämman beviljar det äskade anslaget på 6.000 kronor.

Planerna på anordnande av ett klostermuseum vid Vreta Kloster, för vilka tidigare redogjorts ha nu kommit ett steg närmare sitt förvekligande. Kyrkostämman beviljade nämligen på söndagen det äskade anslaget på 6.000 kr. och riksantikvarien, professor S[igurd] Curman, vilken haft restaurationsarbetet om hand, meddelade, att han för sin del själv åtog sig anskaffandet av 4.000 kr., vadan alltså ett belopp av 10.000 kr. utom vad som finnes kvar av byggnadsanslaget ställes till museets förfogande.

Stämman beslöt samtidigt uttala ett tack till riksantikvarien för såväl hans nitiska och värdefulla arbete vid restaureringen som ock hans visade intresse och omtanke för museitankens förvekligande.

Kyrkogården

ÖC 1915-11-20 (lö) nr. 270, sid. 6

Kyrkogårdskonst

Om kyrkogårdskonst och i samband därmed om sitt förslag till utvidgning af Vreta Klosters kyrkogård höll arkitekten Erik Fant, kontrollant vid kyrkorestaureringen, ett föredrag i kyrkskolan i onsdags kväll. Arkitekten började med att konstatera, att kyrkogårdarna under senaste årtiondena skötts på ett allt annat än tillfredsställande sätt, en anmärkning, som naturligtvis gällde den uppkomna tidssmaken. Kyrkogårdarna hafva mestadels blifvit små ökenartade fält indelade som ett schackbräde, med hvarje ruta skrikande på sin melodi. En graf bör ej vara en grusplan utan en väl vårdad gräsmatta, som ock bör få smyga sig upp efter grafkullens sluttande kanter. Kullen bör ej vara hög utan ge intryck af, att den döde verkligen ligger nere i jorden och ej uppe i kullen. Hvarje inhägnad, vare sig af sten eller staket, är olämplig och stör tanken om allas likhet efter döden. Graffälten bör ej vara stora utan smärre och de olika afdelningarna hållas ihop till ett konstnärligt helt. En ledande vilja bör få göra sig gällande vid ordnandet af det hela. All växtlighet, såväl häckar som gräsmattor, bör planteras och skötas af en myndighet, om därför ej den personliga vården helt bör undanskjutas. Serier af grafvar böra anordnas med samma storlek och samma material af vårdar. En vård, som skall uppsättas, bör godkännas af vederbörande före uppsättningen.

Beträffande vårdarna har industrialismen tagit bort den gamla goda handverkstraditionen. En vårds värde ligger ej i dess kostnad utan i dess anpassning till traktens karakteristika. Hvarje plats har sin karaktär i fråga om tillgången på materiel. Vår plats har sin kalkstenstillgång. Formen bör anpassa sig till materialet. Rörande formen talade arkitekten om våldförande på materialet, på hvilket stenkorsen äro slående typer. Inga slipade eller polerade ytor. Dessa stör lugnet. Icke heller hvita af marmor. De lämpligaste vårdarna här äro de af kalksten och som ställa sig mycket billiga samt enkla och smakfulla af järn och trä, på hvilka visades ritningar. Härefter genomgicks förslaget till utvidgning af Vreta Klosters kyrkogård, ett förslag, som i sin smakfulla anordning torde blifva det första i landsorten i hela vårt land.

ÖC 1915-12-14 (ti) nr. 290, sid. 3

Kyrkogården förfallen

[.....]

Då Vreta klosterkyrka framstår i sin nya gestalt är det nödvändigt, att den erhåller en tilltalande omgivning. Men kyrkogården befinner sig i ett ganska förfallet skick. Detta har och [ock] församlingen insett och därför låtit uppgöra förslag till dess iordningställande och utvidgande. Då detta skall komma att kräva betydande kostnader, kanske 5.000 kr., kommer församlingens ekonomiska bärkraft att bli till ytterlighet ansträngd.

[.....]

O. Klockhoff

ÖC 1917-02-22 (to) nr 44, sid. 2

Utvidgningen av Vreta klosters kyrkogård.

Linköpings domkapitel har – enligt vad Ö. C. erfarit – förklarat sig icke hava något arr erinra mot Vreta Klosters församlings ansökan om tillstånd till avsöndring av ett område från församlingens kyrkoherdeboställe, avsett för utvidgning av kyrkogården.

ÖC 1917-10-18 (to) nr. 244, sid. 3.

Jätteben på Vreta klosters kyrkogård

Ett apropos till kyrkans återöppnande.

Då Vreta gamla kyrka på söndag skall åter öppnas efter sin storartade restauration, är det ej ur vägen att erinra om de fynd av jättelika människoben, som på 1700-talet gjordes i därvarande kyrkogård, varför redogöres i en berättelse till Vetenskapsakademien som inlämnades av dåvarande prostens därstädes, Tiburtz Tiburtius [(1706-1787)], och är tryckt i dess handlingar för år 1766. Prostens uppsats har titeln ”Berättelse om ovanligt stora människoben, som blifvit funna på Vreta Klosters kyrkogård”.

Jag citerar här nedan några excerpter ur denna berättelse, som innehåller kvintessensen av de märkliga iakttagelserna.

På 2 alnars djup funnos stenkistor, bestående av täljda kalkstenschällar, hopfästade med ganska vitt bruk, i vilka lågo människoben av vanlig människostorlek. På 4 alnars djup mötte sand. Vi stannade i förundran, då vi fingo se en sträcka av människoben uti sanden efter hela gravens längd, och kistan var beställd något längre än kroppen.

Därför lät jag göra graven ovanligt lång. Vid gravens västra kant låg huvudskallen med sina stora käkar ? å armpipor väl långa, med en hop ansenliga revben, sedan lårbenen och åt östra ändan benpiporna med skenbenen, som ändå sträckte sig något in i jorden vid gravens ände, att de måste utdragas.

Lårbenens längd är 23 tum, benpiporna 18 tum. Nedersta benet av ryggraden är 5 tum högt och 5 tum bredt.

Skallen var vid andra uppgrävningen krossad.”

Till denna sakliga berättelse, om det intressanta fyndet fogar författaren några historiska kommentarer:

”Enligt Snorre Sturlasson voro jättar icke sällsynta i kung Inge Holstenssons (död 1133) tid. Om hans farbroder Inge Stenkilsson säges, att han varit större och starkare till kroppskrafter än någon i hans tid. Hans syskonbarn Ragvald Knaphöfding lärer för samma orsak blivit kallad Jättekung.”

Dylika jätteben skola enligt samme sagesman även vara funna på Linköpings kyrkogård.

Åt läsaren själv överlämnas besväret att reducera de gamla måtten till nya, varvid är att märka, att tum här är verktum, varav 12 gingo på foten.

J. E-n.

ÖC 1921-12-13 (ti) nr. 288, sid. 7

Kyrkogård, kalkstensmur & uppfartsväg

Extra kyrkostämma med Vreta Klosters församling hölls i söndags för att vidtaga åtgärder mot arbetslösheten.

För beredande av arbete beslöts att företaga avschaktning av den från klosterområdet till åkern norr om nya kyrkogården utfraktade jorden antingen som påfyllning på gamla kyrkogården å vissa platser eller ock att utschakta den jämt över hela åkern. Det beslöts också att lägga kalkstensmur från ingången till nya kyrkogården vid vägkorset och utefter landsvägen till kontorsbostaden. Ävenså skall den vid klostermagasinet södra gavel påbörjade granitstenmuren fortsättas österut i vinkel mot kyrkogårdsmuren. Den lilla nunnekyrkogården strax utanför sakristiebyggnaden skall också omgärdas med kalkstensmur, och där skall beredas en inkörsväg till kyrkogården, den enda väg, på vilken grus kan införas på kyrkogården. Slutligen skall ock grunden till den gamla ringmuren kring klosterområdet väster och norr om kyrkoherdens trädgård blottas.

Till alla dessa utgifter beslöts uppdraga åt kyrkorådet att i Gullbergs härads sparbank upptaga ett lån av 20.000 kr. tillsvidare.

Slutligen upptogs till behandling ett av professor S[igurd] Curman väckt förslag om prästgårdsalléns och uppfartsvägens till kyrkan och prästgården fortsättning rätt ned över gårdet till den nyanlagda vägen från Bergs vägkors till Vreta Klosters station, så att uppfartsvägen från stationshållet till kyrkan ej bleve så krokig. Enär i den frågan olika meningar voro rådande, måste den avgöras genom votering, varvid stämman med 31 röster mot 7 beslöt att hos vederbörande myndigheter gå i författning om vägens byggande.

Skulle trots allt ej tillräckliga arbeten kunna uppletas, så ha kommunalfullmäktige anslagit 5.000 kr. att av kommunalnämnden användas i enlighet med k. förordningen den 22 okt. 1920 att tillsammans med högsta möjliga statsbidrag direkt utdelas.

ÖC 1925-05-26 (ti) nr. 119, sid. 7.

Kalkstensmur

Ordinarie kyrkostämma med Vreta Klosters församling hölls i söndags, varvid revisorernas berättelse över granskningen av under kyrkostämmans inseende stående kassor och räkenskaper upplästes, och full och tacksam ansvarsfrihet beviljades kyrkorådet, skolrådet och kassaförvaltaren.

[.....]

På förslag av riksantikvarien prof. S[igurd] Curman hade kyrkorådet föreslagit uppläggande av en kalkstensmur utefter västra gränsen av kyrkotorget väster om kyrkan. Stämman beslöt, att muren i frå-

ga, skall under innevarande år uppbyggas, dock att med arbetet skall anstå till kommande höst, då arbetslöshet torde göra sig gällande. Medel till murens uppläggande skall tagas ur kyrkovisningskassan.

På kyrkorådets förslag anslogs 550 kronor till möblering av församlingssystemens bostad, och beslöts, att församlingen skall åt församlingssystemen anskaffa cykel. [.....]

ÖC 1925-06-08 (må) nr. 129, sid. 4.

Kyrkoherde Krantz' gravvård avtäckt.

Genom subskription inom Vreta Klosters och Stjärnorps församlingar har anskaffats medel till en gravvård å kyrkoherde G[ustaf] A[dolf] Krantz' grav på Vreta Klosters kyrkogård. Denna gravvård avtäcktes i går omedelbart före högmässan, som för avtäckningens skull var gemensam för båda församlingarna. Ett stort antal pastoratsbor samt kyrkoherde Krantz' närmaste anhöriga hade kl. 11 infunnit sig vid familjegraven. Först sjöngs ps. 484 v. 1-4 [Så skön går morgonstjärnan fram], varefter ett varmhjärtat och högstämt tal hölls av kyrkoherden Sixten Dahlquist, som talade om det ljusa minne kyrkoherde Krantz lämnat efter sig i de båda församlingarna. Den framlidnes svåger, överläraren Martin Gustafsson i Norrköping, framträdde därpå och framförde de anhörigas tack för många uttryck för kärleksfull omvårdnad om den framlidnes minne, varom icke minst dagens högtidlighet bar vittne. Därpå sjöngs tvenne sånger av en kvartett ur Kyrkosångens vänners manskör, varefter de församlade ordnade sig i procession, och med de tjänstgörande prästerna i teten [täten] samt under sjungande av ps. 500, v. 4-5 [O min själ, du skall dig svinga], intågade i kyrkan till högmässan. Därvid predikade kyrkoherde [David] Glimborg från Skeda [(1889-1968)] och solosång utfördes av läraren Albin Andersson i Bankekind.

Prästgården

ÖC 1921-08-25 (to) nr 194, sid. 5

Källare & brunn

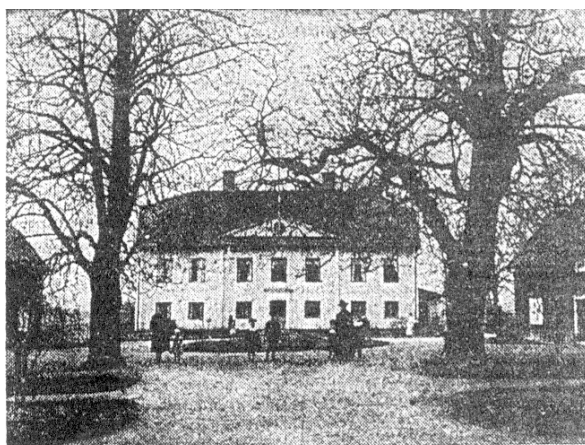
Gemensam kyrkostämma med Vreta Kloster och Stjärnorps församlingar hölls i Vreta klosters kommunalrum den 23 dennes.

Först beslutades om att verkställa en del reparationer av källaren vid kyrkoherdebostället, samt att gräva en ny brunn för anskaffande av vatten till prästgården. Åt hr E. R. Wörn i Berg uppdrogs att gräva brunnen och förse den med cementrör och pump.

Därefter behandlades frågan om ett lönetillägg av 1.200 kr, åt komministern i Stjärnorps. Frågan föranledde en rätt livlig diskussion, ...

ÖC 1923-06-09 (lö) nr 131, sid. 6

Vreta kloster och Ekbacken.

*Vreta Klosters gamla vackra prästgård, med årtalel 1791
över portalen.*

Under mitt arbete för föreningen för Östergötlands barn har jag ofta kommit i tillfälle att besöka landsbygdens prästgårdar. Det är nämligen så, att intresset för hjälpverksamhet för barnen från början varit livlig bland våra präster, och med stor beredvillighet ha de upplåtit sina kyrkor till föredrag och i sina hem visat gästfrihet mot dem som arbeta för Östergötlands barn.

Dyligt allmänintresse måste väcka beundran när man betänker under vilka svåra ekonomiska förhållanden som våra präster och deras familjer ofta leva och hur avskilda de i många fall varit från de nya formerna för offentlig hjälpverksamhet. Här kan man spåra traditionens makt, något av den ställning och den betydelse prästhemmen genom århundraden haft och ännu söka att bevara. Under sjukdom och nödår har folket vant sig vid att få hjälp i prästgården, och till prästen ha de män och kvinnor med framgång vädjat, som sökt stöd för nya former av hjälpverksamhet.

Det är lätt att inse vad dylika hem betyda för omgivningen. Därför måste man med vemod se på följderna av den 1910 beslutade och under nyss förflutna år i det närmaste inom Östergötland genomförda nya prästlönelagen. Endast i Linköpings stift ha genom denna lags tillämpning nära hälften av hela antalet befintliga prästgårdar kommit ur bruk. Invid kyrkorna stå nu många gamla vackra boställen, som förut varit socknens kulturhårdar, utlämnade till representanter för rent praktiska yrken.

Den vandalisering som rent byggnadshistoriskt sett måste bli en följd av den nya boställsordningen och den därmed sammanhängande lönerregleringen har, som bekant, i görligaste mån neutraliserats genom den vetenskapliga undersökning av landets prästgårdar, som för ett par år sedan igångsatts på initiativ av Nordiska museet. Man gör uppmätningar och tar fotografier, man studerar byggnadshistoria och jorddelning. För Östergötland pågår en dylik undersökning, ledd av kandidat Gösta Selling och fil. lic. Erik Lundberg. Amanuensen vid Nordiska museet Sigurd Wallin har i en artikel i tidskrift för Hembygdsvård framhållit vikten av att materialet till denna undersökning blir så rikhaltigt som möjligt. Av de frågeformulär som för några år sedan från Nordiska museet utsändes till alla prästboställen, ha blott något över hälften blivit besvarade. Svårigheterna med och kostnaderna för detta arbete äro också av lätt insedda skäl, mycket stora. Kunde dessa rader i någon mån öka intresset för det planerade arbetet om våra prästgårdar, vore ett viktigt mål vunnet.

Märkligt är det resultat man redan kommit till i fråga om Vreta Klosters prästgård. Den ingår ju i ett berömt historiskt byggnadskomplex, vars historia här ej behöver påpekas. Regleringen hotade emellertid att bli ödesdiger för gården, men genom dåvarande professor [Sigurd] Curmans ingripande löstes frågan på ett lyckligt sätt. Sigurd Wallin meddelar i sin artikel några resultat av de gjorda undersökningarna. Det finnes nämligen redan detaljerade uppgifter om gårdens byggnader alltifrån 1500-talet. Enligt gamla kartor skulle prästgårdens manbyggnad på 1600-talets mitt legat framför kyrkans västra gavel. Ungefär ett århundrade därefter nybyggdes kyrkoherdegården längre norrut med böningshus i en våning. Denna manbyggnad fick sitt nuvarande utseende först under 1780-talet, då den

utvidgades och påbyggdes med en våning av biskop J[akob Axelsson] Lindblom [(1746-1819)], som fått den till prebende av Gustav III.

Vreta Klosters prästgård är en herrgårdsliknande byggnad med sitt brutna tak, sina vitrappade väggytor och höga fönster. Beundrad och känd är den också av de flesta östgötar, av alla som med stolthet och vördnad besökt den klosterkyrka, där så många av våra gamla historiska minnen finnas bevarade.

Till de senare årens Vretabesök knyter sig intrycket av den nyligen avlidne kyrkoherde [Gustaf Adolf] Krantz' [(+1925)] stora gästfrihet och älskvärda, instruktiva ciceronskap. Det är också han som satt sin prägel på prästgården sådan den nu framstår efter reparationen 1912. Var man frusen efter en bilfärd, kändes det gott att bli "avpälsad" i den ljusa, varma hallen och sedan ledsagad upp till den stora gula salongen. Detta vackra rum hade på företrädarens, prosten Stenhammars, tid varit delat i två rum – sängkammare och gästrum – men den stora representationskyldighet, som följer med denna östgötabygdens förmästa prästgård, gjorde att utrymmet behövde ökas. Innanför den ganska stora matsalen ligger ett litet förmak, möblerat i vitt. Sängkammaren med sin ljusa björkmöbel och den hemtrevliga övre hallen ha utsikt åt gårdssidan med de två röda flyglarna och de höga träden i bakgrunden. I vindsvåningen finnes ett gästrum, där man ännu om nätterna kan få höra en gråtande nunna berätta om sitt barn, som dödats av en munk. På den rymliga vinden står en stor, gammaldags trävagg. "I den har jag vaggat alla mina barn", säger fru Krantz. Tio barn! En kvinnas stora, allvarliga livsgärning, uttalad i några få ord, vilka dock ge en gripande bild av ett sällsynt rikt och starkt människoliv.

Fru Krantz, prostens Stenhammars dotter, har alltid väckt min beundran, ej minst första gången jag såg henne. Det var en vinterkväll. Många gäster kommo från klosterkyrkan, där en säregen högtidlighet ägt rum – nedsättandet i gravkoret av de tre små kopparkistorna, som innehöllo de nyligen vetenskapligt undersökta, i kungagravarna funna skeletten av kung Inge den yngre, drottning Ulvhild och Magnus Nilsson [Nielsen]. Den gula salongen fylldes av gäster, som alla voro tacksamma över att ha fått komma till Vreta prästgård. I salen väntade ett dignande kaffebord, och på tröskeln stod värdinnan, älskvärt leende. Med underbar självbehärskning bar hon representationskyldigheterna, medan det minsta barnet låg i svår feber. Över henne och hennes man låg den där andliga förfiningen, som man omedvetet söker i prästgårdar och som man i Vreta får och fått i så hög grad.

I den västra flygeln hos änkeprostinnan Stenhammar gå timmarna under lyssnandet till hennes berättelser om "hur det var förr". Enligt traditionen är den nuvarande prästgården byggd på samma grund som de katolska andligas gamla boställe. Men långt förut skulle den södra delen av västra flygeln vara uppbyggd till boställe, emedan man då inte ville låta de första protestantiska prästerna bo på samma grund som de katolska begagnat. Numera innehåller den tre rum och ett stort kök jämte vindskammare. Rummen ge en stark stämning "från förr", och varje möbel tyckes vilja berätta sin saga. Men helst lyssnar man till fru Stenhammar, ty hennes framställningssätt inger en känsla av att det är lärdomsaristokraten, doktor Stenhammars fru, som talar. Men plötsligt går ett leende över hennes vänliga ansikte. Så kommer frågan, om jag skulle vilja se Ekbacken, komministerbostället, där hon bott de första åren som änka.

Över gårdsplanen utmed gårdenas dikeskanter går stigen upp till ekdungen på backkrönet. En underbar varm, torr luft darrar i solskenet, och utsikten är fri över slättens vita kyrkor, över Roxen, bort mot Linköpings domkyrka. Fru Stenhammar visar vägen. Hon älskar blommor och talar om de olika platser, där hon planterat grupper och vårdat de spirande skotten. Den lilla röda komministerbyggnaden, förr kallad Sutaregården, har blott fyra rum, vindsrum och kök, men hemtrevnaden från fordom tyckes ännu leva kvar.

Bland de komministrar, som haft sitt hem på Ekbacken, kvarstår pastor Aron Aronsson livligast i de äldres minnen. Anekdoterna vittna också om vilken originell personlighet han varit. Det var för övrigt under hans tid som det laga skiftet med Vreta Kloster kyrkoby verkställdes. I handlingarna från 1854 har beslutet om att komministerbostället skulle "utflytta åt västra sidan av [af] ägorne" gått i verkställighet. Förut hade bostället legat på den äng, där nu den nya arrendegården syns. Efter skiftet flyttades verkligen själva huvudbyggnaden, och enligt de på Ekbacken förvarade handlingarna, kostade nedtagningen av taket sex dagsverken, av brädfordringen två, av murarna femton, av stomme och inrede tjugo drängdagsverken och fem dagsverken av bygg- och murmästare. Bortföringen och uppsättningen ansågs kosta mycket arbete och pengar, i synnerhet tapetseringen, vilken betingade ett pris av 16 riksdaler. På samma sätt flyttades alla ekonomibyggnader, även bärbuskar, humlegård och tio

stycken fruktträd. För de oflyttbara fruktträden erhöll komminister Aronsson ersättning till 32 riksdaler banko stycket.

Av komministrarna i Vreta ha utom Aronsson, Lidrén, Boman, [Herman Larsson] Brilioth [*1847] och [Frans Oskar] Wågman [(1849-1913)] bott i det till Ekbacken flyttade bostället. Den siste blev kyrkoherde Krantz, vilken började sin verksamhet i Vreta som komminister 1897. Nu är Ekbackens och Sutaregårdens historia som prästgård avslutad. Under en driftig lantbrukares händer går det idylliska bostället andra öden till mötes.

I den blåa vårdagen avtecknar sig Vreta Klosters kyrka nyrestaurerad, men ej efter prosten [Tiburtz] Tiburtii sinne [(1706-1787)]. Denne 1700-talsprelat gjorde sig mycket besvär med att reparera och vitmena sin kyrka efter sin tids uppfattning om restaureringsarbete, vilket dock ej fullt senterades av Gustav III, som var närvarande vid invigningen. Om denne myndige prästman berättas i en nyligen till Linköpings stadsbibliotek skänkt brevsamling, hur han för att skaffa pengar till den yngste sonens ryska resa åkte i sin röda phaéton till Malfors och lånade mot pant av en silverbägare 360 daler, och av fru Kiellström på Brunby lånade han 400 daler. För dessa medel köptes åt sonen bland annat: mångfärgat sidentyg, kuddar, lakan, servietter, silverskedar, knivar, gafflar, tallrikar av silver och tenn. Han följde sonen till Norrköping, och där gav han honom som avskedsgåva ytterligare 32 daler. Utsikterna i Ryssland vid den tiden voro ej stora. Prosten Tiburtius fick också allt emellanåt hjälpa sin son med pengar innan denne vann löjtnantsgraden därute.

Det kunde vara mycket att berätta om de många bemärkta prästmännen som levat sitt liv i Vreta Klosters prästgård. Som pastoratet i många år varit prebende åt biskoparna, sammanfaller gårdens historia under långa tider med vårt stifts förnämsta mäns öden. Gustav III hade lovat Vreta kloster till prebende åt biskop [Uno] von Troil [(1746-1803)], vilken dock aldrig tillträdde det. Men ärkebiskop [Jakob Axelsson] Lindblom [(1746-1819)], som även fick det som prebende, vistades under sin biskopstid här långa tider i Vreta prästgård. Denne förfinade gustavian, som på ett lyckligt sätt förenade en världsmans och en prästmans bästa egenskaper, trivdes utmärkt med den lantliga ensamheten i Vreta. Där utövade han värdskapet på det älskvärdaste sätt och där kände han sig som lantpräst, umgicks med församlingsborna och predikade ofta i kyrkan. ”Ty det var nog möjligt även på den tiden att vara en verklig präst, en nitisk kyrkans man, även om man hade uppfostran, seder och kännedom om den tid, i vilken man lever”, tillägger biskop [Edvard Magnus] Rodhe [(1878-1954)] i sin bok om Jakob Lindblom.

Gångna tiders präster hade också en helt annan samhörighet med sina boställen än vad nutidens komma att få. Den gamla kombinationen präst-jordbrukare har helt och hållet försvunnit, kanske till fördel för den andliga förkunnelsen, men säkert till nackdel för den praktiska förståelsen mellan den jordbrukande klassen och prästen. Det från själva gården avskilda bostället med sin trädgård kan visst ge hemtrevnad, men samhörigheten med trakten, hembygds känslan kan ej rotfästa sig på samma sätt som när intresset för marken och dess gröda direkt ingrep i prästens liv.

Det gäller nu för en kommande generation, att med alla till buds stående medel söka bevara den för de gamla prästgårdarna traditionella kulturen, fastän själva grunden för denna kultur är borttryckt. Är detta en svår uppgift i vanliga fall, blir den särskilt ansvarsfull i en sådan prästgård som Vreta. Här finnes så oändligt mycket att akta på, att arbeta sig in uti. Men blott den kan här värdigt skapa sig ett hem, vilken är uppfylld av verklig kärlek till den trakt, till den historiska bakgrund, som ger sin säregna prägel åt denna förnämliga prästgård. Numera är ej Vreta ekonomiskt fördelaktigare än andra pastorat av samma typ. Men på den som är kyrkoherde i Vreta Kloster kommer alltid att kulturellt sett ställas högre fordringar än på så gott som någon annan landsortspräst i Östergötland.

Med Vreta prästgård följer den traditionen, att dess värdfolk skall ha verklig kunskap om klosterkyrkan och dess för svenskt fromhetsliv oskattbara betydelse. Därför, när den kulturellt övermättade nutidsmänniskan kommer till Vreta för att beundra klosterarkitekturen och njuta av skiftande stämningar under kyrkans valv, väntar hon att i prästgården finna förståelse för dessa synpunkter, men också något mera. Något av det som är ungt och livskraftigt inom nutida kyrkoverksamhet, något som kan ge andligt liv åt den stämning som talar ur arkitekturens åldriga mästerverk.

**Louise Stenbock,
f. Mörner.**

Berättelser & sägner

ÖC 1914-10-10 (lö) nr 235, sid. 6

Vreta klosterrof I.

För Östg[öta] Corr[espondenten] af O[skar] Klockhoff.

1. Sune Folkeson.

I en i de nordiska länderna mycket spridd folkvisa, som i svenska vissamlingar kallas Vreta klosterrof, i danska Sune Folkeson, besjunges, huru Sune Folkeson med tillhjälp af sin broder Knut rövade "Stolt Elin" mot hennes vilja ur Vreta kloster och sedan i 15 (18) år lefde med henne ett olyckligt äktenskap, under hvilket hon skänkte honom 3 döttrar, samt huru hon på dödsbädden förlät honom hans våldshandling mot villkor, att han gjorde en pilgrimsfärd till Rom och Jerusalem. Då det finnes en annan folkvisa, som också rör sig om ett brudrof från Vreta kloster, hvarom jag i en följande artikel skall tala, har jag funnit det lämpligt att benämna nu ifrågavarande visa med dess danska namn.

Man har ansett, att visan om Sune Folkesons brudrof grundar sig på en verklig tilldragelse och stöder detta antagande på det faktum, att de som spela hufvudrollen i visan, äro historiska personligheter. Sune Folkeson tillhörde den mäktiga folkungasläkten, och var son till Folke jarl (död 1210), hvilken var Birger Brosas son och Birger jarls kusin. Sune var enligt säkra vittnesbörd gift med konung Sverker II Karlssons dotter Helena (Elin). Dessa hade, så vidt man med säkerhet vet, i verkligheten två döttrar, Katarina, gift med konung Erik Eriksson och Bengta, gift med den bekante östgöta[]lagmannen Svantepolk Knutsson, Valdemar Seiers sonson. I visan kallas en af döttrarna riktigt Karin; de två öfriga ha olika namn i skilda uppteckningar, men namnet Bengta förekommer ingenstädes. Så långt historiens vittnesbörd. För öfriga uppgifter och för de händelser, som stå i samband med klosterrofvvet, har man inga andra källor än visans eget vittnesbörd.

Bortförandet af adliga jungfrur ur borgar och kloster eller genom öfverfall på färder hör till de mest omtyckta ämnena för folkvisorna, och om man finge döma efter det stora antal visor, som behandla dylika händelser, så skulle de varit mycket vanliga. Men så illa var det nog icke. Särskildt torde "klosterrof" hört till sällsyntheterna, åtminstone ännu på 1200-talet, då här behandlade händelse skall hafva timat, och vad Sverige beträffar, så kan jag ej erinra mig hafva läst om någon sådan händelse, som hvilat på obestridd historisk källa såsom sådan har man blott kunnat åberopa folkvisor.

Att dessa så ofta behandla sådana händelser, är lätt förklarligt. Det var under medeltidens orostider ganska vanligt, att föräldrar för att skydda sina döttrar för faror eller för friare, som de ej ville veta utaf, öfverlämnade dem åt något klostres beskydd, och där kunde de vara ganska säkra ty ehuru förakt för lag och rätt utmärkte tiden, hyste man dock stor vördnad för kyrkan, och den som störde dess frid, ådrog sig Guds vrede och kyrkans bann. Sedan lugnare tider inträdt, togos de ofta ut ur klostren, återvände hem eller gifte sig enligt föräldrarnas önskan. När en dylik händelse blef föremål för en visdiktares behandling, framställde han den ej såsom den verkligen passerat. Tidens smak fordrade något mera spännande, och sålunda kunde en sådan tilldragelse förvandlas till ett klosterrof. Folkvisorna voro vidare internationella; de fördes från land till land men lokaliseras gärna till de trakter, där de förredros och man finner, att de personer, som spelat någon framstående roll i sin tids händelser, ofta få sina namn förbundna med en folkvisa. Det är därför mycket svårt att afgöra, hvar en folkvisa har sitt rätta hemvist. En visa om ett klosterrof kan väl någon gång grunda sig på en verklig tilldragelse, men hvar denna i så fall timat, det kan man ej afgöra. Sedan jag förutskickat dessa allmänna anmärkningar, återgår jag till visan om Sune Folkeson.

Då man påstått, att denna visar noga kännedom om sin tids personer och händelser, så är detta sannt [sant] med afseende på hufvudpersonerna, men på allt öfrigt, som framställes i visan, skall man fåfängt söka bekräftelse i allvarliga historiska urkunder. I alla uppteckningar – ett tjugotal äro kända – heter Elins fader ej Sverker utan Magnus, och det måste på grund af dessas enstämmighet anses afgjordt, att namnet Magnus är ursprungligt i visan. Hvad som i öfrigt berättas om Elins fader, öfverensstämmer ej heller med historiska fakta, ty Sverker II stupade vid Gestilren 1210 och visans konung Magnus dog sotsdöden på sitt slott i Uppsala (eller Stockholm). Den förste konungen i Sveriges historia med namnet Magnus är Magnus Ladulås (kon. 1275, död 1290). Visan bör alltså anses hafva diktats efter hans tid, troligen under 1300-talet. Själfva händelsen har förlagts till första årtiondena af 1200-talet. Andra ohistoriska drag äro, att det på en herredag bestämts, att den äldre dottern, Karin, skulle ärfva riket men den yngre, Elin, sättas i ett kloster och sedan förmälas med ”konungen af Spanien” – något *konungarrike* Spanien fanns då ej till.

Hvad som dock vållar de största betänkligheterna mot antagandet af folkvisans historiska värde, är det sätt, hvarpå bortförandet säges hafva ägt rum och hvad som i sammanhang därmed berättas om klostret. Att Elin haft en dröm, hvori hon såg faderns falkar, en örn och en gam flyga i hennes famn och hvilken abbedissan uttydde för henne, är ett vanligt motiv i folkvisor, och att Sune och hans eljest okände broder Knut bröto ned klostermuren för att komma in, hör till de vanliga öfverdrifterna inom folkvisediktningen. Men hvad som ej alls passar in på förhållandena inom ett kloster, är dels följande beskrifning på klosterbyggnaden och Elins bädd,

Det huset är af marmorsten,
Det taket är täckt af bly,
Den sängen hon är med silke lagd,
Den jungfru sofver uti,

dels tillägget, att Sune för att kunna nå fram till jungfruns rum måste döda hennes tolf ”tafvelsvenner” (vid bordet uppvaktande svenner; sv. tolf riddare), som sökte skydda henne. Dessa motiv visa tydligt, hvarifrån visdiktaren hämtat sin skildring. Det är någon bortförelsehistoria från en riddarborg. Där passa silkesbädd och uppvaktande svenner men ej i ett kloster. Äfven andra drag bestyrka denna uppfattning. Elins fader Magnus besökes af Sune före bortförelsen, men man får ej veta, hvad besöket gällde, och Sune fick ej tillfälle att tala med honom, ty han låg på sitt yttersta. Det är ett vanligt drag i folkvisor, att då en fader ej ville veta af en friare, som hans dotter utvalt, utan satte henne i kloster den afvisade friaren vände sig till konungen i landet för att bedja honom om hjälp mot den stränge fadern. I vår diktares förebild stod tydligen något om ett besök hos konungen i ett dylikt ärende, men det passade ju ej i denna berättelse, att Sune skulle anhålla om dennes hjälp, då fadern bestämt dottern till gemål åt en annan (konungen af Spanien). Han behöll det oakadt besöket hos konungen men uteslöt anledningen därtill. Sedan Sune tagit Elin ur klostret, förde han henne öfver ”Vreta bro”. Mången, som läst visan, har nog tänkt på en bro öfver Motala ström i närheten af Vreta kloster, men äfven detta drag pekar på en riddarborg. Till en sådan ledde vanligen en bro öfver vallgrafven eller öfver ett sund, om borgen låg på en ö. Motsvarighet finnes för öfrigt i andra visor. Den nu behandlade visan om Vreta klosterrof saknar alltså all originalitet. Den är endast ett uppkok på flere andra visor om jungfrurof ur kloster eller riddarborgar. Därpå tyder ock ett annat drag i visan. Då försoningen ingicks mellan makarne, nämnde Elin bland mannens förbrytelser, att han förskjutit sin hustru för en frillas skull. Detta är ju ett nytt motiv, alldeles oförenligt med den öfriga berättelsen. En annan fråga är, om den icke äger något historiskt underlag. Ett sådant, anser jag, kan hafva funnits, om också icke något verkligt brudrof förekommit. Det är tänkbart, att Elin under de oroliga tiderna blifvit lämnad i klostrets skydd antingen af fadern eller efter sitt giftermål af sin make och sedan hämtats därur. Af denna händelse har en visdiktare skapat en visa om klosterrof.

Om Elin verkligen tillbragt en tid i Vreta kloster, är det icke att undra öfver. Klostret var ju anlagdt af hennes farfader, Karl Sverkersson, och att hon och hennes man äfven ansågo sig stå i förbindelse till klostret, inses däraf, att de år 1237 enligt ett bevaradt pergamentsbref till Vreta kloster afstodo sitt arfvegods i Kimstad.

ÖC 1914-11-03 (ti) nr 255, sid. 6

Vreta klosterrof II.

För Östg[öta] Corr[espondenten] af O[skar] Klockhoff.

2. Laurens och Bengta.

I en anonym medeltida författares årsbok finnes för år 1245 antecknat, att en östgöotalagman, Laurentius detta år bortrofvat svenska drottningens syster (Laurentius quidam Ostgothorum rapuit sorerem reginæ Sveciæ). Med svenska drottningen afses konung Erik XI Erikssons (Läspes) gemål, Katarina. Hon hade, såvidt man vet, endast en syster, Bengta (Benedicta), gift med den bekante lagmannen i Östergötland Svante polk Knutsson. Denna Bengta skulle alltså, om uppgiften är riktig, haft ett ungdomsäfventyr och låtit bortföra sig af nämnde Laurentius. Till stöd för trovärdigheten af den anonyme krönikörens uppgift har Grundtvig (Danmarks gamle Folkeviser, III s. 476 o. 929) hänvisat till en på danska upptecknad folkvisa, som han kallar *Konung Birger och hans syster Bengta*, men som efter innehållet bör heta *Laurens och Bengta*. Innehållet i denna är i hufvudsak följande:

Junker Lauers (Laurens) hade fäst sig en jungfru Benedicta, hvilken hennes fränder satt i kloster. Ehuru man hotade honom med hennes broder Byrgialls hämnd, beslöt han att taga sin fästmö ur klostret. Han begaf sig dit med sina män, bröt ned klostermuren och förde fästmön med sig till Norge, där de gifte sig och vistades till Laurentius' död då Benedicta återvände till sin broder. Ett märkligt stöd för sanningen af den anonyme krönikörens uppgift, att Laurentius enleverat svenska drottningens syster, och folkvisans, att Laurens begifvit sig med den röfvade bruden till Norge, lämnar den norske konungen Hakon Hakonssons historia, i hvilken det i kap. 266 heter: Konung Hakon begaf sig om våren (1249) från Oslo för att möta Svearnes konung (näml. Erik för att underhandla om fred mellan rikena) - - då var med honom "herra Lafrenz", konungens frände som då var landsflyktig från Svearrike för konung Erik och Birger jarl. Denne "herra Lafrenz" kan mycket väl vara densamme, som i årsboken kallas lagman Laurentius och i folkvisan *junker Laurens*. Det i visan förekommande namnet *Byrgiall* är troligen en sammandragning af *Birger jarl*, som visserligen ej var Bengtas broder men dock en nära frände. Sådana misstag kunde lätt uppstå. Det synes, som om vi här stodo på historisk grund och att således drottning Katarinas syster Bengta låtit bortföra sig till Norge af en lagman Laurentius och efter dennes död återvändt till Sverige samt sedan blifvit gift med Svante polk Knutsson. Att det ansågs för ett godt parti, framgår däraf, att drottning Katarina i sitt testamente gaf sin syster Bengta Söderköping med underlydande samt alla egendomar, som hennes fader Sune köpt. Vid testamentets uppgörande var bl. a. Birger jarl närvarande (Dipl. succ. n:o 377 o. 387).

Folkvisan innehåller dessutom den uppgiften att Laurens röfvat sin brud ur ett kloster. Den föreställningen var alltså gängse, att Bengta liksom sin moder Elin - ty Bengta var dotter till Sune Folkesson och Elin Sverkersdotter, om hvilka den i denna tidning n:o 235 d. å. [detta år], behandlade folkvisan rör sig[,] blifvit bortröfvad ur ett kloster. Dettas namn förekommer ej, men visdiktaren har säkerligen tänkt på Vreta kloster, som varit moderns tillflyktsort och äfven skulle blifva det för Bengtas dotter Ingrid, hvarom en särskild folkvisa handlar. Men någon historisk grund för folkvisans påstående, att härvid förekommit ett klosterrof, finnes nog icke. Ordalagen i nu behandlade visa äro nämligen desamma, som förekomma i hela den samling af visor om klosterrof, hvilka finnas bevarade.

3. Folke Algotsson.

I sin bok om Vreta kloster anför [Frans] O[skar] Vågman, s. 31, några verser om ett klosterrof, hvilka han anser åsyfta Ingrid Svante polksdotters bortröfvande ur Vreta kloster af Folke Algotsson. Enligt Vågman's uppfattning hade bröderna Folke och Karl Algotssöner begifvit sig till Vreta kloster, i hvars härberge de blifvit mottagna. Folke ställde sig då först sjuk och sedan död. Då klosterfolket kom för att sjunga vid den dödes bår, igenkännes han af Ingrid, som suckar:

”Ack, medan du här lefde,
du var allra kärestan min.”

Härvid sprang den förmente döde upp, grep jungfrun och bar henne utom klosterporten, där brodern och hans svenner, förklädda till änglar, väntade med sadlade hästar. Nunnorna trodde, att ett underverk skett och utropade:

”Visst var det en Guds ängel,
som bort vår syster tog. - - -
Krist gif, en sådan ängel
kom, tog båd’ mig och dig.”

Om denna rörande händelse har någon verklighetsgrund, må här lämnas därhän. Säkert är att Vreta kloster icke har varit skådeplatsen för densamma. Vågman nämner icke, från hvilken folkvisa han hämtat ofvanstående verser, men det kan ej vara någon annan än den som i svenska samlingar bär namnet *Karl och klosterrofvet*, i vilken ungefär samma händelse förekommer, men i denna nämnes ej Folke Algotsson och Ingrid, ej heller Vreta kloster. Förhållandet är, att ofvannämnda motiv mycket ofta är behandlad i folkvisan. Det förekommer i de danska visorna ”Herr Mortens klosterrov” och ”Herr Karl paa Ligbaare” samt i norska, isländska, skotska, franska, italienska och ungerska versioner. Denna folkvisa kan således lämnas alldeles ur räkningen, då det gäller händelser i Vreta kloster.

Däremot finnes det en annan folkvisa, som hör till nu behandlade grupp, nämligen ”Folke Algotsson” (Grundtvig n:o 180), på svenska ”Falken Albrektsson” (Geijer-Afzelius n:o 22).

De historiska källor, som beröra de händelser, som besjungas i sistnämnda folkvisa, äro följande. I ett pergamentsbref af år 1256 gifver Svantepolk Knutsson till Vreta kloster åtskilliga hemmansdelar på Öland och i Kind för sina tvänne döttrars intagning i nämnda kloster. Deras namn förekomma icke, men vi veta, att Katarina och Ingrid Svantepolksdöttrar vistats i Vreta kloster, där de båda blefvo abbedissor, den ena efter den andra. De togo tydligen ej genast slöjan – Ingrid åtminstone måste då varit mycket ung – utan insattes där för att erhålla sin uppfostra[n], såsom ganska vanligt var. Dateringen af brefvet torde vara oriktig. Detta framgår af flere förhållanden. Bland vittnena nämnes Birger jarls son Bengt, som var född 1254, således 1256 endast två år. Ingrid lefde ännu 1350 samt skötte med obrutna krafter klostrets angelägenheter. Hon skulle alltså, då hon väl år 1256 var åtminstone några år, nått en ålder af 100 år. Vidare säges hon hafva blifvit bortförd af Folke Algotsson 1287 eller 1288 (se nedan). Hon skulle vid den tiden hafva uppnått en ålder af omkr. 35 år och således varit rätt långt till åren kommen. Allt detta gör, att året 1256 ej kan vara riktigt; möjligen har ett ”X” (=10) vid dateringen blifvit bortglömdt, hvadan hon blifvit insatt i klostret 1265. Därmed stämma alla de om henne lämnade uppgifterna. Att hon blifvit bortförd af Folke Algotsson nämnes i en gammal kronologi (”Chronologia vetusta”), i hvilken det heter för år 1287, att herr Folke Algotsson bortröfvade Svantepolks dotter (Dominus Falco Algoti ???ns rapuit filiam Domini Svantapolk), och att därmed afses Ingrid, Svantepolks dotter, är säkert, ty Folke blef verkligen gift med denna Ingrid. Att bortförandet, om det verkligen ägt rum, skett ur Vreta kloster, framgår däraf, att Ingrid af fadern blifvit insatt där. Samma uppgift som nyssnämnda kronologi lämnar Ericus Olai, hvilken skrifvit Sveriges historia från äldsta tider till år 1464, men han tillägger dessutom, att Ingrid, då detta skedde, var förlofvad med danske marsken David Torstensson samt att Folke med sin röfvade brud flydde till Norge (mense Martio (1288) d:us Folcho, Dui Algoti Legiferi vestgothorum, Domicellam Ingridem, filiam Svantapolk, desponsatam David Torstenson, e Dacia et cum ea fugit in Norvegiam). Samma ämne framställes i sina hufvuddrag i folkvisan om Folke Algotsson. I de svenska och danska visorna omnämnes icke, att Ingrid varit förlofvad med David Torstensson eller att Folkes fader var lagman. Dessa drag finnas däremot i norska uppteckningar (Torstein Davidsson (omkastning af namnen) och Falkvord Lommansson = loomandsson, lagmansson). Det är därför tydligt, att svensk-danska visorna en gång också haft dessa uppgifter. Ericus Olai och kronologiens författare gå alltså icke väsentligt utöfver hvad som innehålles i folkvisan, och det synes därför troligt, att de känt till denna och därifrån hämtat sitt vetande om Ingrid Svantepolksdotter. Både den gamla kronologien och Ericus Olai historia hafva nedskrifvits nära 200 år efter händelserna timat och deras författare kunna därför antagas icke mycket hafva känt till dem. Folkvisan är ensam om uppgiften, att Ingrid bortröfvades ur ett kloster. Egendomligt nog nämnes icke Vreta kloster, vid hvilket hennes öden faktiskt voro förbundna. Med afseende på henne upprepas alltså hvad som i folkvisor berättats om hennes mor och mormor, nämligen att de bortröfvats ur kloster. Hvad visan om Folke Algotsson beträffar, så torde det historiska underlaget varit att Ingrid sedan hennes förlofning med den danske marsken brutits, blifvit gift med Folke Algotsson och då naturligtvis lämnat klostret. Däraf gjorde visdiktaren ett klosterrof.

Efter mannens död återvände hon till Vreta kloster, nu för att taga slöjan, och blef efter systemens död, 1329, abbedissa därstädes. Hon lefde ännu 1350.

ÖC 1915-01-29 (fr) nr 23, sid. 4-5

Gudrun i Vreta.

(Folksägen från Vreta kloster.)

Sammanbyggdt med nuvarande Vreta Klosters kyrka och beläget å nuvarande präst- och klockaregårdarnas trädgårdsområde låg fordom det uråldriga cisterciensernunneklostret Vreta, inbäddadt i löfskogens härliga grönska. Det var sannolikt en stilla och fridfull tillflyktsort för sargade hjärtan och efter helighet och renhet trängtande sinnen.

Om murar och stenar kunde tala, skulle vi helt säkert få veta många intressanta detaljer från lifvet därinne under dagar, som svunnit. Några ha dock i folksägner bevarats fram till vår tid, om man skall våga tro, att de äga någon skymt af verklighet såsom ursprung. Så t. ex. fanns i klostrets sista dagar en nunna vid namn Gudrun, som skall hafva lyst som en stjärna öfver sina medsystrar. Hon var vid denna tid en medelålders kvinna med ett ännu fagert och om fordom skönhet vittnande ansikte.

Allt sedan hon upptogs i den fromma syskonringen, hade hon aldrig försummat en bönestund; den mest vördnadsfulla lydnad och undergifvenhet visade hon mot abbedissan, och, mot medsystrarna var hon alltid glad och god, med själen full af kärlek, tröstande de sorgsna och ständigt beredd att lindra sorgen och gjuta balsam i kvalfulla bröst.

Det hände naturligtvis i Vreta som i andra kloster, att synden och lifvets passioner då och då smög sig inom de helgade murarna och bringade främmande, världslig eld i mången nunnas bröst. Men allt ifrån den stund, då klosterportarna stängdes efter Gudrun, då hon som tjugoårig jungfru af fri vilja lämnade världens nöjen, glans och fåfänga för att låta viga sig såsom Kristi brud, syntes lifvets sorger och passioner fullständigt lämnat hennes sinne.

Frampå 1520-talet var luften full med onda tidningar. Hemska rykten nådde ock inom klostermurarna. Det talades så mycket fasansfullt om den nye landsfadern på rikets tron. Visserligen var man i Vreta ej okunnig om konungens goda sidor, ty abbedissan där var hans släkting, men hans förtjänster syntes nu börja helt bortskymmas af hans ogärningar. Han skulle hafva affallit från den rätta tron, han skulle vara en Guds och kristenhetens afsvarne fiende, han till- och afsatte präster efter eget behag utan att fråga den allra heligaste fadern i Rom och ännu mindre rikets biskopar till råds. Och nu kom ett ännu vildare rykte, nämligen att den gudlöse fursten röfvade kyrkorna, och att herr Eskils gemak snart var fullt med skatter och dyrbara relikier samt med af guld och silfver gjutna Kristus- och madonnabilder, och att, han af denna helgade metall gjorde världsliga mynt. Ja, han aktade icke för rof att tränga in i spetsen för sin råa och gudlösa knekthop i både munk- och nunnekloster och utdrifva de heliga bröderna och systrarna därifrån och lägga beslag på allt värdefullt.

Klostret i Vreta skonades i det längsta på grund af den ofvan omtalade släktskapen, och mången nunna trodde ryktena vara lögner. Men så en dag visade de sig vara alltför sanna. En af konungens höfdingar i spetsen för ett knekthop kom och utdref nunnorna och beslagtog allt af värde. Systrarna fingo skaffa sig sin anständiga bärning, var de kunde. Det flera århundraden gamla klostret hörde till det förflutna.

Ensam och sist af alla de utdrifna cisterciensersystrarna lämnade Gudrun den heliga boning, som under mer än två årtionden varit hennes fridfulla tillflyktsort.

Det var en af dessa härliga sommarkvällar, som endast Vreta Kloster kan uppvisa. Solen dalade så småningom bakom Ekbackens och Knifvingebergets höjder. Allt i naturen var så lugnt och stilla. Under sin vandring hade hon kommit ned till Roxens vackra strand.

Sedan hon länge suttit där med ansiktet doldt i händerna, reste hon sig upp och med tårfyllda ögon blickade ut öfver sjön, där månen kastade sitt sken likt ringlande silfverormar öfver böljorna. Hon hade ej varit utom klostermurarna på mer än 20 år.

En ström af tårar brast fram ur hennes milda ögonpar. Med själens ögon blickade hon tillbaka till dagar, som flytt. Hon såg en båt komma från Kungsbros kungsgård sakta glida fram öfver vattenspegl. Årorna fördes tyst och ljudlöst af en yngling, skön som morgonrodnaden. Men hon såg ock en jungfru med böljande, guldgult hår och milda, drömmande ögon sitta midt emot ynglingen. Hon såg hur han lade upp årorna, slöt den unga sköna till sitt bröst, och med glödande kyssar tystade hennes mun, då hon, rädd och blyg, ville lösgöra sig ur hans famn.

Vidare såg hon, hur hon uppe i de stora salarna på Kungsbros åter slöts till den ståtlige ynglingens bröst. För tusende gången lofvade de hvarandra tro och kärlek. 'Svär mig, Gudrun, att blifva mig trogen den tid, jag är borta i kriget! Och skulle jag stupa i striden, så svär mig, att dock ej blifva annans brud', säger unge riddar Sten till henne. Och Gudrun gaf eden med hjärtat svällande af guldren kärlek och tro.

Ett år förgick.

En dag vid vinterns början kom ynglingen hem men buren fram till kungsgården af fyra bönder. Han var död, fallen i striden.

Öfverväldigad af svidande sorg föll hon på knä vid den stupades bår och kysste hans panna. Tyst som en ande reste hon sig sedan upp och lämnade rummet.

Några dagar därefter stod hon vid Vreta klosterport och begärde att blifva vigd till Kristi brud.

Men nu - - -

Hon var utdrifven ur klostret, utan skydd och utan hem i världens ondska och mörker.

Då hon tänkt tanken till slut, märkte hon en båt i säfven. Hon löste den, lyfte årorna och rodde ut åt Kungsgården till, drömmande sig tillbaka till en seglats i ungdomens sälla, rosenskimrande dagar under andra omständigheter.

Då den nya dagens sol kastade sitt guld öfver Roxens vatten, satt Gudrun kvar i båten, drömmande om förlorad ungdomslycka.

Hastigt gjorde hon en ofrivillig rörelse. I nästa ögonblick kantrade båten, och med ett lätt skri föll hon i vattnet. Några timmar därefter påträffade några fiskare den drunknade nunnan.

Folksägner tillägger, att hon funnit sin död på samma plats, där den unge riddaren för första gången mottog hennes ed om trohet och obrottslig kärlek.

Af fyra bönder bars äfven hon upp till Kungsbros trappa, där den åldrige kungsgårdsherrn igenkände sin sons trolofvade. Efter tjugo år af sorg och försakelse fick nu det oroliga hjärtat sin sista långa hvila vid sin älsklings sida i Vretas heliga jord.

Edw. Håkansson

[Edward Håkansson (1878-1960) verkade i skola och kyrka i Vreta klostrets församling under åren 1909-1940 och tillhörde styrelsen i Linköpings stifts kyrkomusikerförening. Dessutom deltog han i kommunförvaltningen.

Edward Håkansson var född i Sunne och alltså värmlänning. Han tilldelades flera utmärkelser: Som nitisk och intresserad lärare fick han Letterstedtska stipendiet och för insatser i övrigt erhö han Landskommunernas förbunds och Patriotiska sällskapets medaljer.]

ÖC 1921-08-20 (lö) nr 190, sid. 3

Helge Nils Biskop [Nils Hermansson].

—————
Av Birger Mörner.
—————

Det regnar utanför, och i dag blir det ingen andjakt. Slottsfrun har som ersättning öppnat flygeln, där det underbara arkivet förvaras. Här ligga bl. a. de brev, som Marie Antoinette en gång skrev till den unge [Axel von] Fersen. Händelsevis stöta vi på en gammal foliepärm, där för väl femtio år sedan den nuvarande ägarens far samlat en mängd defecta pergamentsblad, bortsprättade från gamla räkenskaper, åt vilka de tjänat som omslag. Gamla mörknade pergament med konstrikt pränt, ibland med miniatyurer, vilkas guldbeläggning ännu strålar och lyser. Och över den gamla texten läses med en yngre skrift stora rubriker: "*Utspisningsregister på Iwana slott pro anno 1583* eller *Claes Philipsons Reckenskap för tullarne af Införningenn till Stockholm pro anno 1589*" o. s. v.

Bland dessa pergamentsblad ligger ett gammalt mörknat ark, som enligt påskrift använts som pärm till "*Thomas Andersons Skivzhöffingz mans Rekenschav för Hielve och Röke Tiera udi Finland*".

Detta är ett fragment av en gammal fjortonhundredtals handskrift på latin om Helge Nils Biskop i Linköping.

Enligt uppslagsböckerna var Nils Hermansson, den katolska kyrkans sista helgon i Sverige, född i Skenin ninge [Skenninge] i början av 1300-talet och blev redan som "scholaris" av den heliga Birgitta antagen som lärare för hennes barn. Efter studier i utlandet valdes han som ärkedjäkne i Linköpings till detta stifts biskop. Han avled 1391 och kanoniserades 1520. Inom svenska litteraturhistorien är han mest känd som författaren till den odödliga Birgittahymnen: "*Rosa rorans bonitatem, Stella stillans claritatem, Birgittæ vas gratiæ.*"

Det ohyggligt svårlästa pergamentet, vid vilket lyckligtvis en översättning av okänd hand vidfogats, börjar med en framställning av hans sista tid som biskop i Linköping. Hans liv var uteslutande ägnat åt kyrkans tjänst, säger krönikören. Han bar alltid dräkt och tonsur som en biskop ägnar. Så snart han ej av inspektionsresor var hindrad, uppehöll han sig vid domkyrkan i Linköping eller i Vadstena. Han var den förste, som med apostolisk myndighet invigde till beständigt klosterliv de munkar och nunnor som bekänna sig till heliga Birgittas, S:t Augustina och San Salvators orden. Han förhäriligade sin Linköpingskyrka genom att skriva nya helgonlegender och genom många gåvor o. s. v.

Då han låg för döden, lät han kläda sig i full biskopsskrud, bära sig in i domkyrkan och talade där till de kringstående ord av hälsosam lära och nytta till själens frälsning, tackande både herrar och allmogee för bevisad vördnad och lydnad, bad under strida tårar om överseende med sina fel och anropande Gud och helgonen, uppmanade han till bot och bättring. Och sedan han så anammat nattvarden, avsomnade han i Herranom den 2 maj 1391 i sitt sextiosjätte år och i sitt pontifikats sjuttonde.

Då hans kropp skulle, såsom vid en biskops frånfälle plägar ske, klädas i sin skrud, befanns den iförd en tagelskjorta, som han alltsedan ungdomen plägat bära. I hans kassakista, vars nyckel han alltid bar på sig, väntade man sig finna stora skatter, men där fanns icke en enda styver, blott några brev och ett stycke tagelväv av mycket grovt arbete.

S:t Nicolai bortgång uppenbarades ovanifrån för nunnan Kristina i Vadstena. Då hon en natt efter sina böner insomnat i en lätt sömn, syntes henne en högtidlig procession av vitklädda klerker med ljus och relikier, samt i spetsen för densamma biskop Nicolaus, på båda sidor stödd av tvenne i vita kläder klädda riddare.

Se här några av den helige Nicolai mirakler:

Kort före sitt val till biskop och medan han ännu var ärkediakon, utdrev han ur en flicka i Skeninge en djävul. Flickan levde sedan i många år.

Då han visiterade L---s kyrka och där predikade Guds ord, började en 12-årig son till K. från S. i F---s socken, som var där med sin fader, att förskrämd och darrande rikta sina ögon mot en viss punkt i kyrkan och tryckte sig upp mot fadern, men kunde icke förmås att förklara sin ångest. Tre veckor efteråt blev han mycket sjuk och berättade då för föräldrarna: "Du frågade mig varför jag darrade så förskrämd i kyrkan, då den gode biskopen predikade. Nu vill jag säga det. Jag darrade därgör [därför] att jag såg en död man uppstiga ur golvet, så underlig att se på och så vanställd, att han tycktes vara blott benknoter. Stödjande sig mot kyrkans vägg, lyssnade han uppmärksamt till biskopens ord. När det var slut bugade han sig djupt inför biskopen. Sedan tilltalade mig den döde med dessa ord: "Gläd dig gosse, ty du får snart återvända till Gud. Inom tre veckor ska du ligga sjuk för att icke mera uppstå." Icke långt därefter avsomnade han.

1402 botades M. vikarien i K. från svår tandvärk och mask genom ett löfte till den helige Nicolaus, men straffades med samma plåga, då han icke uppfyllde sitt löfte.

1405 tillfrisknade i Vreta kloster syster B., som av en svår sjukdom mistat talförmågan och i ett och ett halvt dygn legat död. Man misströstade om livet, men så snart som för hennes räddning ett löfte givits till St. [S:t] Nicolaus, öppnade hon genast ögonen, började tala och tillfrisknade omedelbart.

År 1405: M. hustru till P. R. borgare i Nyköping, plågades av en sådan skakning och värk i kroppen, att hon ej kunde få någon vila därifrån annat än genom ingnidande med snö. Och hennes lidande var så fruktansvärt att det hördes ett starkt ljud i följd av lungornas och hjärtats arbete. Men så snart hennes man gjort ett löfte till St. [S:t] Nils, såg han följande natt framför sig en person i biskoplig skrud, som sade: "Håll vad du lovat. ty hon är fri från sitt omak". Välsignande med korsets tecken försvann han därpå, men hustrun kände strax en god lindring och blev fullt frisk inom åtta dagar. Då hon dröjde uppfylla löftet, ansattes hon av mycket värk och svullnad i ögonen,, [,] så att hon trodde sig skola förlora synen, men nedslagen över sin otacksamhet och ångrade sig fick hon hälsan åter och infriade då med sin man sitt till helgonen avgivna löfte.

År 1407 blev T. G. i W. socken biten av en orm i fingret, och då han stoppade det i mun för att svalka det, angreps munnen och hela huvudet svullnade i så hög grad att han blev mållös och troddes skola uppgiva andan. Men då gjordes löfte till St. [S:t] Nils, och inom en timme var svullnad och värk borta och talförmågan återkommen.

År 1405 förlorade magister Johan Viborgensis vid domkyrkan i Åbo några brev från den högst lysande herren, Erik, konung av Sverige, Danmark, etc. till påven och kardinalerna angående konfirmation av ärkedjäkens i Åbo, Herr magister Magnus' val till biskop. Icke vågande återvända till konungen, begav han sig till sjöss med några andra, sedan han gjort löfte och åkallat St. [S:t] Nils hjälp, och då han rest en dagsresa, med fartyget, tvangs det av motvind att återvända till den hamn, från vilken de avseglat. Men knappast hade de hunnit [hunnit] i land, förrän prästen på platsen kom och lämnade saknade breven till stor förvåning för alla den, som nu lovade Gud i hans helige.

Ännu en mängd under meddelar det gamla pergamentet. Blinda, som återfått synen, barnsängskvinnor, som hulptits i sin nöd och vansinniga, som genom att ledas till biskopens grav, återfått sitt förnuft. Inga dock av vidare märkvärdig beskaffenhet.

Östergötlands stora gamla skuggor hava på nittonhundratalet börjat resa sig ur sin glömska. Birger Jarl och hans hus hava frammanats och starkare än på tusen år svävar deras namn över Bjälbobygden. För första gången på ett halvt årtusende ha vaxljusen åter tänts kring Birgittas skrin, och den blonda Katarinas symbol sömmas åter på altarduken. Själve den dystre Messenius har sent omsider fått sin ära återupprättad men glömd och okänd är "Rosa rorans" skald, helge Nils, Biskopen i Linköping.

Birger Mörner.

ÖC 1925-09-19 (fr) nr 217, sid. 6

När välsignelsen uteblev.

Folksägen från Vreta kloster.

Sedan konung Karl Sverkersson såsom grundplåt till ett nunnekloster i Vreta i ett fromt ögonblick skänkt den på platsen varande kungsgården, följdes snart exemplet av andra, och under de därpå följande århundradena ville fromma klostersystrar ur förnäma familjer och övriga, som av olika anledningar kände sig behöva Den heliga jungfruns förböner, till klostret överlämna de gårdar, som de disponerade över och kunde undvara; så mycket mer som de därigenom försäkrade sig om förböner för sina egna och kära anhörigas själar efter slutad jordevandring. En sådan gård med sin årligen till klostret i Vreta gående avkomst skulle för givarens räkning stå såsom en ständigt återkommande tillgång på debetsidan inför Den evige och väsentligen mildra skärseldens kval. Inför dessa utsikter var det förklarligt, om många ej ansågo sig kunna bättre förordna om sin yttersta vilja än att till klostret skänka sitt

ägande hemman. På så sätt kom nunneklostret i Vreta, allt eftersom medeltiden skred fram, i besittning av hemman efter hemman litet varstans i landet, och deras antal uppgick vid 1500-talets början till över etthundra.

Avkomsten av dessa hemman bestod alltid av naturaprestationer, som samlades i klostrets cellarium och övriga förrådsrum, och vad därvid inflöt, var sannolikt inga obetydligheter. Det som ej åtgick i klostret, avyttrades i städerna Linköping, Söderköping och Skeninge.

Bonden Bengt och hans hustru Hallgård i Borgs socken voro brukare av en gård, tillhörande klostret. Såsom sådana voro de naturligtvis fromma människor, och både från egen och andras synpunkter ansågos de i egenskap av klostrets brukare stå i någon mån bättre till boks inför Den heliga jungfrun än andra jordbrukare. De bidrogo ju med sin äring och sitt arbete till klostrets och de heliga systrarnas underhåll. Men i ödmjukhet kände de sig också i hög grad beroende så väl av Guds moders som av klostersystrarnas förböner. Fader Bengt gick aldrig ut med sina drängar till arbete, förrän han anropat Den heliga madonnan om hennes välsignelse, och med korstecknet visade tjänarna, att de med tankar och hjärtan deltog i husbondens bön. Han hade också vid sina besök i Vreta förvissat sig om att han icke blev bortglömd, då abedissan [abbedissan] och systrarna dagligen i Den högstes hägn befallde klostret med allt och alla, som därtill hörde.

Så hade Fader Bengt och hans hustru med trohet och redligt sinne strävat och arbetat ett långt liv och samvetsgrant till klostret överlämnat, vad jorden gav, utan att samla något guld eller silver för egen räkning.

Just nu, när de gamla kände sig utslitna, började luften bliva full av onda rykten. Det sades att den nye konungen, Gustaf, ej alls var vänligt stämd mot klosterfolk, till vilka fader Bengt och hans hustru räknade sig. Ja, det påstods, att han lät oheliga händer borttaga klostrens dyrbarheter, som av fromma själar överlämnats i Den heliga jungfruns förvar. Vidare sades, att konungen genom tillgångar, tagna från de andliga, underhöll knekthopar, med vilkas hjälp han utan skonsamhet genomförde sina gudlösa avsikter. Ryktesvis hade det ock sports, att inte ens deras mäktigaste beskyddare och granne, biskop [Hans] Brask på Munkeboda, kände sig säker. Andra tidens tecken voro också olycksbådande. Visserligen var ännu intet i deras kära Vreta rubbas [rubbat?], men de hade sport, att synden trängt inom de helgade mutarna där och tänt främmande, världslig eld i några nunnors bröst. De hade nämligen lämnat klostret och ingått äktenskap.

De gamla ha alltid haft svårt att förstå en ny tid, och fader Bengt såg också med missmod mot framtiden. Men som en redlig Guds moders tjänare arbetade han alltjämt lika troget på klostrets gård.

När hösten kom, blev på grund av klostersystrarnas ivriga böner skörden på bonden Bengts gård ovanligt rik, fårhjordarna hade förökats med både tvillingar och trillingar, och den förbiflytande strömmen gav fisk i mängd. Ett avsevärt överskott skulle nu som vanligt föras till Vreta. Mor Hallgård, som var mera materialistiskt lagd än fader Bengt, ansåg nu, att de i dessa ovissa tider borde av den rikliga skörden taga undan en del för egen räkning, särskilt om det kunde vara sant, vad som sades om konungen. En dag voro de kanske redo att gå från gård och grund med fyra tomma händer. Att något sörja för sin framtid vore väl ock en Guds moder behaglig gärning. Men den redlige fader Bengt ville ej höra talas härom. ”Skall jag drivas från den torva jag arbetat på i hela mitt liv, må jag dock få med mig därifrån, vad jag anser värdefullast – ett gott samvetes vittnesbörd”, sade Bengt.

När fader Bengt följande morgon hade lastat på hästryggarna och med sina drängar stod färdig att draga till Vreta, väntade han, att mor Hallgård skulle komma ut, och att de, som de gjort i alla år, skulle gemensamt läsa Fader vår och giva sin välsignelse åt gåvorna. Men på grund av föregående dags olika meningar om att taga något för egen räkning nekade mor Hallgård denna gång att giva sin välsignelse. Detta gick fader Bengt djupt till sinnes, och han tyckte knappast, att det medförda hade samma värde nu som förr. Vad skall Guds moder tänka om en gåva, som ej gives av odelat villiga hjärtan? Han anade, att hans färd ej skulle bliva lyckosam.

Utan hustruns välsignelse begav han sig åstad, och hela vägen föll ett ymnigt regn. Därför blev Stång[ån] svår att komma över. Svartån hade stigit under dagen, och vid Odensfors ansågs det bäst att komma över. Fader Bengt och drängarna gjorde korstecknet och redo ut i ån. En av hästarna snavade och gick förlorad med sin börda, men intet människoliv spilldes.

På andra sidan av ån mötte Bengt och hans drängar ett ståtligt följe, vars anförare sporde, vart den gamle mannen skulle ställa sin färd. Utan omsvep omtalade fader Bengt, att han var på väg till Vreta med vad han under svett och möda kunnat avvinna den honom anförtrödda jordtorvan, och han önska-

de att Den heliga jungfrun, utan att se till det obetydliga han kunnat åstadkomma, dock skulle vara honom nådig.

I sin konungs namn förklarade nu den främmande, att klostret från och med denna dag blivit så till vida upplöst, att dess gårdar lagts under kronan, och att vad fader Bengt här medförde således ej var klostrets utan konungens egendom. Det kunde lämnas till konungens ståthållare på Linköpings slott.

Den talandes bestämda ord och truppens utrustning gjorde, att fader Bengt utan att tvivla på hans ord med svidande hjärta vände om.

Vid hemkomsten hade han ej de vanliga uppmuntrande hälsningarna från de fromma systrarna utan andra nyheter att omförmäla. ”Har jag åstadkommit allt detta genom att neka min välsignelse, så må Guds moder och alla helgon förlåta mig, arma människa”, sade hustrun.

Sedan fader Bengt lugnat henne med, att de båda barnlösa gamla ej behövde lämna den kära gården, kommo de överens om att lika troget och redligt bruka den åt Kungl. Maj:t samt att giva dubbel väldignelse åt det som sändes, då konungen fick det konungen tillhörde.

”Men vem skall nu taga sig an våra själar”, suckade mor Hallgård, när hon efter en stund kommit underfund med att förbindelsen med Vreta var avklippt. ”Det lär konungen göra!, svarade hennes man, som ock nämnde något om en ny lära, som snart var man utom biskop Brask trodde på, och enligt vilken en klostersisters icke lär vara Guds moder mera behaglig än annat folk, som med trohet och redlighet sköta sin jordiska kallelse. Om också detta tal i förstone hade klangen av ljuv musik i mor Hallgårds öron, åstadkom det dock förvirring och oreda i hennes huvud.

Edw. Håkanson.

ÖC 1921-02-26 (lö) nr 47, sid. 6

Hos Birger Brosa i medeltidens Östergötland

För Östgöta Correspondenten av lektor Elias Wessén

Det finns en gammal berättelse om huru det gick till, då det engelska riket Northumberland blev omvänt till kristendomen. Konung Edwin hade sammankallat alla sina stormän för att höra deras råd, nu då han ville låta döpa sig. En av dem sade då: ”Ja, herre konung, kan den nya läran giva oss någon säker kunskap om evigheten, då är den all ära värd. Ty livet här i världen ser ut för mina ögon såsom när en sparv flyger in genom den ena dörren och ut genom den andra, tvärs genom hallen, där du sitter till bords med dina män och har det behagligt vid bålet på härden, medan det regnar och snöar och stormar därute. Sparven har det gott nog, medan han flyger igenom, men det varar blott ett ögonblick. Och likaså går det med oss, som icke veta, varifrån vi komma och vart vi skola hädan.”

Man erinrar sig gärna denna vackra sägen, även när man vill lära känna vårt folks historia under länge sedan förflutna tider. En händelse, ett namn skymtar här och var fram ur århundradenas dunkel. Några torra fakta kunna med möda fastställas. Vi tro oss måhända spåra verkningarna av en och annan stor personlighet. Men därmed är också våra torftiga källor så gott som helt uttömda. Levande bilder ur människornas dagliga liv ge de oss icke. Vad de tänkte och trodde, dessa människor, hur deras liv förflöt, i kungsalen och bondestugan, i helg och söcken, därom finna vi ingenstädes några upplysningar.

Så mycket mera tacksamma äro vi, för varje liten ljusstråle, som faller in i mörkret. Vi befinna oss plötsligt i stormansgården, mitt i Östergötland, vid jultiden. Snön ligger djup över bygden, och vägarne äro tunga. Gästfritt, men med en viss försiktighet blir främlingen mottagen, man söker utspeja honom. Vin och mjöd finnes i överflöd. Vi skymta jarlens mäktiga gestalt, betänksam och rådklok, och det talrika husfolkets bullrande och avundsamma skaror. Men så slocknar bilden, och den mörka natten sluter sig på nytt omkring oss. Vi få återigen söka oss tillrätta bland krönikornas årtal och namn och diplomens magra uppgifter.

Det är från den norska Sverresagan, som vi kunna hämta en liten bild från 1100-talets Sverige. År 1176 hade Sverre kommer [kommit?] över havet från Färöarna för att erövra Norges rike, till vilket

han ansåg sig ha arvsrätt framför den dåvarande konungen, Magnus Erlingsson. Vi höra icke mycket om hans färder, förrän han i slutet av året drar österut, i följe med köpmän, till den gamla handelsstaden Kungahälla, och så över gränsen till Sverige.

I Sverige sökte Sverre upp jarlen, Birger Brosa, av folkungarnas mäktiga släkt. Han hade särskilda skäl att hoppas på hjälp av denne till det företag, som han nu ville börja. Jarlens hustru, Birgitta, var en faster till honom, dotter till den norske konungen Harald Gille. Det var i dec. månad och Sverre hade en tung och besvärlig resa genom det vinterliga landet. Tre dagar före jul kom han fram till Östergötland, där jarlen bodde. Tyvärr få vi icke närmare veta, var detta var; sannolikt var det icke Bjälbo, ty denna gård tillhörde väl nu jarlens broder, Magnus Månesköld. Sverre framställde för Birger sitt ärend. Han talade om sin vanskliga belägenhet och sina planer, och han begärde hjälp. Men mottagelsen var kylig. Jarlen hade nyss förut hjälpt en norsk äventyrare, som också återopat sig på släktskapen, och han hade föga lust att nu utrusta en annan, som var ute med samma högtflygande planer. Han kunde inte heller veta, om gästen verkligen var den han gav sig ut för. Det gick ett rykte, att det var den mäktige Erling Skakke i Norge, som hade sänt honom Sverre på halsen – för att driva gäck med hans godtrogenhet och välvilja mot norska tronkrävare. Det fanns också många i jarlens omgivning, som voro fyllda av avund och ovilja mot den nykomne främlingen. Några ville t. o. m. dräpa honom. Men detta ville jarlen ej lämna sitt bifall till, så länge det icke fanns några klara och bevisande skäl. Han ville i stället söka komma underfund med, vad gästen var för en person. Därför gav man honom vin och mjöd i överflöd, med den tysta baktanken, att han snart skulle röja sig. Sverre förstod icke vad avsikten var. Men han märkte att någonting var i görningen och han kände sig otrygg. Han satt försjunken i sina egna tunga tankar, och lät mjöd och vin stå.

Då julen lidit till ända, begav sig Sverre till Värmland. Han insåg att han icke hade något understöd att vänta av jarlen, även om han var säker till livet i dennes gård. Han hade blott en enda man i följe, då han drog iväg. Det blev åter en mödosam färd. ”Det var”, säger berättaren, ”som i gamla sagor, där konungabarn råka ut för styvmödrar, som förhäxa för dem. Ty i sju dagar for han vill genom stora ödemarker och måste tåla både hunger och köld”. I Värmland bodde hans syster Cecilia, gift med lagmannen Folkvid, och av henne blev han mottagen med glädje.

Någon tid därefter kom en flock av de slagna birkebeinarna från Norge till jarl Birger. De sökte en ny hövding och hoppades få en sådan i någon av jarlens tre söner. Jarlen beklagade mycket deras olycka, men någon hjälp kunde han icke lämna dem. Hans söner voro ännu barn och kunde icke ta vara på sig själva, mycket mindre sörja för andra. Att sända en östgötsk här till Norge kunde icke bli tal om; det skulle norrmännen aldrig tåla. Men ett råd hade han att giva: en norsk kungason hade vid jultiden varit hos honom, nu kunde de träffa honom i Värmland, och honom skulle de ta till sin hövding. Det vore den enda utvägen. Måhända skulle konungasonen göra svårigheter och söka draga sig undan, men då borde de hota honom till livet, om han ej på annat sätt gav efter, och se, om icke det kunde hjälpa. Därtill ville jarlen också föga sin hälsning till Sverre, att denne kunde lita på hans vänskap och stöd. I Sverige skulle han alltid räkna på tillflykt och trygghet, om han behövde.

Med detta budskap och med brev från konung Knut Eriksson och jarl Birger återvände birkebeinarna till Sverre i Värmland. Och med böner och hotelser förmådde de honom omsider att åtaga sig deras sak. Den 6 mars 1177 korade de honom till sin hövding, och därmed började den spännande, äventyrsfyllda kamp om Norges rike, som slutligen ändade med Sverres seger.

Sverre höll under hela sin tid god vänskap med Sverige. En av Birger Brosas söner, Filip Birgersson, var hans ivrige anhängare och föll under baglrstriderna [?] i Norge för Sverres sak. Själv var han gift med Erik den heliges dotter Kristina och sålunda sväger med den svenske konungen Knut Eriksson. Sverre och Birger Brosa avled o samma år, 1202.

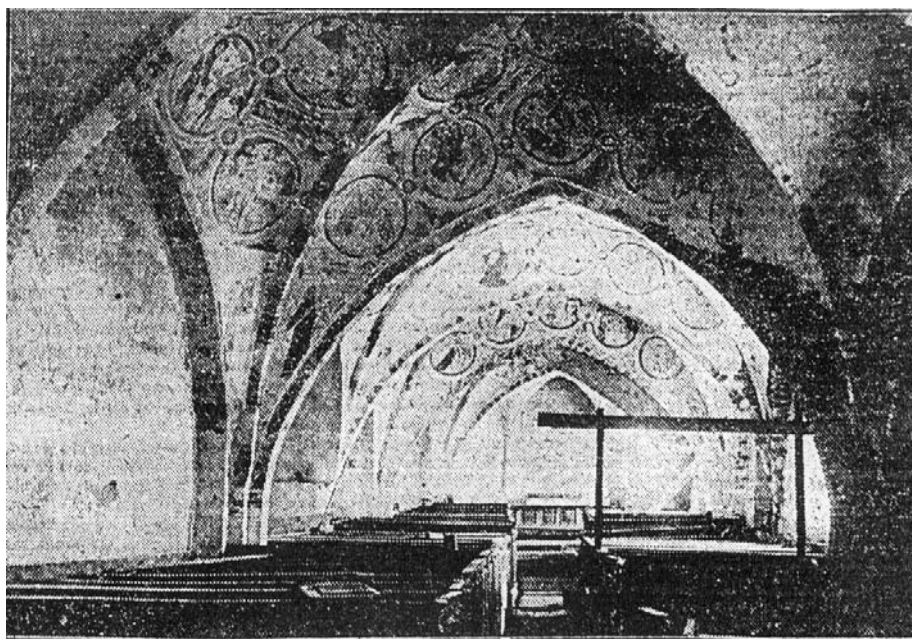
Sagan om Sverres äventyr och strider är författad i slutet av 1100-talet, efter hans egna muntliga meddelanden och under hans tillsyn. Det är alltså ur en första[]handskälla, som vi ha den friska skildringen av besöket hos Birger Brosa i Östergötland – den enda verklighetsbild, som finns bevarad från 1100-talets Sverige.

Diverse

ÖC 1921-06-17 (fr) nr 137, sid. 3

Medeltida kalkmålningar i Östergötland

”ETT KAPITEL UR DET ÖSTGÖTSKA MÅLERIETS HISTORIA”

Interiör av Risings kyrka.

Utställningen av äldre och yngre Östgötakonst, som hålles i Finspong i samband med hembygds-kurserna därstädes, öppnas i morgon av grevinnan Alice Trolle. Utställningens katalog, ett vackert ut-styrt häfte, föreligger nu. Den innehåller bl. a. en artikel av docenten Andreas [Adolf Fredrik] Lind-blom [(1889-1977)] om ”Ett kapitel ur det Östgötska måleriets historia”, som vi tillåta oss återgiva:

Materialet för vår kunskap om det östgötska medeltidsmåleriet utgöres nästan uteslutande av kalkmålningarna. De äldsta datera sig från tiden 1100-1250, m. a. o. från den stora kyrkbyggnadsperi-oden i Östergötland. Deras stil är romansk. Som redan själva namnet antyder, präglas detta tidiga må-leri ännu i någon mån av antika traditioner, vilka här i Östergötland förmodligen mest klätts i tysk-bysantinsk dräkt.

Till detta skede höra målningarna i Väfersunda (tyvärr starkt restaurerade) och Veta. A ¹⁾ (signe-rade av Magnus) samt de ovan valven befintliga resterna i Lillkyrka, Fornåsa, Skönberga, Östra Eneby A och Kaga, de sistnämnda av mycket förnämlig kvalitet. Även i Hogstad observerades år 1875 dylika rester, troligen finnas de ännu kvar, ehuru undertecknad hittills icke lyckats praktisera sig in på vinden därstädes. Ett värdefullt tillskott erhöi denna grupp härom året, då dekorationen i ”Ragvald Knaphöv-des gravkor” i Vreta Klosters kyrka blottades.

Folkungatiden sammanfaller med ung- och höggotikens konstnärliga högkonjunkturperioder i Sverige. Fransk stil, hit förmedlad på direkta och indirekta vägar, präglar nu i stort sett formskapandet. Målningarna i Björsätters år 1800 rivna stavkyrka torde ha utgjort ett av Östergötlands stoltaste mo-nument från denna epok. En yta av omkring ett halvt tusental kvadratmeter täcktes här med målning. Ett antal bräder med målningsfragment, som undertecknad för tolv år sedan anträffade på den nuva-rande kyrkans vind (bräderna befinna sig f. n. dels i kyrkan, dels i Statens historiska museum), utgöra de obetydliga lämningarna av denna härlighet och tillika det så gott som enda ¹⁾ dokument över Fol-kungatidens målningskonst, som vi känna från Östergötland.

Sengotiken, som råder vid pass 1375-1530, karakteriseras av ett mycket starkt nordtyskt inslag i vår konst, lätt förklarligt av politiska och nationalekonomiska skäl. Detta hindrar dock ej, att de arbetande händerna ofta visa sig vara svenska. Kvalitetens sjunkande går härvid – som så ofta – hand i hand med kvantitetens stigande.

Från denna tid äga vi både reella och dokumentariska vittnesbörd om måleriet inom provinsen. En rad konstnärnamn stå nu till vårt förfogande, ett par tyvärr dock blott som tomma namn. Genom sin i regeln svenska namn vittna de likväl om att östgötarna icke ansågo sig behöva gå över ån efter vatten.

Sålunda meddelar Carl Fredric Broocman i sin ovärderliga landskapsbeskrivning (tryckt 1700), att Tingstads kyrka enligt en av honom återgiven inskription i korvalvet, år 1463 dekorerades av en viss Olof. (Broocman tolkar dock själv den latinska texten på ett fullkomligt orimligt sätt). Och enligt en inskrift i Tjällmo kyrka, upptecknad vid 1600-talets slut, var denna år 1479 egenhändigt målad av kyrkoherden Andreas Petri.

Om utseendet hos målningarna i dessa båda kyrkor veta vi intet, ej heller om ”the Påwiskas” målning i Hof, vilka ännu på Broocmans tid voro bevarade å kyrkvalven. Av den rika utsmyckningen i Appuna (kyrkan revs på 1880-talet) finnas däremot tämligen goda avbildningar, likaså av målningarna i Fifvelstad och Vinnerstad.

Ännu äro dock sengotiska målningar bevarade i en rad kyrkor. Dessa äro: Linköpings domkyrka (södra väggen), Vadstena (”pelarsalen” i nunneklostret), Askeby (1444) och Veta B (båda av samma person, möjligen Mattias Johansson, som 1444 slog valven i Askeby, Risinge, Örberga, Veta C, Östra Eneby B samt slutligen Sankt Anna (sannolikt samtida med kyrkan, 1521).

Särskilt intresse förtjäna tvenne grupper bland de ovannämnda målningarna. Den ena omfattar Risinge och Örberga samt troligen Veta C och Östra Eneby B. Stilen tyder på tiden 1450-1475. En relativt elegant formgivning och en aktningvärd kompositionstalang kännetecknar Risingemästaren, vilken troligen också egenhändigt dekorerat Örberga kyrka. Rik var hans fantasi. Även om han icke fått göra upp programmet för målningarna alldeles på egen hand, så förefaller det dock, som om förkärleken för drastiska legend- och sagomotiv vore ett specifikt lynnesdrag hos honom. Hur har han ej i Risinge fråsat [frossat?] vid återgivandet av den apokryfa Noahsagan, denna burleska historia om djävulen, som narrar Noahs hustru att medelst en trolldryck locka ur gubben hemligheten om arkens byggande! Eller i de högdramatiska skildringarna ur Esthers, Judiths, Susannas och Simsons historier med deras mer eller mindre delikata detaljer! Vid bedömandet av dessa målningars konstnärliga värde vakte man sig att se på dem ur stafflimåleriets vrånga synvinkel. De äro först och sist rumsdekorationer och som sådana måste de bedömas efter det mått, varmed de fylla kraven på dekorativt monumentalmåleri i allmänhet.

Den andra, ganska närbesläktade gruppen representeras av Ask- och Appunamålningarna samt av målningar i följande, icke östgötska kyrkor: Kumla och Angerds-Hestra i Småland (fragmenten av den sistnämnda kyrkans målningar befinna sig nu i Statens historiska museum), Gökhem i Västergötland samt framför allt Råda i Värmland. Långhusets rika dekoration i den sistnämnda kyrkan är signerad och daterad av Amund, 1494. Med största sannolikhet är denne – mer eller mindre egenhändigt - upphovsman till samtliga målningar inom gruppen. Icke bevisligt, men rätt troligt är att denne Amund, som med så stolt självkänsla signerat sitt verk, varit östgöte. Hans verksamhet synes infalla en mansålder senare än Risingemästarens. Han är råare i stilen, ibland rent bondsk, och har sinnet för det genremässiga och burleska ännu mer utvecklat än hos Risingemästaren, den förmodade läraren.

Östgöte var emellertid säkerligen den Nils Håkansson, ”målare från Vadstena”, som 1466 utsmyckade Skalunda kyrka i Västergötland. Möjligen var den Henning, som synes ha utfört de närbesläktade målningarna i Gösslunda (också i Västergötland) en hans landsman. Huruvida denne Nils Håkansson från Vadstena tillhört lekbrödernas krets i det konstproducerande klostret, är en fråga, som tills vidare får stå öppen.

Det ovan sagda visar, att ett vaket intresse för monumentalmåleri levde inom Östergötland vid medeltidens slut. Ehuru konstlivet i vår hembygd vid denna tid icke synes ha utvecklats så febrilt som i Uppland, är det emellertid tydligt, att här ingalunda rätt stiltje. Hur intensivt man intresserade sig för kyrkornas förskönande vittna t. ex. de olika målningsskikten i Veta om. I denna kyrka, där förut romanska väggmålningar funnos (A), välvdes koret och dekorerades sparsamt vid pass 1440 (B). Men redan ungefär en mansålder senare målas valven om med ett system rundlar i Risingemästarens stil (C). Slutligen kalkas dessa målningar över, och valven orneras på nytt (D). Detta skedde 1588. Men

därmed är vi inne på den nyare tiden, och dess måleri utgör ett kapitel för sig, till vars avfattande tiden, med hänsyn till forskningens nuvarande ståndpunkt, ännu icke är mogen.

¹⁾ När i en och samma kyrka olika målningsskikt förekomma, betecknas dessa i det följande med A, B, C etc., alltefter deras ålder.

¹¹⁾ De målade vapensköldarna å en pelare i Linköpings domkyrka härröra troligen också från denna tid.

Andreas Lindblom.

ÖC 1921-11-07 (må) nr 257, sid. 6

En intressant förfalskning.

I den polemik, som förts på annat håll i Linköping mellan landsarkivarien [Carl Mauritz] Kjellberg [(1866-1933)] och mig angående Vretagravarna ha vi båda sagt våra slutord i en annan tidning. Det är inte alls min mening, att indirekt i dessa spalter fortsätta diskussionen med hr Kjellberg, men hans invändningar ha inbringat åt mig ett fynd, som är så pass roande, att jag unnar min nästa, särskilt Vreta Klosters grannar, att få del därav.

Bland andra källor har man ett brev, enligt vilket en Sune Sik år 1297 gör en donation till Vreta. På grund av detta brev har först kyrkoherde [Frans Oskar] Vågman [Wågman] [(1849-1913)] och oberoende av honom undertecknad uttalat, att det var denne Sune, som givit upphov till en senmedeltida uppgift om en Sverkersson Sune Sik. Hr Kjellberg antydde nu, att källan icke skulle vara så pålitlig, då brevet varit förvarat i Skoklostersamlingen, där en viss – ganska känd – förfalskare varit framme och raderat.

Jag hade svårt att tro, att uppgiften om att en viss Sune Sik gjort en donation till klostret skulle vara förfalskad; därtill var den för nykter. Helt annorlunda hade det varit, om uppgiften givit stöd åt den gängse uppfattningen om en Sverkersson med namnet Sune Sik. Men för säkerhets skull bad jag min frände arkivarien d:r P. Sondén, att han skulle se efter, hur det förhöll sig.

Sune Sik stod sig. Där var det ingen tvekan. Men en annan rasur var gjord. Enligt det i diplomatariet gjorda avtrycket, skulle gåvan varit gjord i närvaro av Öger Drabbe – ”in presencia Ögeri Drabbæ”. I brevet står emellertid rabbæ, det begynnande d är efter några spår ifyllt av utgivaren.

Således har binamnet Rabbe fuskats in i stället för något annat. Och detta andra synes ha varit ab-batis. Var skall slevan vara om inte i grytan, och vem skall vara tillstädes, då en [ett] kloster får en gåva, om icke dess chef?

Men varför har just Rabbe fuskats in? Jo, den kände raderaren hette Nils Rabenius [(1648-1717)]. Det har tydligen varit meningen att åt dennes släkt tillskapa en anfader.

Till historien hör, att språkmännen fått gnugga sina geniknölar för att hitta på vad Drabbe skulle betyda.

Nat. Beckman.

■ Släktforskare är ärliga människor. Trodde du. Historiens vittnar tvärtemot om en rad individer som härjat inom släktforskningen och haft synnerligen dubiösa avsikter. De har förfalskat för att förbättra sina anor, de har stulit arkivhandlingar och de har bedragit okunniga, men släktintresserade personer. Fast detta brukar man tala ganska tyst om. Men det gör inte Nättidningen RÖTTER. Här nedan ges ett axplock ur den kriminella släktforskningens värld, från stormaktstid till nutid. (Vi vill dock poängtera att flertalet släktforskare faktiskt är mycket ärliga personer. Men det förstod ni säkert redan.)

URKUNDSFÖRFALSKARE

När vi talar om urkunds förfalskare rör vi oss verkligen inom en klassisk genre av den ädla konsten att bedra medmänniskor. Man kan anta att så fort det äkta dokumentet fick ett värde - som exempelvis bevis i rättstvister - uppstod hos vissa en önskan och lust att förfalska dokument. Bengt Hildebrand skriver både initierat och detaljerat om urkunds förfalskare som funnits i Sverige i äldre tider (i: Handbok i släkt- och personforskning, 1961, sid. 38 ff).

Nils Rabenius. Mest herostratiskt ryktbar bland svenska falsifikatörer är kyrkoherden i Hedemora Nils Rabenius, född 1648, död 1717. Rabenius drevs bland annat av en egenartad släktfåfänga att i äkta medeltidsurkunder radera ut namn och i stället skriva in fingerade medlemmar av en uppdiiktad Rabbe-ätt. En del Rabeniusförfalskningar har tidigt vunnit allmän tilltro och spridning, och därför är det ytterst svårt att utrota uppgifterna ur litteraturen. En följd av Rabenius framfart är att han förstörde en rad medeltida urkunder så att det inte längre är möjligt att läsa de ursprungliga namnen. Rabenius bravader har klarlagts av Nils Ahnlund i monografen "Nils Rabenius (1646-1717). Studier i svensk historiografi" (1927).]

ÖC 1925-10-06 (ti) nr. 231, sid. 9. *Från våra bygder. Vreta Kloster.*

Visningsavgifter, anordning för daglig morgon- & aftonklämtning

Kyrkorådssammanträde hölls samma dag, varvid följande förslag till inkomst- och utgiftsstat för år 1926 uppgjordes; [.....]

Influtna visningsavgifter för kyrkan under den gångna sommaren hade av vaktmästare Häger redovisats med kr. 2.835. Såsom erkännande för det sätt, varpå den vissa tider särskilt ansträngande visningen handhaves, beslöt kyrkorådet överlämna av dessa medel 100 kr. till fru Häger, som under det gångna året biträtt vid visningen.

Som antalet gravar, för vilkas vård och underhåll församlingen har att ansvara, är i ständigt stigande, besköt kyrkorådet att såsom rättvist [.....]

Kyrkorådet beslöt godkänna ordförandens åtgärd att vid avtäckningen av kronofogden Hugo Ygbergs gravvård den 28 juni 1925 nedlägga en krans såsom uttryck för församlingens tacksamhet för de mottagna donationerna.

Kyrkorådet beslöt slutligen hemställa, att kapten H. G. Clausen måtte åtaga sig att låta insätta någon mekanisk anordning, varigenom daglig morgon- och aftonklämtning skall kunna äga rum, utan att slagverket i det nya tornuret därav tar skada.

ÖC 1925-11-02 (må) nr 254, sid. 4

Kyrkoskrudsinvigning i Vreta.

En stämningsfull högtid vid gårdagens högmässa.

I samband med högmässogudstjänsten invigdes i går i Vreta Klosters kyrka den nya vita mässskrud, som av en okänd givare skänkts till kyrkan. Det var ett högtidligt och stämningsmättat ögonblick, då under dämpat orgelspel kyrkoherde [Sixten] Dahlqvist för första gången iklädd den nya skruden trädde inför altaret. Det åldriga templet var till sista plats fyllt med åhörare. Efter predikan och den därpå följande psalmen höll kyrkoherden invigningstalet, i vilket han bl. a. framhöll huru som hos den

ene bär man svärd för Guds budskap genom det talade ordet, en annan åter betvingas lättare genom toner och tonskapelser, i vilka örat uppfattar susningen från en högre värld, en tredje kanske tvingas till stillhet och eftertanke inför det sköna som ögat skådar. Men genom samverkan av tal, ton och bild vinner Herren måhända i de flesta fall sina segrar över människohjärtat. ”Stor glädje känner jag i dag”, sade kyrkoherden vidare, ”då jag på Alla helgons dag för första gången använder den vita dräkt, som osökt erinrar om dem, som i sina vita kläder äro stående inför tronen och inför lammet. Stor känna vi tacksamheten mot framlidne kyrkoherde [Gustaf Adolf] Krantz [(1861-1925)], som för fyra år sedan väckte den tanke, som i dag förverkligats inför våra ögon. Men ännu större är givetvis tacksamheten mot den okände givaren, som i tysthet dragit sig undan för att saken själv skulle få tala och tvinga oss att se det väsentliga i skrudens syfte och innebörd. Den är en bild av renheten och heligheten, av Honom, som vunnit åt de heliga inför Guds tron syndaförlåtelse och rättfärdiggörelse. Korset på skrudens skall erinra oss om Honom, som ikläder oss den sanna helgondräkten.”

Efter talet sjöng en barnkör uppifrån kyrkans museum ”Den store hvide Flok”, varvid de dämpade tonerna, hörda långt på avstånd, i hög grad förhöjde stämningen. Efter sången avslöts gudstjänsten på vanligt sätt.

ÖC 1926-04-03 (lö) nr. 76, sid. 11

En ny mässkrud till Vreta kloster.

Åter en vacker vit skrud skänkt till kyrkan.

Allhelgonadag sistlidna höst invigdes en av en okänd givare till Vreta Klosters kyrka överlämnad vit mässhake. Nu har återigen en okänd givare förmodligen densamme, till Vreta Klosters kyrka överlämnat ännu en mässkrud med samma färg. Denna nya skrud är liksom den förra förfärdigad å Textiltelier Licium och komponerad av fröken Ruth Hallberg. Den är gjord av elfenbensfärgad sidendamast, skuren i klockform och rikt försedd med brodyr [broderi] i guld och silke.

På ryggsidan framträder korset, starkt omgivet av änglagestalter i lila och blått. Utom i färgvalet består skillnaden mot den förra skrudens framför allt däri, att i korsarmarnas skärningspunkt lyser en strålände sol i varmt guld. Under densamma synas tvenne hjälplösa små örnar pröva sina vingar. I omsorg vakande över sina små utspänner den stora örnen sina vingar under dessa för att skydda dem från fall och hjälper dem uppåt. I sanning en gripande bild av den tjänande kärleken, väl funnen i sin sammanställning med korset.

Å framsidan återfinnas kristusmonogrammet, och ovanför detta svävar ett band, buret av änglar, med inskriften: ”Gud vare tack, som giver oss segern genom vår Herre Jesus Kristus” – förkunnande för oss påskdagens i den kristna församlingen ständigt levande evangelium.

Den nya mässkruden, vilken såsom helhet är synnerligen tilltalande, kommer att invigas i samband med högmässogudstjänsten på påskdagen.

ÖC 1926-04-03 (lö) nr. 76, sid. 13

Kyrkorådssammanträde hölls i onsdags, varvid ordföranden meddelade, att en givare, som önskar vara okänd, till kyrkan överlämnat en ny vit mässhake. Kyrkorådet, som med största tacksamhet tog del av detta meddelande, beslöt att i protokoll giva uttryck åt sin stora tacksamhet för denna vackra gåva, vilken för första gången kommer att tagas i bruk vid påskdagens högmässa.

250.000 kronor för restaureringen i Vreta kloster.

ÖC 1926-07-31 (lö) nr 174, sid. 4

Arbetena med kyrkan och klostermuséet slutförda [1926].

De förefintliga tillgångarna lätta utgifterna.

Vid sitt senaste sammanträde beslöt restaureringskommissionen för Vreta Klosters församling anmäla att arbetena med kyrkans och klosterförrådshusets restaurering och utgrävningar äro slutförda och avgavs därvid följande kassaredegörelse:

Inkomster: Statsanslag 47.000, församlingens anslag 42.903:86, donationer kr. 150.290:42, i kollekt 6.046:42, räntor 4.154:92 = kr. 250.395:62.

Utgifterna äro för restaureringen av kyrkan kr. 142.925:09 och för klostermuséum 107.470:53.